

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

18.12.2023

www.tyzhden.ua

Рівний рівному:
про реабілітацію
ветеранів

Середній клас
як наріжний камінь
відбудови

Зміни в соціальному
капіталі українського
суспільства

Герой України
Дмитро Чавалах
про обов'язок
перед державою

ГОСПОДИ, ГНІВУ ПРЕЧИСТОГО
БЛАГАЮ — НЕ МАЙ ЗА ЗЛЕ.
ДЕ НЕ СТОЯТИМУ —

ВИСТОЮ.

СПАСИБІ ЗА ТЕ, ЩО МАЛЕ
ЛЮДСЬКЕ ЖИТТЯ, ХОЧ НАДІЄЮ
ДОВЖУ ЙОГО В ВІКИ.
ВІРОЮ ТУГУ РОЗВІЮЮ,
ЩОБ БУВ Я ЗАВЖДИ ТАКИЙ,
ЯКИМ МЕНЕ МАТИ РОДИЛА
І БЛАГОСЛОВИЛА В СВІТИ.
І ДОБРЕ, ЩО НЕ ЗУМІЛА
МЕНЕ ОД БІДИ ВБЕРЕГТИ.

ВАСИЛЬ СТУС

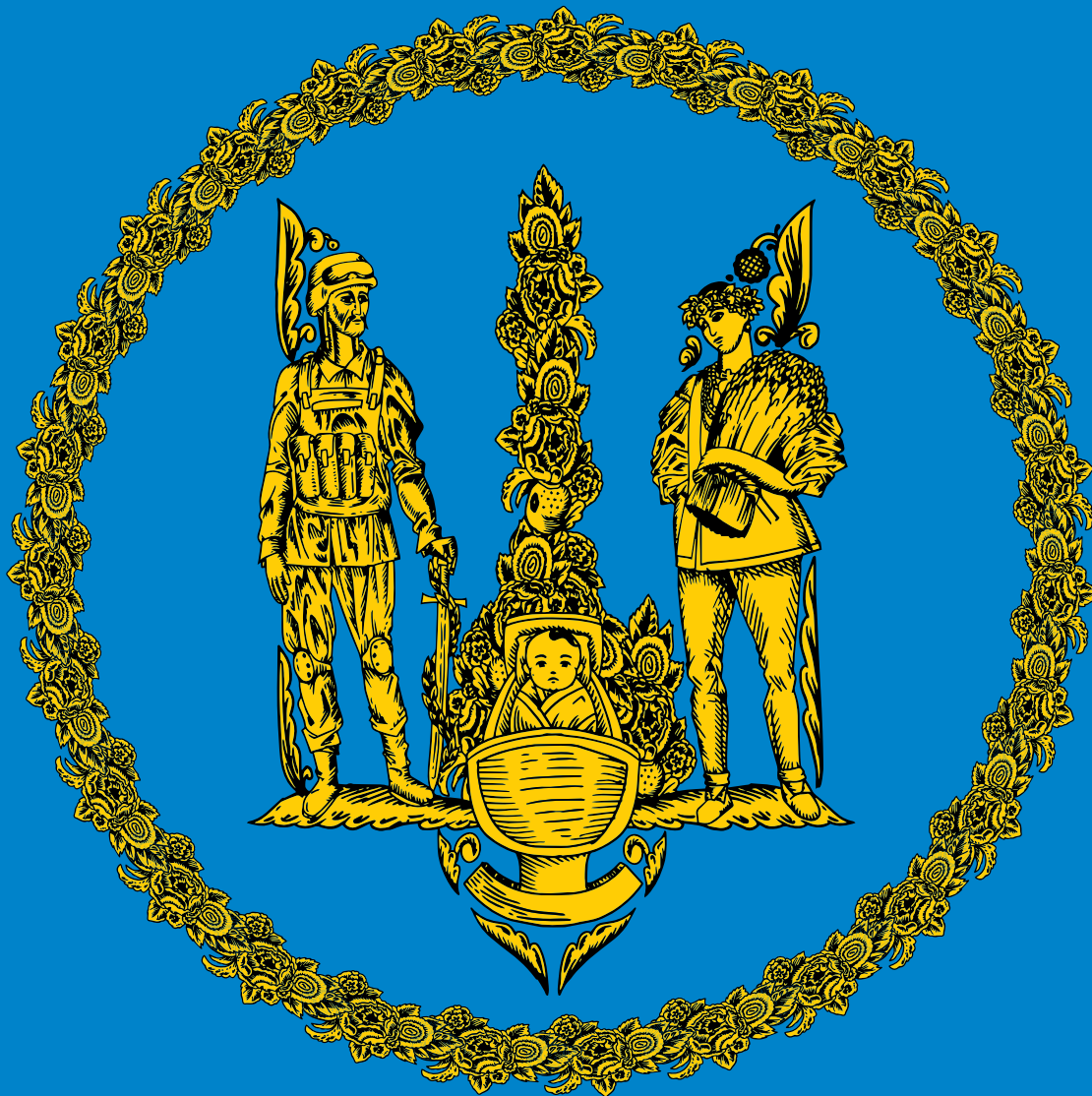

Український Католицький
Університет
**ШКОЛА
ЖУРНАЛІСТИКИ
ТА КОМУНІКАЦІЙ**

СПІЛЬНИЙ ПРОЄКТ

«Українського тижня» і Школи журналістики
та комунікацій Українського Католицького Університету

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

Підтримай «Український тиждень»

Реквізити:

ТОВ «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

Р/р № UA 713808050000000026009587306

в АТ «Райффайзен Банк Аваль»

Код ЄДРПОУ 35392656

Призначення платежу:

безповоротна фінансова допомога

patreon

СТІЙКІСТЬ

- 4 Секрет мужності в нашій вірі
Володимир Турчиновський про освітні інновації
- 5 Стійкість у кожному з нас
Отець Андрій Шестак про формування ціннісного фундаменту
- 6 Освіта під прицілом
Чи можливе шкільне навчання у прифронтових територіях
- 8 На користь собі й суспільству
Як суспільно орієнтоване навчання може посприяти відбудові України

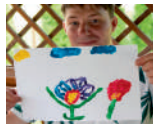

- 10 Рівний рівному
Як ветерани допомагають у реабілітації побратимів
- 14 Між надією та відчаєм
Що допомагає родинам зниклих безвісти проживати невизначене горе

ЛІДЕРСТВО

- 17 «В Україні стало більше соціальних підприємств та організацій»
Артем Корнецький про розвиток соціалізму в Україні
- 20 Середній клас як наріжний камінь повоєнного відновлення
Що допоможе розвинути середній клас в Україні
- 22 Власними силами
Як волонтери допомагають відновлювати житла українців

- 24 На роздоріжжі вибору
Що змінилося в роботі громадських організацій зі Сходу України

- 26 «Я не тиловий. Я польовий»
Герой України Дмитро Чавалах про обов'язок перед державою

ВИБІР

- 30 Не жіноча справа?
Що мотивує жінок вступати до війська
- 32 Світ поза аудиторією
Як студенти долучаються до лав ЗСУ
- 36 Шрами духу й тіла
Чому гідність людини — найвища цінність
- 38 Не на часі?
Чи дійте реформа інтернатів до завершення
- 40 Пошук шостого органа чуття
Як змінилося ставлення українців до віри

ПЕРСПЕКТИВА

- 42 Один за всіх
Як змінився соціальний капітал в Україні
- 44 Надійний тил
Чи готовий Львів прийняти нову хвилю внутрішньо переміщених осіб
- 46 Війна як буденність
Чи можна звикнути до війни
- 48 «Біда в тому, що ми говоримо лише про російське лобі, але ми не можемо говорити про українське лобі у світовому спорті»
Олег Щербаков про зв'язок спорту та політики

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмБХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

Координатори Сергій Демчук, Ольга Ворожбит

Авторський колектив Олена Гуліус, Богдана Садомська, Сніжана Гусаревич, Микола Головка, Анастасія Варару, Ярослав Пустовий, Анастасія Добаріна, Олеся Василюк, Олена Суліковська, Богдан Химера, Марта Шийко, Вікторія Масляна, Анастасія Крупка, Микола Карпенков, Марта Воловодівська, Сергій Ільчук

Коректори Тетяна Воробцова, Леся Кропотова, Ірина Шатунова, Юлія Мороз

Відповідальний за випуск номера Дар'я Каленська

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 01054, м. Київ, а/с 68 А

Адреса редакції

Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК»,

Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 74-1519

Наклад 1500

Номер підписано до друку 18.12.2023 р.

Тиждень

СПІЛЬНИЙ ПРОЄКТ
«Українського тижня»
і Школи журналістики
та комунікацій
Українського Католицького
Університету

Секрет мужності в нашій вірі

Володимир Турчиновський, декан факультету суспільних наук УКУ

«Оптимізму в Україні стало менше, зате побільшало надії!» — сказав мені недавно мій колега — американський професор, ділячись своїми враженнями від кількадевного грудневого візиту до Києва та Львова. З часу його попередньої поїздки минуло пів року. Тоді, на початку літа, Україна живила себе оптимізмом переможного контр-

тупу й поверненням до своїх кордонів. Сьогодні ми натомість повертаємося в гравітаційне поле надії. Надія не пропонує нам розкладів, реченців чи дорожніх карт. Хоча водночас ми й розуміємо, що без надії не зможемо транслювати наші дорожні карти в життя. Забракне самого лишень ресурсу оптимізму, щоб заслужити собі гідне майбутнє.

Ідея цього курсу спершу здалася нам безнадійною. Спроба організувати за останні чотири тижні серпня семестровий курс у форматі лабораторії із залученням групи провідних міжнародних експертів та з амбітною назвою «Road to Recovery» здавалася радше фантазією когось дуже далекого від ритмів і логіки академічного процесу. Зрештою, важко було спрогнозувати, як додаткові довгі вечірні години з інтенсивними дослідницьким та аналітичним компонентами промовлять до студентів УКУ. Утім, надія, що ця ідея таки зможе згуртувати навколо себе середовище зацікавлених і вмотивованих, залишалася.

Через три місяці, на початку грудня, наша міжнародна й міждисциплінарна лабораторія презентує напрацювання сімох дослідницьких груп у сферах інституційної стійкості, безпеки, переговорів, екології, розвитку економічних кластерів, адвокації, організаційного розвитку й лідерства. У команді нашої лабораторії 45 студентів та одинадцять дослідників, з яких сім — міжнародні експерти з провідних американських університетів. Нам удалося досягнути

результату, який перевершив усі очікування, коли стартувала ця ініціатива. УКУ стає лабораторією оновлення України.

Годі було б собі уявити драматичніший контекст для освітніх інновацій, аніж повномасштабна війна зі щоденними сиренами й ракетно-дроновими обстрілами. Важко уявити собі складніше завдання, аніж дизайнування майбутнього розвитку країни, яка сьогодні борониться себе від агресії та змагається за перемогу в десятилітній війні. Але саме в таких обставинах молоде покоління українців готує свої матеріали на фінальні презентації курсу «Road to Recovery» або ж пише свої репортажі й аналітичні матеріали в межах навчального курсу, готуючи щорічний студентський випуск **Тижня**, чи співпрацює з громадами в межах курсів суспільно орієнтованого навчання.

В Афінах у 431 році до нашої ери Перікл, вшановуючи полеглих афінських воїнів, проголосив свою знамениту формулу «щастя — свобода — мужність». Він нагадав, що секрет щастя — у свободі, а секрет свободи — у мужності.

«Щастя — свобода — мужність» справді є серцем, духом і мотором нашої боротьби з Росією. Але ми з вами — українці, — як вважає Джордж Вайгел, давній приятель УКУ, відкрили ще один елемент цієї формули, продемонструвавши на весь світ, у чому ж секрет мужності. Секрет мужності в нашій вірі.

Це віра, яка говорить мені про те, що є щось більше, аніж моє життя; віра в те, що маємо спільну шляхетну справу; віра у вірність, незламність і справедливість; віра в те, що прокладаємо дорогу в майбутнє нашим дітям; віра у власне покликання; віра в силу нашої армії, віра в молитву та віра в Бога. Тому й боротьба наша — це боротьба не лише за нашу свободу, а за цілісність Європи та майбутнє демократії.

«Де не стоятиму — вистою», — тихо кожному з нас сьогодні шепоче надія. Якщо почуємо й зуміємо прислухатися — переможемо! У цьому, зрештою, і секрет університетського служіння.

БАКАЛАВРИ УКУ 2023

460

ВСТУПНИКІВ
НА БАКАЛАВРАТ

326
/ дівчат

134
/ хлопців

931

СТУДЕНТ
бакалаврських
та магістерських
програм

отримали різного
роду стипендії/
знижки/
позики, надані
університетом

25%
2020-2021

46%
2021-2022

53%
2023-2024

ВСТУПНИКІВ
ОТРИМАЛИ
СТИПЕНДІЇ УКУ

Стійкість у кожному з нас

о. Андрій Шестак, директор Школи журналістики та комунікацій УКУ, заступник декана факультету суспільних наук

У 2023 році Школа журналістики та комунікацій УКУ вперше випускатиме людей, які ухвалили рішення навчатися на магістратурі після повномасштабного вторгнення. Це студенти, які в період глобальної невизначеності, наскрізного глибинного зрнання, страху й болю втрати свідомо вирішили інвестувати зусилля, час, кошти та два роки свого життя в освіту.

Посилення стійкості української журналістики є одним із ключових для Школи журналістики та комунікацій УКУ. Саме цій темі була присвячена конференція, організована університетом 18 лютого 2023 року, «Становлення стійкості: яке майбутнє комунікацій в Україні». Під час конференції викладачі, запрошені лектори й партнери Школи журналістики та комунікацій УКУ, а також студенти провідних вишів обговорювали, як повномасштабна війна вплинула на українське медіасередовище та як давати раду тим викликам, які сьогодні перед ним постали

ТВОРЕННЯ СТАЛОГО ЦІННІСНОГО ФУНДАМЕНТУ МИ СТАВИМО ЗА ПОСТІЙНУ ЩОДЕННУ МЕТУ НАШОЇ ПРАЦІ

Освіту, яка для багатьох сьогодні стала не першою потребою, а розкішю; яку нині обирають не за, а попри. Мене — і як директора школи, і як священника — постійно цікавить: чому саме ці люди до нас прийшли, що вони хочуть набути в спільноті нашого університету та як можуть допомогти в зціленні суспільних ран і послужити Україні саме тепер. Відповідь завжди та сама — хоч поверхова, але доволі складна.

Адже нинішня епоха невизначеності, дезінформованості, бульбашковості й подекуди загубленості потребує прикладу. Прикладу зрілості, стійкості, прикладу відповідальності й прикладу дорослості в ухваленні багатьох важливих рішень. І для нашого університету створити гідне середовище для формування таких майбутніх прикладів — найбільший виклик і водночас найбільший вклад у майбутнє.

Коли я розмірковую про людей-прикладів, завжди тримаю перед очима лідерів нашої Української греко-католицької церкви. Структура, що десятиліттями була забороненою, гнаною, підпільною, яка за всіма законами логіки й здорового глузду, здавалося б, мала бути стертою з карти світу й сторінок історії, якимось дивом збереглася, вижила, зміцніла. Чому? Завдяки кільком ентузіастам — переслідуваним, маргіналізованим, але зміцненим вірою у світле майбутнє. Тим, які були гідними стати прикладом. Таким самим прикладом стійкості є і ціле покоління наших дисидентів: як Мирослав Маринович, якого маємо приємність знати, так і Василь Стус, цитату якого наші студенти обрали для загальної наративної лінії цьогорічного спецвипуску журналу.

Але важливіше пам'ятати, що для пошуку таких гідних прикладів українцям нині не треба глибоко занурюватись у підручники історії чи архіви. Адже цілий український народ сьогодні — приклад самовідданості, боротьби, невтомної праці й великої віри в перемогу. Для світу невизначеності ми в багатьох моментах є цілющим нагадуванням того, що правда та її обстоювання робить вільними.

Нині українці переживають, без перебільшення, найбільш болісний період нашого державотворення. Це час, коли кожне новинне сповіщення несе за собою тривогу й біль, за якими не статистика й цифри, а конкретні історії конкретних людей. Саме тому наше нинішнє, а також майбутнє поствоєнне, або радше постпереможне, суспільство потребуватиме журналістики нового зразка — людської, людяної та людиноцентричної — для безпечного зцілення суспільних ран. Як і потребуватиме грамотної комунікації державних, громадських бізнесових структур, що покликані нас супроводжувати в процесі зцілення.

Саме творення сталого ціннісного фундаменту ми ставимо за постійну щоденну мету нашої праці. Саме над створенням такого простору довіри працюємо: для журналістики, що лікує суспільні зранення, і комунікацій, що стоять на сторожі національних змін. Цей спецвипуск, який наша Школа журналістики та комунікацій УКУ готує вже четвертий рік поспіль разом з *Тижнем*, об'єднано промовистою назвою «Де не стоятиму — вистою». За цією обкладинкою і цією назвою — 20 історій від наших студентів, які мають відвагу спробувати трансформувати всі труднощі, страх невідомості й глибинний біль втрати в щось більше — у мудрість, у любов до своєї справи, до країни, у невтомну тиху працю.

Дозволю собі згадати слова патріарха Йосифа Сліпого: «Може, нам було б легко любити Україну, якби вона була багатою, самостійною і могутньою, але сьогодні треба й варто любити Україну, щоб вона такою стала». Для цього сьогодні, упевнений, кожен із цих авторів-студентів нашої спільноти вчиться, працює, створює й просто живе з постійним прикладом у голові. Людським прикладом. Прикладом улюбленого викладача, що без вагань проміння аудиторію на фронті окопи. Прикладом чоловіка, «+» у повідомленнях від якого чекає на перерви між парами. Прикладом однокурсниці, що вдумрається поєднувати складання онлайн-тесту з курсом тактичної медицини. Прикладом друга, сина, батька. Тримаймо в голові цей приклад, нехай він сьогодні буде передумовою всіх наших дій, слів та рішень. Стоїмо. І вистоюємо.

Освіта під прицілом

Чи мають діти у звільнених і прифронтових регіонах України можливості для повноцінного освітнього процесу

Олена Гуліус

З початком повномасштабної війни найбільшою проблемою української освіти став доступ до неї. Росія прицільно нищить освітню інфраструктуру, бо розуміє, що освіта формує майбутнє країни. Сьогодні в Україні знищено кожну десятку школу. Понад 1000 закладів освіти зруйновано або пошкоджено так сильно, що вони не підлягають відновленню. Майже 20 % дітей не мають нині можливості навчатися наживо в школах чи бодай у гібридному форматі. З початком навчального року з 13 тисяч шкіл приблизно 2,5 тисячі працюють тільки в дистанційно, а це майже 20 %.

Результати досліджень показали, що дистанційне навчання має меншу ефективність, а для багатьох учнів це вже четвертий рік онлайн-навчання. За даними Міністерства освіти і науки України, станом на лютий 2023 року майже 1 мільйон 600 тисяч школярів навчалися онлайн. Якість знань погіршується також через часті повітряні тривоги, вимкнення світла й поганий зв'язок. Нестача освітніх навичок і соціалізації серед школярів сьогодні

Дружнє плече Туманного Альбіону. Молодіжний центр «Вулик» у Миколаївському будинку творчості дітей та юнацтва створено завдяки гранту в межах фінансової підтримки Посольства Великої Британії

вплинуть на економіку України в майбутньому. Українському суспільству варто боротися за рівні освітні можливості для дітей навіть під час війни. Найважче це робити в прифронтових регіонах.

7 липня 2023 року Рада оборони Харківщини ухвалила рішення, що для початку офлайн-навчання заклад освіти повинен мати спеціалізоване укриття. Нині 126 зі 184 закладів обладнано лише найпростішими укриттями, і через малий проміжок часу між оголошенням повітряної тривоги й самими атаками Росії на Харків повернути дітей до навчання у звичайних школах неможливо.

Міський голова запропонував створити метрошколу на території метрополітену. Відкриття відбулось у вересні 2023 року. На п'яти станціях метро приміщення переобладнали під шкільні класи. Нині в метрошколі 75 класів, що дало змогу перевести 1404 учнів у формат гібридного навчання: діти мають два-три дні на тиждень уроків наживо, а в інші дні займаються з тими самими викладачами онлайн. Дітей у метрошколу підвозять автобусами в супроводі патрульної поліції, так само забирають після занять. У кожному класі з дітьми працюють три фахівці: учитель, тьютор і психолог, а на станції є додаткові медичні працівники.

«Найвразливішою категорією є першокласники, бо ці діти не відвідували дитячого садочка через пандемію коронавірусу та війну, не можуть самостійно засвоювати матеріал і не мають попередньої соціалізації. Тому найбільше місць у метрошколі виділили першокласникам: п'ятсот дванадцять дітей, що становить приблизно 11 % першокласників Харкова», — розповів у коментарі **Тижню** заступник директора департаменту освіти Харківської міської ради Валерій Шепель.

Загалом у Харкові разом з батьками нині перебуває приблизно 52 тисячі учнів, але дедалі більше сімей повертається до міста. Метрошкола закриває потреби орієнтовно 2 % учнів. Мер Харкова Ігор Терехов анонсував проєкт підземних шкіл. Вони працюватимуть у дві зміни й зможуть прийняти одночасно 450 учнів. Першу підземну школу почали будувати в Індустріальному районі. Будівництво планують завершити до нового року, щоб з початку року більше школярів могли навчатися наживо. У майбутньому підземні школи побудують майже в кожному з дев'яти районів Харкова.

Схожі проєкти реалізують і в Харківській області. Укриття, що стане освітнім простором для 500 школярів, будують у селищі Коротич. Проєкт відповідає всім нормам безпеки й, за словами голови облдержадміністрації Олега Синегубова, здатний витримати пряме влучання ракети С-300.

«Варто відновлювати очне навчання на звільнених територіях, що не обстрілюються. Треба розглядати різні варіанти, зокрема тимчасові. Краще зробити освітні простори в укриттях, де діти навчатимуться хоча б по декілька годин на тиждень, ніж не зробити нічого й залишити повний

онлайн-формат навчання»,— каже в коментарі *Тижню* Ганна Новосад, співзасновниця фонду savED і міністерка освіти і науки України у 2019–2020 роках.

Фонд savED працює над відновленням освітнього процесу на Миколаївщині, Чернігівщині, Харківщині, Київщині, Дніпропетровщині й Житомирщині. Команда фонду створює нові освітні простори, обладнує укриття, відбудовує школи, переобладнує приміщення під освітні потреби, а тепер ще й буде модульні школи.

«Ми працюємо у дванадцяти населених пунктах Миколаївщини. Це все маленькі села, у яких не залишилося шкіл. На рівні держави пріоритет завжди віддається більшим закладам освіти. Але діти в невеликих громадах потребують доступу до освіти. Тому для таких населених пунктів у співпраці з американськими партнерами ми створюємо модульні школи. Цього року плануємо побудувати перші десять. Також переобладнуємо доступні приміщення. Розглядаємо будь-які варіанти, що надасть громада: будинок культури, комунальні заклади»,— розповідає Новосад про досвід роботи фонду на Миколаївщині.

У Червоній Долині, де без доступу до освіти лишилися 180 дітей, фонд переобладнує під школу будинок культури. Ще в одному з населених пунктів роблять школу в амбулаторії. У Снігурівці, де із чотирьох шкіл більш-менш уціліла лише одна, роблять величезний освітній простір в укритті. Фактично це буде підземна школа на 2000 квадратних метрів.

У фонді пояснюють, що модульні школи — не те саме, що тимчасові вагончики, де живуть будівельні бригади. У співпраці з американською організацією IREX вони створюють надійні конструкції для повноцінної освітньої інфраструктури. Перші десять модульних шкіл з'являться на Миколаївщині, Харківщині й Чернігівщині. Також планують зробити модульну школу в Богданівці під Києвом, де досі немає ніякої освітньої інфраструктури, крім переобладнаного торік під школу будинку культури. Однак туди вміщуються тільки діти початкової школи, а решта сидить удома.

Нині команда savED на фінальній стадії узгодження проекту й далі вибиратиме конкретні громади, де побудують модульні школи. IREX їх установить, а фонд savED організує освітній процес. Працівники фонду допомагатимуть закладам заповнювати прогалини в програмі, наздоганяти пропущене, створювати позашкільні події для дітей, упродовжувати програми підтримки для вчителів. Фонд працює над обладнанням багатьох укриттів, що використовуватимуться як великі освітні простори. У Миколаєві, де навчання проходить онлайн через велику загрозу прицільних обстрілів шкіл, це єдина можливість дітям навчатися наживо хоча б кілька годин на день.

Із самим фактом наявності укриттів також багато проблем. «У багатьох містах, як, наприклад, у Миколаєві, підвальні приміщення, які можна ремонтувати, уже закінчуються. Нові треба копати з нуля. Єдиний такий проект, про який мені відомо, зробили під школою в Бородянці, і це коштувало мільйон євро. Це величезні гроші, які навряд чи потягне держбюджет, тому тут має бути співпраця з міжнародними партнерами»,— розповідає Новосад. 2023 року з держбюджету для облаштування укриттів виділили лише мільярд гривень. Для нинішніх потреб України це доволі мала сума. На наступний рік у проекті державного бюджету закладено 2,5 мільярда гривень, але його ще не затверджено.

На прикордонних територіях Чернігівщини й Київщини створюватимуть підземні освітні центри. У 20-кілометровій зоні навчання можливе лише в укриттях. Але все залежить від регіону. Наприклад, Київщину, що ближче до

Сила співпраці. Освітній центр «Вулик» у Висунську створений за підтримки програми «U-LEAD з Європою»

самого Києва, обстрілюють, як і всі міста України, ракетами. Але завдяки кращому забезпеченню ППО ризик пошкодження там менший, тому можна проводити відновлювальні роботи, а також будувати школи з нуля. Тут також допомагають іноземні фонди. Наприклад, напередодні 2023/2024 навчального року завдяки гуманітарній організації Save the Children удалося відремонтувати укриття Бородянського академічного ліцею № 1. Це дало змогу організувати одночасне очне навчання всіх його учнів.

Складніша ситуація на Чернігівщині. У регіоні постраждали невеликі громади, на відбудову яких у бюджеті бракує коштів. У своєму проекті «До школи знов» фонд savED збирає 18,3 мільйона гривень для обладнання укриттів у школах саме цього регіону.

«З міжнародного досвіду, який міг би стати в пригоді в Україні, я виокремила б ідею чартерних шкіл, що популярні в США. Такі школи є комунальними закладами освіти, але управляє ними не місцева влада. Натомість ними можуть керувати громадські організації, університети, благодійні фонди тощо. Коли в Америці стався ураган Катріна, то більшість шкіл стали чартерними, дало змогу швидко їх відновити. Ці зміни показали значно вищу якість управління закладами освіти»,— розповідає Ганна Новосад.

З огляду на те, скільки шкіл в Україні нині зруйновано, ця ідея видається доречною. Особливо корисним цей досвід може бути в майбутньому на звільнених територіях, що довго перебували в окупації. Імовірно, освітню інфраструктуру там знищено, розірвано або спотворено освітній процес. Окрім відновлення інфраструктури, треба проаналізувати освітні втрати, адаптувати програми, організувати колективи з нуля. Ми не можемо просто відбудувати школу й сказати, що продовжуємо з того місця, на якому зупинилися 23 лютого. А маючи потужне громадянське суспільство, яке могло б перейняти частину повноважень і зробити куди ефективнішим управління закладами освіти, такий міжнародний досвід був би дуже цінним. ■

На користь собі й суспільству

Ольга Ворожбит

«Розкажіть, будь ласка, вашу версію, — каже мені поважний індійський журналіст на одній із зустрічей. — Я вже чув російську та американську, тепер цікаво почути вашу». Важко сказати, що я була здивована чи засмучена, за два роки повномасштабного вторгнення такі запитання від журналістів, зокрема незахідних країн (хоча й західних, але віддалених територіально), стали звичними. Два роки повномасштабного вторгнення наростили шкіру, щоб більше не витратити емоції на такі розчарування. Для деякого з наших закордонних колег це означення об'єктивності, яке, утім, часто більше є намаганням приховати її.

Коли ми зі студентами Школи журналістики та комунікацій УКУ розпочали цього року роботу над черговим спецвипуском «Українського тижня», то говорили, зокрема, і про це. Якою має бути об'єктивність для журналіста: зрівноваженням двох версій без уваги на контекст чи пошуком істини. Коли ж врешті дійшли до вибору теми спецпроєкту, то найбільше дискусій було про те, якою нині є наша реальність і де наше місце в ній.

Це стало наріжним каменем студентських робіт у цьому випуску. Вони про стійкість, вибір, лідерство й нашу перспективу. Але цей випуск, як і попередні, має ще одну унікальність — студенти працювали над ним за форматом редакції, брейнштормили теми й допомагали одне одному контактами. На практиці змогли переконатися, наскільки важливою є підтримка, згуртованість і дружнє плече в їхній роботі.

У 2019 році Український Католицький Університет розпочав навчання в суспільно орієнтованому форматі. Цей досвід активно вплетений у навчальні програми багатьох світових навчальних закладів, а для УКУ нині це один зі стратегічних напрямів розвитку університету. Він полягає в тому, щоб вчитися, практикуватися й приносити суспільну користь. Хоча, якщо поглянути на курси, які викладалися та викладаються в Українському Католицькому Університеті, то багато з них мали такий компонент і раніше або мають і нині, утім, не належать безпосередньо до блоку суспільно орієнтованих курсів. Курс «Журналістика рішень», у межах якого ми працювали над цим випуском, є одним з таких. Під час підготовки випуску кожен зі студентів обирав тему й та ставив перед собою завдання, які мені, відверто кажучи, часто видавалися нестудентськими. Але, обираючи такі теми та ставлячи такі цілі, кожен прагнув, щоб його матеріал мав суспільну вагу.

Суспільно орієнтований підхід до навчання вкрай важливий, коли ми говоримо про здобуття студентами чи ще навіть школярами необхідних практичних навичок. Нещодавно мені трапилося відео про старшокласників зі школи міста Монпельє, що в американському штаті Вермонт. У рамках уроків біології вони вирощують салат та

іншу зелень у побудованому школою парнику. Цю зелень залюбки їдять самі, додаючи до обіду, але її також виростає вдосталь, щоб учні середньої та молодшої шкіл могли й собі посмакувати. Робота в парнику та догляд зелені дають змогу на практиці зрозуміти не лише біологічні процеси, а й процеси конструювання парників, дії добрив і системи зрошування. Ще один важливий аспект — це планування. Підлітки планують, яку кількість насіння їм треба висадити та в які місяці, щоб протягом року зелені вистачило всім.

У студентів та семінаристів Українського Католицького Університету є свій символічний «парник». Наприклад, у рамках курсу «Стратегічні комунікації» семінаристи УКУ готують підручник для голів лідерських християнських молодіжних спільнот. Цей підручник є певною дорожньою картою та тим, куди можна підглядати цим молодіжним лідерам, щоб краще комунікувати з однолітками на християнські теми. «Плід» праці студентів курсу «Журналістика рішень» ви тримаєте зараз у руках чи можете проглядати онлайн. Однак це ще не все.

Якщо проаналізувати досвід країн, де суспільно орієнтоване навчання є вже добре вплетеним в університетські та шкільні силабуси, то можемо побачити, наскільки його особливості переплетені із цим досвідом. Україна нині переживає найскладніші часи у своїй історії, тож потреб ми маємо багато. Найбільшим викликом буде повенна відбудова й відновлення — і це те, над чим в УКУ вже багато міркують.

Ще навесні 2023 року шість українських університетів (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Національний університет водного господарства та природокористування, Сумський державний університет, Український Католицький Університет і Київська школа економіки) об'єдналися для створення Альянсу українських університетів. Один із пріоритетів Альянсу — навчання та розвиток українських громад заради стійкості й відбудови не лише на Сході України, а й на Заході. У межах цього проєкту розроблятимуться політичні інструменти для роботи певних ОТГ. Нині Школа публічного управління УКУ розробляє набір таких політичних інструментів та процесів для містечка Козова у Тернопільській області, які б допомогли пришвидшити розвивати бізнес на місці, залучили людей до регіону та покращили інфраструктуру. Водночас Альянс потрібен, щоб кожен з університетів міг посилювати й доповнювати один одного, коли йдеться про відбудову. Не маючи досвіду в архітектурі, студенти та викладачі УКУ не можуть фахово говорити про безпосередню відбудову міст, наприклад Харкова та Чернігова, водночас університети із сильними кафедрами архітектури можуть допомогти в цьому.

Для відновлення та відбудови Україні потрібні будуть досвідчені фахівці-практики й саме університети повинні якнайбільше докластися до їхньої появи. Неважливо, чи йтиметься про журналістів, чи про політологів, чи про архітекторів. Маючи якнайбільше фахівців на своїх місцях, ми зможемо вистояти і переконати світ, що правда лише одна.

1572**СТУДЕНТИ НА
БАКАЛАВРСЬКИХ ПРОГРАМАХ**

ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
Богослов'я	166
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
Історія	84
Культурологія	111
Філологія	127
ФАКУЛЬТЕТ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я	
Психологія	141
Соціальна робота	98
ФАКУЛЬТЕТ ПРИКЛАДНИХ НАУК	
Комп'ютерні науки	183
Інформаційні технології та бізнес-аналітика	174
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК	
Етика-Політика-Економіка	195
Право	175
Соціологія	118

705**СТУДЕНТІВ НА
МАГІСТЕРСЬКИХ ПРОГРАМАХ**

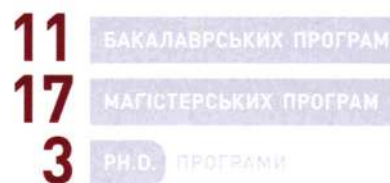
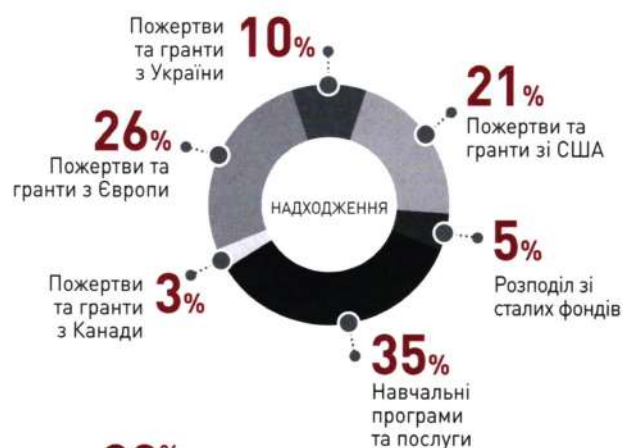
ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
Богослов'я	55
Християнська педагогіка та організація дозвілля	26
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ	
Майбутнє спадщини: історія, культура, література	25
ФАКУЛЬТЕТ ПРИКЛАДНИХ НАУК	
Науки про дані	65
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК	
Журналістика	23
Медіакомунікації	43
Право	26
Публічне управління та адміністрування	60
Управління неприбутковими організаціями	50
БІЗНЕС-ШКОЛА УКУ	
Бізнес адміністрування	42
Інновації та підприємництво	42
Менеджмент маркетингової діяльності	40
Управління персоналом та організаційний розвиток	20
Управління технологіями	43
ФАКУЛЬТЕТ НАУК ПРО ЗДОРОВ'Я	
Клінічна психологія з основами когнітивно-поведінкової терапії	59
Психологічне консультування з основами психодинамічної терапії	58
Фізична терапія та ерготерапія	28

19**СТУДЕНТІВ НА
АСПІРАНТСЬКИХ ПРОГРАМАХ**

ФІЛОСОФСЬКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ / Богослов'я	6
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ / Історія	7
ФАКУЛЬТЕТ ПРИКЛАДНИХ НАУК / Комп'ютерні науки (інтелектуальні системи)	6

27**СТУДЕНТІВ НА ПРОГРАМАХ, ВИЗНАНИХ
КОНГРЕГАЦІЄЮ КАТОЛИЦЬКОЇ ОСВІТИ
(Ватиканська акредитація)**

ЛІЦЕНЗІАТСЬКА ПРОГРАМА З БОГОСЛОВ'Я (STL)	22
ДОКТОРСЬКА ПРОГРАМА З БОГОСЛОВ'Я (STD)	7

2296**СТУДЕНТІВ
ТА АСПІРАНТІВ
У ЗВО УКУ****ФІНАНСОВІ ДАНІ**

Рівний рівному

Як ветерани самі створюють проекти для реабілітації побратимів

Сніжана Гусаревич

Турбота й самодопомога. Центри взаємодопомоги ветеранів діють завдяки громадським ініціативам, які впроваджуються за принципом «рівний рівному», коли люди діляться знаннями та своїм пережитим досвідом, допомагають одне одному

Про реабілітацію учасників бойових дій почали говорити на другому році війни, яку в суспільстві тоді визначали як АТО. На рівні держави не було ні сталої державної політики, ні Міністерства у справах ветеранів, ні розуміння ставлення суспільства до ветеранів російсько-української війни. Саме слово «ветеран» малювало в уяві більшості українців поважного віку людей, які воювали за часів Другої світової війни або в Афганістані, з нагородами на кітелях під час проведення річниць до Дня Перемоги. Останній парад з ностальгійними нотками Радянського Союзу відбувся напередодні Революції гідності 2013 року.

З 2014 року до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» поступово вносили зміни щодо «відкритості та рівного доступу до інформації про державні пільги та гарантії, механізми їх реалізації, доступу до реалізації права на отримання всіх пільг та гарантій». У межах цих змін ветеранам нової війни законодавчо пропонували ті самі пільги й послуги, що були доступні поколінню ветеранів часів СРСР: санаторно-курортне лікування, соціальні пільги, пріоритет на земельну ділянку.

Від початку повномасштабної війни державні діячі й військовики наголошують на цінності збереження життя кожного українця, а особливо воїна. Але переосмислення державної політики в справах ветеранів та їхніх родин залишилося на рівні прийняття неробочих стратегій, пілотних та експериментальних проєктів від реорганізованого 2019 року Міністерства у справах ветеранів. На протривагу

державній установі, рушієм змін стали громадські організації, благодійні фонди й ініціативи, які засновували самі ветерани або їхні родини. За основу роботи з ветеранами та їхніми родинами взяли досвід іноземних партнерів, відповідно до якого громадські організації почали проводити власні дослідження, розробляти концепції та програми реабілітації.

Veteran Hub, «Юридична сотня», «Простір можливостей», VETERANKA, «Принцип» — це невеликий перелік тих організацій, які за роки війни проаналізували набутий на російсько-українській війні досвід ветеранів і сформували концепцію нової політики щодо ветеранів і їхніх сімей.

Представники цих організацій у своїх інтерв'ю та коментарях наголошують, що головною помилкою відсутності державної політики щодо ветеранів нині є нерозуміння держави, що воїни, які тепер набувають бойового досвіду або вже набули його, — це частина оборонної стратегії держави. Саме вони стануть основою резерву в секторі безпеки та оборони. Одним з важливих пунктів запропонованої концепції є розроблення гідної політики щодо ветеранів як перший крок до визнання їхнього внеску.

«МЕНІ ПОТРІБНА НЕВЕЛИКА ПАУЗА»

Олексій Кушнер, командир взводу полку «Азов» у 2014–2015 роках, з початком повномасштабного вторгнення повернувся до лав ЗСУ як парамедик, а згодом — як бойовий медик з окремої штурмової бригади. Від початку служби

щодня на своїх сторінках у соцмережах Олексій публікує фото з горнятком кави й дописом: «Доброго ранку та гарного дня. Ми ще на один день стали ближчими до перемоги». Його молитва на бронезилеті про прийняття смерті стала одним із символів війни. Під час служби Олексій описував своє військове життя в соцмережах, чим створював місток між цивільними й військовими. «Те, що ми пишемо в соціальних мережах, — це момент сублимації. Це наш спосіб взаємодіяти із суспільством, тому що інших способів, коли ми у війську, у нас немає», — каже Олексій у коментарі *Тижню*.

Восени цього року Олексій демобілізувався зі служби за статтею 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», який дозволяє звільнення, якщо близькі родичі загинули або зникли безвісти в період воєнного стану. «Мені потрібна невелика пауза, я втомився у свої тридцять шість сидіти на обезболі й ліках проти гіпертонії. Я хочу нарешті почати творити центр взаємопідтримки для постраждалих від війни», — каже він.

Центри взаємопідтримки діють завдяки громадським ініціативам, які впроваджуються за принципом «рівний рівному», коли люди діляться знаннями й своїм пережитим досвідом, допомагають одне одному. Міністерство у справах ветеранів навіть оголосило конкурсний відбір кандидатів на помічників ветеранів, у якому можуть узяти участь ветерани, а також члени їхніх родин, готові допомагати іншими захисникам України легше перейти від військової служби до цивільного життя. Але за умовами конкурсу кандидатам потрібно мати освітній ступінь не нижче ніж молодший бакалавр.

ПЕРШИЙ КРОК ДО ВІДНОВЛЕННЯ

Свій шлях від військового до цивільного життя Олексій розпочав 2015 року, після першого повернення з війни. Він мав проблеми із соціалізацією. Чоловік каже, що реабілітація була, але без сталого алгоритму, щоб її отримати. «Наприклад, для того щоб отримати путівку на санаторно-курортне лікування, треба було піти до сімейного лікаря, де часто були великі черги, і взяти епікриз із відповідними рекомендаціями. Ветеранів, що потребували допомоги, було дуже багато. Формально держава зобов'язувалася надавати відповідний обсяг послуг, але виділена на це кількість держкоштів, очевидно, була недостатньою», — зазначає Олексій.

Чоловік натрапив на допис у фейсбуці про безкоштовні походи в гори для учасників бойових дій. Ідеологом та ініціатором був інший ветеран Віталій Дячук. Того ж року після повернення з фронту він пішов у тижневий соло-похід і наприкінці подорожі зрозумів, що це дуже покращило його психічне здоров'я. Любов до гір і власний досвід надихнули створити проєкт горотерапії як один зі шляхів реабілітації та підтримки одне одного. Так з'явився проєкт Nomad.live, який реалізує дві соціальні мети: безкоштовні походи в гори для ветеранів і військовиків (діє з 2016 року) та походи в гори з людьми з ампутаціями — не лише учасниками бойових дій (започатковано 2018 року). «Гірські походи можуть стати одним з етапів переходу від військового до цивільного життя. Після війни є величезна проблема з отриманням адреналіну в легальний спосіб. А похід у гори — це можливість дістати задоволення й узяти участь у пригоді з контрольованим ризиком», — описує свої враження від першого похідного досвіду парамедик Олексій.

Після цієї мандрівки Олексій Кушнер став компаньйоном і гідом Nomad.live, а Віталій Дячук організував походи, шукав фінансування, просував проєкт і як гід водив людей з ампутаціями. Проєкт розростався, до нього долучалися ветерани-психологи. Терапевтична дія горотерапії починається ще до походу. Найважливіше — ухва-

лити рішення піти, установити контакт з організаторами, заповнити анкету й зібрати потрібні речі. Ці дії допомагають зібратися й поставити собі мету, яку буде реалізовано під час мандрівки. Для розуміння побудови маршруту й потреб учасників на початку кожного походу ветерани заповнюють анкету, де вказують захворювання, поранення й сподівання від мандрівки. Організатори походу аналізують цю інформацію та добирають маршрути, які можуть задовольнити групу. «Похід для ветеранів є безоплатний. Коли ти заводиш таку людину високо в гори, особливо коли вона там ніколи не була, бачиш, як вона змінюється. Ти спілкуєшся із цими людьми надалі й розумієш, що вони переглянули багато моментів після походу. Тоді є усвідомлення, що ця діяльність результативна», — каже Олексій.

ГОРОТЕРАПІЯ

Термін «горотерапія» новий для України, але подібний підхід давно реалізують в Америці й Канаді. Українські ветеранські ініціативи та громадські організації вдало налаштували співпрацю з тамтешніми реабілітаційними ветеранськими центрами й програмами. Співзасновниця і координаторка проєкту «Горотерапія для ветеранів та їхніх сімей» ГО «Метта» Юлія Стадницька каже, що на початку 2021 року до них звернулася лісова служба уряду Сполучених Штатів Америки — US Forest Service — з ідеєю розробляти програму реабілітації ветеранів в умовах природи, використовуючи напрацювання «Метта» як психотерапевтів, що працюють з військовиками й ветеранами з 2014 року. Програму природотерапії розробляли впродовж року разом з ветеранами Nomad.live, US Forest Service та партнером Полом Андерсоном з Huts For Vets, який має досвід реабілітації ветеранів у Колорадо. «Пол ділився матеріалами, розповідав, як вони це роблять. Хлопці мають досвід гірських мандрівок. Ми — терапевтичний. Новостворена програма мала стартувати 2022 року, але, звісно, ми мусили її відтермінувати до 2023 року. Хлопці пішли на фронт. У нас були психологічні кризові інтервенції, які ми робили як терапевти», — зазначає Юлія Стадницька.

Поступово на відкритті гірського сезону 2023 року «Метта» повернулася до реалізації адаптованої короткої програми. Розпочали з одноденних виїздів для різних груп людей — не тільки ветеранів війни, а і їхніх родин та родин військовиків, що вважаються зниклими безвісти, а також сімей полеглих захисників. Програма проєкту не передбачає змішаних груп, до яких входили б ветерани разом з їхніми родинами. Натомість формують або лише ветеранську групу, або групу, що складається з нинішніх військовиків. Уже в липні відбувся повний запуск чотириденної версії реабілітаційної програми. У проєкті передбачено, що гідом є ветеран, який у тандемі співпрацює із психологами «Метта».

Після другого повернення з війни Олексій Кушнер у межах спільно розробленої програми «Метта» водить у гори інших ветеранів. Це один зі складників підходу до самопомоги «рівний рівному». Олексій ділиться: «Нині походи в гори є моїм завданням і сподіванням на сатисфакцію. Я працюю з людьми, які не впевнені у своїх фізичних, психічних можливостях, які кажуть, що не зможуть цього зробити. Ти формуєш своє бачення, спрямовуєш команду на те, щоб усі досягли поставлених цілей».

У програмі передбачено чотири дні перебування в туристичному притулку «Явірник» з радіальними виходами в гори. Ідуть невеликими групами до п'ятнадцяти людей. Одним з елементів програми горотерапії є спілкування, яке дає ефект зцілення. Під час мандрівки горами психологи проєкту інтегрують різні стабілізаційні техніки, якщо група

ФОТО: СЕРГІЙ ВЕТЕР

Сила слова. Одним із елементів програми горотерапії є спілкування, яке дає ефект зцілення

на це відгукується. Обов'язково ввечері сідають біля вогнища й розмовляють про пережитий день.

Олексій Кушнер каже, що зазвичай коли військові повертаються в суспільство, то почуваються недотичними до нього: «У більшості випадків навколо нас люди з нерелевантним досвідом. Біля вогнища ми розказуємо круті військові історії, від яких у цивільних сивіє волосся. У колі таких самих, як ти, тебе зрозуміють і не будуть казати, що відсилати частину ноги “Новою поштою” — дурня». Після походу проводиться анкетування, у якому учасники діляться своїми враженнями від мандрівки. Одним з позитивних показників є рішення йти в гори ще раз. Також формується певна спільнота, де учасники й організатори далі спілкуються між собою. «Для мене сам похід — це відпочинок. Я відповідаю за кожну людину, яку веду. Я пропрацьовую свої психологічні завдання, тому що бути відповідальним і доводити справу до кінця — це цікавий виклик. Завжди є ризик не розуміти якусь категорію людей або потрапити в екстремальну ситуацію і не справитися з нею», — додає Олексій.

(НЕ)СПРАВЖНІ ДОРОЖНІ КАРТИ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ

Після злагодженої роботи у війську, де почувашся потрібним своїй державі, учасники бойових дій, повернувшись додому, усвідомлюють, що поза сім'єю більше нікому не потрібні.

Ці люди після повернення отримують лише документи про завершення служби. Через нестачу адекватної державної політики у справах ветеранів і їхніх сімей вони постають перед великими труднощами під час набуття офіцій-

ного статусу учасника бойових дій, що потрібно для участі в програмах реабілітації. «Кожен ветеран після демобілізації повинен мати дорожню карту, у якій буде прописано, де він може отримати послуги: психологічну, медичну допомогу, інформацію про ветеранський бізнес і реабілітацію загалом. Ці дорожні карти мають бути обов'язковими. Тоді він зрозуміє, що про нього дбають і він може задовольнити свої потреби. Є зміни, але я повторюся: ветерану потрібна дорожня карта. Я це знаю, тому що цікавився й живу цим десять років», — каже Олексій.

На сайті Міністерства у справах ветеранів, на жаль, немає цілісної інформації, яка допомогла б ветерану шукати потрібні послуги за одне натискання. Можна знайти застарілі рекомендації щодо ветеранських просторів (лише для чотирьох областей України) і рекомендації щодо реабілітаційних закладів. Для того щоб ветерану знайти потрібну послугу, треба щонайменше п'ять разів переходити за різними посиланнями.

Однак деякі обласні центри розмістили на сайтах держадміністрацій інформацію про ветеранські громадські організації та послуги, що вони надають. На одній сторінці сайту зібрано інформацію щодо медично-психологічних центрів, безкоштовних ініціатив, а також правозахисних центрів для військовослужбовців, які надають соціальну й правову допомогу учасникам російсько-української війни та їхнім родинам. «У нас є ще один проєкт — “Жити чекаючи”. Він покликаний допомогти родинам, чії рідні зникли безвісти на війні. Ми працюємо з трьома громадами: Червоноград, Дрогобич, Миколаїв. Є координатори, які співпрацюють з військкоматами й дістають усю потрібну інформацію», — зазначає в коментарі *Тижню* співзасновниця й голова ГО «Метта» Олена Муха.

Улітку цього року створили 24 обласні координаційно-консультативні центри, які працюють із внутрішньо переміщеними особами, ветеранами та сім'ями військовослужбовців. Більша частина цих центрів уже активно функціонує, зокрема у Львівській області. Їхнє завдання — збирати інформацію, хто й де надає допомогу, і скеровувати тих, хто шукає цієї допомоги. У ГО «Метта» додають, що не варто інвалідизувати ветеранів, адже надмірна увага автоматично виокремлює їх у суспільстві. Має бути збалансована система інформування, що заохочувала б ветеранів до участі в реабілітаційних програмах та отримання інших видів допомоги.

КОГО ТРЕБА ІНТЕГРУВАТИ: ВЕТЕРАНІВ У СУСПІЛЬСТВО ЧИ НАВПАКИ

На думку Олексія Кушнера, інтеграція ветеранів у суспільство ніколи не відбудеться повною мірою: «Є люди, які легше сприймають стрес, є ті, які гірше. Буде частина, яка повернеться й матиме такий вигляд, ніби не брала участі у війні, і їм потрібно буде місяць-два. А інші, як у фільмі про Рембо, будуть сидіти в лісі й шукати пригод, бо вони ніколи не зможуть повернутися до цивільного життя. Бо не буде в них відчуття потреби».

Veteran Hub перейняв досвід іноземних колег і розпочав 2019 року дослідження, у якому вирішив перевірити, чи будуть схожі етапи шляху американських ветеранів на українські. Вони хотіли зрозуміти, які саме етапи проходять військовики, повертаючись до цивільного життя. Дослідження базувалося на результатах фокус-груп, спілкуванні з ветеранами АТО/ООС. «До нас у Veteran Hub приїхав Роберт Макдональд, який був восьмим секретарем ветеранських справ в Америці. Він розповів, що за його каденції департамент у справах ветеранів США розробив концепцію “Мапа шляху ветера-

на», яка допомагала їм налагодити процес і комунікацію з їхніми ветеранами», — розповідає в коментарі **Тижню** співзасновниця Veteran Hub Івона Костина.

Першу мапу дослідження Veteran Hub презентував 2020 року. Після аналізу й позитивного зворотного зв'язку вони зрозуміли, що треба йти далі та зробити більш поглиблені інтерв'ю. Після розробки опитувальника у Veteran Hub провели понад 60 розмов з ветеранами АТО/ООС. Інтерв'ювання завершилося 21 лютого 2022 року. Через повномасштабне вторгнення 20 інтерв'ю, записаних у Дніпрі, було втрачено. Решта збереглися і були опрацьовані. Івона пояснює, що дослідження дуже важливе на певну ретроспективу — на те, що, ймовірно, буде після демобілізації та повернення ветеранів. Veteran Hub визначили, які етапи проходять учасники бойових дій і які потреби в них виникають, якого реабілітаційного досвіду вони набувають.

За даними дослідження «Шлях ветеранів та ветеранок», є п'ять головних фаз, через які проходять ветера-

ни: до початку служби, служба, перехід, цивільне життя, вихід на пенсію та старіння. Кожна фаза має кілька етапів, які окреслюють унікальний досвід кожного ветерана. У дослідженні Veteran Hub припускає, що подальший шлях ветеранів залежить від того, як було завершено службу та в якому середовищі розпочався перехід до цивільного життя. Під час аналізу дослідження виявили, що українські ветерани після служби в АТО/ООС, щоб відчутти себе знову частиною цивільного суспільства, перебували до 1,5 року на фазі переходу (віднайдення себе новою людиною та піклування про себе). «Важливо розуміти, що шлях переходу до цивільного життя в кожного ветерана індивідуальний. Ми апелюємо до багатьох думок, які нині є в публічному дискурсі, що перехід триває один-два місяці. Багатьом людям потрібно більше часу, і це все варіант норми. Зазвичай сам перехід не є завершенням і вкоріненням у цивільне життя. Наші реципієнти почувалися доволі впевнено, щоб планувати своє життя в більш довгостроковій перспективі в цивільному житті щонайменше через три роки після завершення служби», — зазначила Івона Костина.

Повномасштабна війна загострила питання реабілітації та прав ветеранів. За інформацією Міністерства у справах ветеранів, станом на 1 січня 2022 рік в Україні налічувалося 851 068 ветеранів війни. Кількість залучених військових досі залишається закритою для суспільства. «Ми чуємо розрізнені цифри, зокрема від Міністерства економіки — про 1 мільйон 700 тисяч учасників бойових дій, які нині залучені до служби в різних ролях — не тільки в бойових діях, а й у силах забезпечення. Натомість Мінвет подає цифру понад 5 мільйонів осіб», — розповідає співзасновниця Veteran Hub Івона Костина.

ШЛЯХ ВЕТЕРАНА

Війна триває. Кожен ветеран проходить свій шлях. Саме тепер ці шляхи й стають ефективними дороговказами для інших. Ветеранські ініціативи об'єднують дуже різних людей, військовиків і цивільних, які допомагають одне одному пережити складний досвід війни. Напрямі реабілітації можуть бути найрізноманітнішими. Активно розвивається ветеранський бізнес. Нещодавно демобілізована Олена Рекус працює над створенням фермерського господарства, до роботи в якому будуть залучені інші ветерани. Ветеранка Яна Сташкова розробляє проєкт швейної майстерні й каже, що така робота, крім іншого, допомагає їй справлятися з депресивним розладом. Хтось реалізує себе в спорті й бере участь в Invictus Games, Warrior Games та інших спортивних проєктах, що об'єднують військовослужбовців і ветеранів з різних куточків світу та є дієвим способом не лише фізичної, а й психологічної реабілітації. У планах Олексія Кушнера — створити разом з Віталієм Дячуком центр взаємопідтримки для ветеранів — будинок у Карпатах, який має розташовуватися якомога далі від людей. Є багато травмованих військовиків, які фізично не зможуть бути присутніми в гірських мандрівках, але яких команда Nomad.live хотіла б запросити в гори.

Про свій задум Олексій каже: «Створення цього центру не є просто метою — це один з етапів, до якого я йду. Крок за кроком, щодня. Так само як у війську. Що дає змогу зберегти свою голову? Жити день за днем. Не планувати, не створювати довготривалих планів, не думати, що буде через місяць чи два, а просто вранці вставати, робити каву, викурювати цигарку й робити свою роботу. Прокидатися наступного ранку й робити так само». ■

Свій до свого. Після другого повернення з війни Олексій Кушнер водить у гори інших ветеранів

ФОТО: СВЯТ ВЕТЕРАН

Між надією та відчаєм

Як родини зниклих безвісти проживають невизначену втрату

Богдана Садомська

ФОТО НАДАЄ ТЕТЯНОЮ ТЕНЕТКО

З надією в серці. Тетяна Тенетка (на фото) знайшла відео окупантів, де видно, що її наречений живий

«Я не знаю, як реагувати. Я розумію: це не означає, що він загинув. Але це й не означає, що він живий. Це ніяк. Узагалі ніяк». Брат Аріни Кузь — зниклий безвісти з травня. П'ять років хлопець служив в АТО. Після закінчення контракту повернувся до цивільного життя, однак 24 лютого 2022 року знову доєднався до війська. Їхній батько, Ігор Кузь, який того дня вступив до тероборони, загинув 11 травня 2022 року. Рік по тому, 13 травня 2023 року, дорогою на перше за довгий час бойове завдання Артур Кузь востаннє зателефонував сестрі. Вона досі пам'ятає його щасливий голос. Відеозв'язок перервався, а після надійшло повідомлення: «Ідемо на Часів Яр. Відпиши пізніше». Однак ні наступного дня, ні через день Артур не вийшов на зв'язок. Аріна намагалася щось дізнатись у командирів, писала у військову частину, та щоразу наштотувалася на «ми не маємо права розголошувати таку інформацію». За кілька днів, 16 травня, з військкомату прийшло сповіщення: Артур — особа, зникла безвісти за особливих обставин.

Станом на початок жовтня 2023 року більш як 26 тисяч українців вважалися зниклими безвісти, за інформацією заступника міністра внутрішніх справ Леоніда Тимченка. Понад 15 тисяч з них — військовики.

Тетяна Тенетка розповіла, що з нареченим познайомилася, коли той навчався у Львівській академії сухопутних військ. Після закінчення вишу Роман Мороз за розподіленням почав службу в 30 окремій механізованій бригаді імені князя Острозького. На час повномасштабного вторгнення хлопець уже був на Донеччині. А в жовтні пара планувала весілля. Дівчина жартує, що вже вважає себе Тетяною Мороз. Утім, раннім літом 2022-го після важких боїв у Ротах, за тиждень до запланованої ротації, Романа відправили забрати важкопоранених. Що там відбулось і де тепер хлопець — невідомо. За кілька днів батьки отримали сповіщення: Роман — особа, зникла безвісти за особливих обставин. З його бригади зниклими вважаються понад 300 військовиків, розповідає Тетяна.

ВІРЯТЬ, ЩО ПОЛОНЕНИЙ. БОЯТЬСЯ, ЩО ЗАГИБЛИЙ

Обидві дівчини та їхні родини живуть у невідомості. Раз у раз звертаються в кожную з інстанцій, яка дотична до пошуку, — СБУ, МВС, Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, Офіс уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, Червоний Хрест. Шукають побратимів, звільнених з по-

Жити чекаючи. Брат Аріни Кузь — зниклий безвісти з травня 2023 року

лону, волонтерів, які бували на тих ділянках, просто знайомих — а може, хтось щось чув. Буквально зубами доводиться вигризати інформацію. Збирати по клаптиках, як пазл. Кожна жінка впевнена, що її рідний живий. Аріна відчуває це. Тетяна знайшла відео окупантів з полоненими, один з яких, вона певна, — її Роман. Але обом довелося пережити чорно-білі фото із чорними стрічками, які ширили мережею далекі знайомі, і запитання про дату похорону.

Намагаючись хоч щось довідатися про брата, Аріна шукала в соцмережах кожного, про кого він згадував упродовж служби. «Знаходжу тікток його знайомої — я в шоку. У мене починається істерика. Просто бачу відео з фотографій мого Артура. Чорно-білих. І “спочивай з миром”. Я і злилась, і не розуміла, як це: я не знаю, що з моїм братом, а хтось чужий для нього певний, що він загинув».

Дівчина Романа пам’ятає: востаннє розмовляли у вівторок. У суботу їй одне за одним почали приходити повідомлення від знайомих: «Таню, ну що там? Щось відомо? Коли похорон?», «Таню, а коли Романа привезуть?», «Тобі що, не говорили? Роман загинув. Попав під артилерійський обстріл. Там, як мені розказали, просто вже міста нема, чорна діра». А улюблену фотографію нареченого публікували з чорною стрічкою. Далі, пригадує, від нерозуміння й страху побила вдома мало не весь посуд. Його мама перенесла два нервові зриви. Перший — коли принесли сповіщення про статус Романа як особи, зниклої безвісти. Другий — коли знайомі запитали про похорон.

Місяцями родини перебувають у невідомості. Їхнє життя завмерло. Тетяна розповідає: усе робить механічно, фактично існує. Аріна переймається, що не може допомогти брату. Не знає навіть, як це зробити: «Я не знаю, що робити. Я не знаю, до кого звертатися». У надії

та відчаї вони відстежують російські телеграм-канали з фотографіями полонених. «Сиджу в них щодня. І в наших, і в російських групах. Я надіюсь побачити брата живим, але не знаю реальної ситуації», — Аріна досі гортає їх щовечора після роботи.

Тетяні пощастило більше. Увечері 25 червня 2022 року на російських каналах у соцмережах з’явилось відео, як хлопців беруть у полон. Дівчина десятки разів його переглядала. Утім, як з’ясувала потім, не до кінця. Зранку перечитувала повідомлення знайомих: «Таню, там Роман». «Я переглядала більш як половину відео, та коли залишалося якихось три секунди, починала спочатку. А потім (після закликів знайомих додивитися. — Ред.) я бачу той самий знайомий силует, ті самі вилиці...» Попри, здавалося б, відеодоказ, з яким рідні Романа Мороза звертались і в Червоний Хрест, і в Національне інформаційне бюро, підтвердити статус військовополоненого не вдалося. Роман Мороз і досі «зниклий безвісти».

Сім’ї Артура Кузя через три місяці з моменту зникнення прийшло розслідування від військової частини зі свідченнями побратимів. Пишуть: крила артилерія, була команда відступати. Артур затримався, дістав поранення. Вони відійшли, він залишився там. Чи хлопець загинув, чи потрапив у полон — пошук триває. У перше Аріна не вірить, відчуває, що брат живий.

«Допоки ми не отримали офіційної інформації від органів влади щодо особи, вона вважатиметься зниклою безвісти. Навіть якщо цю людину вчора бачили на якомусь ютуб- чи телеграм-каналі. Навіть якщо називають конкретне місце перебування», — розповів **Тижню** Олександр Власенко, речник делегації Міжнародного комітету Червоного Хреста в Україні. Він називає дві основні проблеми, обидві з яких пов’язані з обмеженим доступом. Перша — до полонених. Друга — до місць можливих масових поховань. Якщо їх ще й не маркують, то за два роки буде складно ідентифікувати рештки. Каже, досі мають відкриті з 2014 року справи.

Україна вперше стикнулася з такою кількістю зниклих безвісти. Куди більший досвід мають Сполучені Штати. «Там зниклих безвісти військовиків шукає служба Defense POW/MIA Accounting Agency (DPAA), яка належить до міністерства оборони. Агентство виявляє та ідентифікує військовий персонал, який або вважається зниклим безвісти, або перебуває в полоні. Приблизно вісімдесят одна тисяча американських військовиків зникли після участі в кількох збройних конфліктах за останні дев’яносто років. DPAA розкопує рештки на колишніх місцях бойових дій в Італії, Південній Кореї, В’єтнамі та Іраку. Ідентифікує загиблих військовиків також Mortuary Affairs. Загалом виявлення й повернення загиблих солдатів у США — пріоритетне для внутрішніх служб. Якщо ж загиблі на території ворога, американські спецслужби (ЦРУ насамперед) організовують спецоперації з евакуації або перемовин з противником».

Без вагомих доказів смерті федеральний уряд (який фіксує загибель військовослужбовців) оголошує громадянина, що проходив військову службу, офіційно зниклим безвісти. І це не має часових меж, допоки не буде знайдено рештки тіла загиблого», — розповів Антон Ганюцький, експерт аналітичного центру ADASTRA.

За словами Олександра Власенка, у Боснійській війні 1992–1995 років, де населення країни — 4,5 мільйона, кількість зниклих безвісти сягала 60 тисяч осіб. Фактично з кожної родини хтось вважався зниклим. Досі з таким статусом там залишається 8 тисяч осіб.

ФОТО: НАДА НЕ ВІСНЮК СБУ

Відчуття безкінечної невідомості. Рідним зниклих безвісти доводиться чекати, але водночас розуміти, що близький може не повернутися

«ЖИТИ ЧЕКАЮЧИ»

Терміни, на які може затягнутися пошук, необмежені, а з ними — і переживання рідних. Проживання невизначеної втрати — це постійне коливання від надії до зневіри й назад. Людина або живе з надією, що її близький живий, можливо, у полоні, та згодом повернеться, або вибудовує життя, у якому цього близького немає в сім'ї. За таких умов вона може заморожуватися: переставати піклуватися про себе, ізолюватися від суспільства.

Рідний зниклого прокидається з думкою про нього, проживає з цією думкою весь день і з нею ж засинає. Це сильно б'є по психічному здоров'ю. Аріна, до прикладу, розповіла, що їй постійно сняться померлі: «Я виснажена цим. Щодня на нервах». Тетяна взагалі не пам'ятає першого місяця з дня зникнення нареченого. Їм доводиться чекати, але водночас розуміти, що близький може не повернутися. Емоційно важкі й контакт із державними структурами та проходження обов'язкових процедур.

Аріна Кузь пригадує, як у мами сталась істерика, коли довелося здати зразок ДНК: «Нам дали рекомендації, що робити, куди звертатися. Ми пішли в поліцію здавати ДНК, і в мами взагалі вимкнулася голова. Я їй поясню: це не означає, що він загинув. Але вона взагалі нічого не сприймала, у її голові засіло: «Я винна. Я його відпустила»».

Нині, на другому році повномасштабної війни, здебільшого зрозуміло, як діяти та яка інституція за що відповідає. Утім, ці процеси змінні. Наприклад, Офіс уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, при Міністерстві реінтеграції розформували й передали частину функцій до Міністерства внутрішніх справ. Ініціаторки проекту психологічної підтримки та супроводу родин з невизначеною втратою «Жити чекаючи» Олена Муха й Анастасія

Жидкова вважають: у громаді мають бути люди, здатні простою мовою пояснити: що таке Національне інформаційне бюро? Чому треба звертатися в поліцію та відкривати кримінальну справу? Чому важливо здати ДНК? Що таке Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими? Чим займається уповноважений з питань осіб, зниклих безвісти? Яка із цих інституцій за що відповідає? Який алгоритм взаємодії із цими інституціями? Які кроки треба зробити?

Також, щоб не натрапити на шахраїв, які нібито шукають зниклих безвісти, важливо пам'ятати: будь-яка допомога, усі пошукові дії відповідальні структури проводять безоплатно. Адже, наприклад, у серпні 2023 року СБУ викрила зловмисників, які створили в соцмережах фейкові групи під назвою «Пошук зниклих» і «Повертайся живим» й ошукали понад пів тисячі родин на майже два мільйони гривень.

Реагуючи на психосоціальні труднощі й потреби, ГО «Метта» й україно-швейцарський проект «Психічне здоров'я для України» (MH4U) запустили ініціативу «Жити чекаючи». Координаторки Олена Муха й Анастасія Жидкова пояснюють: «Назва народилася з розуміння психологічної динаміки людей, які проживають невизначену втрату. Їм треба вчитися жити чекаючи. Ми прагнули провадити комплексну діяльність, яка задовольняла б усі рівні потреб». Дівчата розповіли, що в трьох громадах Львівської області працюють фасилітатори, які є рівними помічниками. Тобто вони самі, або члени родин зниклих безвісти, або рідні військовиків, які нині на фронті, або волонтери. Кожен фасилітатор проживає схожий досвід.

Рівні помічники користуються спеціально розробленою Координаційним штабом з питань поводження з військовополоненими дорожньою картою, яку опубліковано на сайті цієї установи. Вони можуть супроводжувати родини зниклих у служби, які організують пошук, і допомагати з поданням заяв, а згодом — підтримувати зв'язок з родиною та реагувати на конкретні запити.

Проект також проводить психосоціальні заходи — комфортне безпечне середовище, де можна поділитися переживаннями, познайомитися, зрозуміти, що ці люди не самі. «Важливо розуміти, що є родини, які проживають подібне. Таке спілкування допомагає рухатися далі, відчуваючи спільність і підтримку. Важливе також безпечне середовище, де не засудять за червоний манікюр чи яскраву кофтинку. За відпочинок чи вступ на навчання. За рішення визнати близького загиблим, коли це доречно. Можна пекти паски, розфарбовувати писанки або їхати на спільну молитву до монастиря. Такі заходи створюють спільноту підтримки й розради в період проживання невизначеної втрати, — пояснює Анастасія. — Людям потрібне місце, яке стане джерелом позитивних емоцій».

Окрім психосоціальних зустрічей, «Жити чекаючи» проводять групи підтримки за принципом «рівний рівному». Це простір, у якому можна поділитися переживаннями, розповісти, із чим складно, а що, навпаки, допомагає. Координаторки помічають ефективність таких заходів, адже родина відчуває не лише підтримку, а й спільність.

Сьогодні команда працює над організацією психоедукаційних заходів для громади, щоб кожен розумів, як може підтримати родини в невизначеній втраті в співчутливий спосіб. Ініціаторки також описують методологію, щоб подібні проекти могли запустити в інших регіонах України, де є така потреба. ■

Артем Корнецький:

«В Україні стало більше соціальних підприємств та організацій»

Спілкувався Микола Головка

ФОТО: НАДАЧЕ АРТЕМОМ КОРНЕЦЬКИМ

Тиждень поспілкувався про те, що таке соціальне підприємництво та чому це важливий вектор розвитку української економіки, з доцентом Українського католицького університету, співзасновником Українського соціального венчурного фонду Артемом Корнецьким.

— На одному з ваших тренінгів ви якось зауважили, що всі підприємці колись стануть соціальними. Чому ви б так цього хотіли та що для цього потрібно?

— По-перше, нині це підтверджує багато наукових досліджень. Окремі наукові журнали вже присвячені соціальному підприємництву, а чимало науковців пише про те, що така тенденція сильна у світі загалом і що такого бізнесу стає більше. З різних причин такою деякі дослідники кажуть, що в людства просто немає іншого виходу. Проблем у світі стає все більше,

і тими засобами, які ми нині використовуємо, ми не розв'язуємо цих глобальних проблем. Дехто ж каже, що люди у своєму розвитку доходять до того, що їм нецікаво робити просто звичайний бізнес. Тож якщо вже робити, то робити бізнес із якимось соцскладником. Ця тенденція помітна й в Україні, тож, гадаю, така зміна справді станеться, лише поки що не знаю коли.

На мою думку, це тривалий процес, але динаміка точно в тому напрямі. Не всі погоджуються із цим. Хтось каже, що це така нішева історія, що є звичайний бізнес, який усі розуміють, а є соціальний — деє там маленький збоку.

Упродовж останніх п'яти-восьми років в Україні стало більше соціальних підприємств та організацій. Це гарний показник. Ще п'ять років тому небагато соціальних підприємств використовували цю назву ■

в маркетингу, тому що в нас є стереотипізація слова «соціальне». В Україні це означення не пов'язують із бізнесом. А тепер я бачу, як нові соціальні підприємства навмисне вживають це означення. Людей нині приваблює купувати щось саме в такого бізнесу.

— **Як простою мовою пояснити, що таке соціальний бізнес?**

— Нещодавно я мав обговорення з депутатами щодо законопроекту про ветеранський бізнес. За планом є думка додати визначення соціального підприємства в текст законопроекту, тому що ветеранський бізнес — це як тип соціального. І ми обговорювали визначення соціального підприємства, яке було б добре додати в Господарський кодекс поруч із визначенням того, що таке підприємство.

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО — ЦЕ ТЕЖ БІЗНЕС, ТЕЖ ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТІЛЬКИ НА ПЕРШОМУ МІСЦІ В НЬОГО СОЦІАЛЬНА МЕТА. АЛЕ НАЯВНІСТЬ ЦЬОЇ МЕТИ НЕ ВИКЛЮЧАЄ ВСІХ ІНШИХ ЕЛЕМЕНТІВ ЗВИЧАЙНОГО БІЗНЕСУ: ОТРИМАННЯ ДОХОДУ, ПРИБУТКУ, ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ЛЮДЕЙ, ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ І ТАКЕ ІНШЕ

Тож якщо простими словами, то соціальне підприємство — це теж бізнес, теж підприємство, тільки на першому місці в нього соціальна мета. Але наявність цієї мети не виключає всіх інших елементів звичайного бізнесу: отримання доходу, прибутку, працевлаштування людей, залучення інвестицій і таке інше.

— **Якщо звичайний бізнес на якомусь етапі захоче стати соціальним, що йому для цього потрібно?**

— Для таких випадків навіть вигадали спеціальну назву, бо класично вважається, що соціальний бізнес має вже таким з'явитися. Тобто метою створення такого підприємства має бути розв'язання якоїсь соціальної проблеми. Тож термін, який вигадали для таких випадків, — це «імпакт-підприємство». Він для тих, хто хоче зробити свій соціальний вплив більш системним, бо є багато підкатегорій у роботі звичайного бізнесу, як, наприклад, корпоративна соціально-відповідальність (КСВ), яка дає змогу творити цей соціальний вплив. Таке імпакт-підприємство за визначенням десь посередині між КСВ і соціальною бізнесом.

— **В Українському католицькому університеті ви викладаєте курс про соціальне підприємство для активістів і для керівників громадських організацій. Якщо громадські організації виявили бажання стати соціальним бізнесом, що для цього потрібно?**

— Тут простіше, бо неприбуткові організації з'являються переважно із соціальною метою. Тож якщо казати про освіту, то тоді як людей зі звичайного бізнесу треба вчити оцього соціального складника (як правильно створювати позитивний вплив, як його вимірювати), представників неприбуткового сектору якраз треба вчити бізнесу. І тут, на щастя, у нас в Україні є для цього сьогодні всі умови. І це попри те що законодавчо поки що навіть визначення поняття соціального бізнесу немає, а спеціальної правової форми — і поготів. Але, на мою думку, це радше добре, бо ми ще на доволі ранній стадії розвитку цієї теми.

Повертаючись до громадських організацій: згідно з українським законодавством, сьогодні і громадські організації, і благодійні фонди можуть безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю, але не розподіляючи прибутку між засновниками. Тобто якщо у вас громадське об'єднання, де в статуті прописані соціальні цілі, але ви хочете продавати, а не тільки брати гранти чи пожертви, то маєте на це право, якщо напишете про це в статуті кілька додаткових речень. Після цього ви можете продавати товари чи послуги як бізнес, не сплачуючи податку на прибуток, але й прибутку ви теж не можете розподілити. Для когось це нормально, комусь треба зареєструвати іншу юридичну особу, яка може отримувати прибуток. Треба просто цей бізнесовий елемент вкрутити в неприбуткову організацію, і це й буде соціальне підприємство.

— **Раніше розробляли Білу книгу соціального підприємства. Чи актуальна вона ще?**

— У межах одного з великих профінансованих ЄС проєктів на цю тему була частинка роботи зі створення Білої та Зеленої книг соціального підприємства. Це, по суті, мало бути створенням підґрунтя для формування якоїсь державної політики та законодавчих ініціатив у цьому напрямі. Ці книги є у вільному доступі, їх можна знайти й почитати. Вони містять загальний нарис на тему, там описано різний досвід, зокрема як це працює в наших умовах. Це гарно сформована чернетка для того, щоб цю тему рухати далі. Свого часу ці книги мали певний вплив. Але тепер настав час принаймні ввести визначення соціального підприємства в українське законодавство. Схоже, що є воля й бажання депутатів це зробити. Тому, здається, ми дісталися до нового етапу розвитку терміна.

— **Чи є якась підтримка для соціальних підприємств під час російсько-української війни? Адже нині нелегко вести бізнес і багато людей узагалі його втратили. Чи варто починати бізнес саме із соціального підприємства? Чи змінилася статистика соціальних підприємств після початку повномасштабного вторгнення і в який бік?**

— Офіційної статистики немає, як немає і спеціалізованого законодавства. Утім, у нас є певні власні спостереження. Ми робили багато проєктів, перетиналися з підприємцями. До початку повномасштабного вторгнення в експертному середовищі ми використовували приблизну цифру в тисячу соціальних підприємств, але ця цифра базується радше на спостереженнях, а не на конкретних даних. Одна з причин — це те, що критерії визначення поняття «соціальне підприємство» не є сталими. Але таких підприємств точно стає більше, утім, конкретної цифри ніхто назвати не зможе. Треба домовлятися спочатку про критерії, що складно.

Тепер щодо можливостей. Я завжди повторюю і студентам, і учасникам наших проєктів, що якщо вони хочуть створити бізнес із нуля, то можливостей створити соціальний бізнес сьогодні в Україні більше, ніж для створення звичайного бізнесу. Тому що ви можете використовувати ресурси обох секторів: і звичайного приватного, залучаючи кредити інвесторів, і неприбуткового сектору, використовуючи можливість там. А там є багато різних грантів, програм підтримки, освітніх програм. Це все переважно безкоштовно. І це вільний ресурс, який виділяється навіть в умовах війни.

А після війни (або принаймні коли гаряча фаза мине) я передбачаю велику хвилю підтримки соціальних підприємств. Хоча й сьогодні такі програми є, і ви можете одночасно використовувати обидва ресурси для свого розвитку. Звісно, треба оцінювати, який бізнес, яка сфера, які потрібні інвестиції, але теоретично соціальний бізнес запустити простіше, як і знайти підтримку для нього.

Тепер про програми. Я б звернув увагу на нашу організацію School of Me. У нас є сайт, там є актуальні програми. У нас зараз триває декілька проєктів підтримки соціальних підприємств — як нових, так і вже створених. Наприклад, нині в нас іде два раунди проєкту, який ми робимо разом з IREX та MCI. Там є експертний супровід і фінансова підтримка молодіжних і соціальних підприємств. У межах цього проєкту є програма, де кандидат може отримати грант на \$10 тисяч і додатково супровід менторів та експертів протягом дев'яти місяців, щоб його бізнес міг розвиватися далі. Також у нас є програма для молодих соціальних підприємців, які хочуть з нуля створити свій стартап. Це міжнародний інкубатор Social Impact Award. Ми його проводимо щороку.

Також ми співзасновники фонду, який називається Український соціальний венчурний фонд. Він створений, щоб фінансово підтримувати соціальних підприємців. Ми пробуємо різні фінансові інструменти: давали і звичайні гранти, і частково поворотні гранти. Буквально нещодавно ми відкрили новий конкурс на підтримку соціальних підприємств, які вже працюють. Там хороші суми — здається, можна отримати грант на суму \$33 тисячі. Але це частково поворотний грант, тобто 25 % суми гранту треба буде через рік повернути у фонд. Як бачите, це такий інструмент, який ніби не зовсім і неповоротна допомога, як грант, але водночас і не такий дорогий інструмент, як кредит звичайного бізнесу, це десь посередині. На мою думку, це правильна стратегія, бо ми хочемо підтримувати соціальний вплив передусім, але також ми підтримуємо бізнес, який має генерувати кошти, відповідно, принаймні отримувати частину коштів назад від такої підтримки. Це, мені здається, найкраща стратегія.

— Чи готові донори надавати гранти на соціальне підприємництво, спрямоване на виробництво подвійного призначення, працевлаштування ВПО чи працевлаштування ветеранів?

— Усі три пункти треба розгадати окремо. Більшість донорів не хоче підтримувати підприємства або соціальні підприємства, які закладають елемент озброєння, бо це інший тип підтримки. Вони про це чітко кажуть, і більшість забороняє використовувати грантові кошти на теми, пов'язані з армією чи озброєнням. Це не означає, що це погано, це інший тип допомоги. Підтримка соціального підприємництва вкладається радше в проєкти розвитку, а не в гуманітарні чи військові проєкти. Далі про працевлаштування ВПО. Тут відповідь — однозначно так. Ще з 2014 року на Донбасі було багато проєктів, спрямованих саме на підтримку ВПО, зокрема соціального підприємництва. Такі проєкти вже є, і гадаю, їх буде ще більше. Щодо третього пункту. Я вже згадував, що закон про ветеранський бізнес відправлено на розгляд. Є багато ветеранського бізнесу, який уже звертався по підтримку, грант або по дешевий кредит, і це чудово. У таких випадках простіше створити бізнес, і я впевнений, що такої підтримки теж буде

більше. Я вже бачив декілька програм від університетів або від донорів, які підтримують ветеранів, що хочуть створити свій бізнес.

Соціальний бізнес раніше був малим: до десяти людей у команді, невеликі обороти. Сьогодні є приклади малого й середнього бізнесу зі сталими ознаками соціального підприємництва...

Дійсно, більшість соціального бізнесу лишається мікробізнесом, але з'являються більші компанії. [Кав'ярня-кейтеринг] «Горіховий дім» працює вже понад десять років. Я не міряв за параметрами, але мені здається, що це середній бізнес, бо це дійсно таке серйозне підприємство з багатьма працевлаштованими. Також, наприклад, Prompylad. Renovation в Івано-Франківську. Це величезний завод з інвестиціями в мільйони доларів. І це точно не малий бізнес. Але це все-таки поодинокі випадки, мені здається.

Щодо лікарень як соціального бізнесу. Тема неоднозначна. Нібито можна їх під цей критерій підігнати, тому що вони створюють корисний продукт чи послугу. Але тут ще, мені здається, правильний підхід до цього критерію, що має бути хоча б якийсь елемент соціальної інновації. Ти щось створюєш, чого ще не було до тебе. Щось нове, цікаве, що може дійсно розв'язати проблему в новий спосіб. Ну а лікарні були й будуть. Тут нового, мені здається, небагато. Треба дивитися глибше на кожну лікарню.

ТЕПЕР БУДЬ-ЯКА УКРАЇНЬСКА ШКОЛА МОЖЕ ДОДАТИ ЯК ФАКУЛЬТАТИВ ПРЕДМЕТ «СОЦІАЛЬНО-ШКІЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО». ЦЕ РЕАЛЬНЕ СТВОРЕННЯ ФІРМИ НА БАЗІ ШКОЛИ. ДЛЯ ЦЬОГО Є ЦІЛИЙ МЕХАНІЗМ

І запитання, яке я ставлю: навіщо той чи інший бізнес хоче себе називати соціальним? Чи для того, щоб мати доступ до ресурсів, про які я згадував, чи це дійсно так і їм це потрібно для маркетингу. Або буває навпаки, що бізнес соціальний, але не хоче себе так називати, тому що це ось цей стереотип щодо слова «соціальний». До речі, ветеранські бізнеси переважно себе не називають соціальними, хоча вони, мабуть, такими є. Ну й, до слова, Veterano Pizza вже, напевно, не малий бізнес. У них багато піцерій. Вони, напевно, за франшизою працюють. Я не знаю про це точно, але як бренд це вже не маленький бізнес, про нього багато хто знає.

— Із чого починати соціальний бізнес? Де шукати спільноту однодумців?

— Усе має починатися з ідеї. Інша річ, що ідеї може бути багато, а робочою не буде жодна. Тому я б, поперше, для себе вирішив, чи мені це потрібно взагалі. Бо не всім треба бути соціальними підприємцями. Має бути передусім сильна мотивація. Бо це велика робота, яка інколи складніша, ніж робота найманого працівника. По-друге, шукав би можливості. Ми вже трошки про них поговорили. Вони є, зокрема, і для тих, хто тільки починає. Є багато освітніх програм. Є вже досить багато літератури, вона теж у вільному доступі. Можна знайти і статті, і книжки, є онлайн-курси на «Прометеусі», на інших платформах. Є курси в університетах. Утім, ми пішли навіть далі. У нас є така підтема — соціальне шкільне підприємство, і ми вже декілька років працюємо, щоб принести цю тему в школу. Є вже певні успіхи. Тепер будь-яка українська школа може додати як факультатив предмет «соціально-шкільне підприємство». Це реальне створення фірми на базі школи. Для цього є цілий механізм. ■

Середній клас як наріжний камінь повоєнного відновлення

Нестандартні підходи для розвитку середнього класу, які можна почати впроваджувати вже сьогодні

Анастасія Варару

У вересні 2023 року Центр Разумкова оприлюднив результати опитувань українців у 22 областях. В категорії «Інтерес до політики та ступінь компетентності громадян» показники доволі високі — до 62 % (12 % — дуже цікавляться політикою, 50 % — скоріше цікавляться). На запитання ж, чи вважає себе людина залученою до активної громадської діяльності, 77,5 % відповіли «ні», 17,9 % — «так». Згідно з результатами нещодавнього опитування НБУ, наразі в Україні середнім класом може вважатися лише 8,3 % населення. Чи можливо, що ситуація, про яку свідчить опитування, пов'язана з тим, що в Україні за останні два роки, на думку експертів, майже зник середній клас?

Утім, слід почати з найпростішого — визначення, що таке середній клас. Доктор соціальної економіки та дослідник економічної історії України Зіновій Свереда в коментарі **Тижню** пояснює, що «середняками» можна вважати людей, які поєднують у собі кілька характеристик: особисте бажання самореалізації, працю над собою, своїми талантами та покликанням. І, крім того, важливим аспектом є вміння критично мислити та здатність до самоорганізації з односторонніми. Економічний рівень досягається відповідно до потреб та умов часу. Людина, морально багата, не може бути бідною матеріально. Бідною може бути лише у випадку, коли її «законодавчо» грабують. Це може бути дармова праця, починаючи від комуністичного колгоспу і до високого рівня податків, коли платник не впливає на їх використання, а кошти фінансують компанії, які тісно пов'язані з політичним класом. «Середній клас — це люди, які беруть на себе відповідальність за створення ладу навколо себе», — зазначає Зіновій Свереда.

Але яким чином у сьогоднішніх реаліях ми можемо сприяти процесу формування представників середнього класу, які відповідатимуть вищеперерахованим критеріям?

Дуже важливий аспект — це монополізація та реформа інформаційного простору. Все починається з добрих новин. Інший аспект — вкладати в моральне та духовне оновлення нації через церкву. За останні два роки церковні громади різних конфесій і деномінацій добре проявили себе у волонтерстві та душеопіці населення. Вони не лише слугували шелтерами й пунктами перевалу для багатьох волонтерів, а й займались евакуацією, створювали пункти обігріву на вокзалах, знаходили місця для розміщення українців у Європі. Але,

окрім покриття гуманітарних потреб і вирішення соціальних питань, релігія здатна допомогти суспільству об'єднувати зусилля та «будувати мости».

Люди легше об'єднуються проти чогось, аніж за щось. Тут потрібні моральні цінності, які формують спільний світогляд, мету, цілі та життєві пріоритети. Саме тоді розвивається культура співпраці, субсидіарності та наука спільно захищати свої інтереси. За словами митрополита Андрея Шептицького, якщо якісь суспільні економічні чи політичні інституції не відповідають інтересам народу, то не користуймося їхніми послугами, а розвиваймо уміння самоорганізації, щоб заснувати нові, які відповідають інтересам людини та громаді. В цьому полягають реальні реформи.

Сьогодні наша країна як ніколи потребує віри в Бога. Важливо оздоровити псевдо релігійне середовище, яке навчене дотримуватися форми, не розуміючи змісту. Важливо навчити людей жити відповідно до того що вони сповідають і визнають у молитві. Бо початок реформ — це віра і позитивні емоції.

Але яким чином церква може сприяти створенню середнього класу? «Проблеми якісного реформування країни треба шукати в культурі, проблеми культури — в етиці, а проблеми етики — в моральних цінностях людини», — каже Зіновій Свереда.

Митрополит Андрей Шептицький вважав, що, аби знайти гармонійне вирішення соціальних проблем у суспільних процесах, варто починати з дотримання моральних абсолютів — таких часто непопулярних на сьогодні «ціннісних констант», які зафіксовані в Божому Законі. На його думку, суспільного ладу немає без рівноваги між правами та обов'язками, а цю рівновагу неможливо забезпечити без етики та цінностей. Часто обговорюють питання про мораль і приватну власність. Щоб щось було суто твоїм, ти повинен створити це від початку до кінця. Жоден з нас не створив ресурсів, природи тощо. Тому переважно законом ми затверджуємо право на використання. І це потребує узгодження з іншими людьми й громадянами. Потребує морального закону та принципів етики. Бо так формується основа суспільства й держави.

Тож неможливим є економічне життя, оперте на етику, яку розуміють як приватну справу кожного. Це просто призведе до зловживання практикою заради досягнення своїх цілей. Тому сьогодні вкрай важливо через свідоме вчення церкви, популяризувати дотри-

Між капіталом і працею. Вчення Церкви має популяризувати дотримання ціннісних норм між учасниками економічної діяльності

мання ціннісних норм між обома учасниками економічної діяльності — капіталом і працею, що сприятиме створенню умов для появи представників середнього класу.

Окрім священства, на морально-етичні стандарти населення можуть і повинні впливати навчальні заклади, тренінгові центри, різноманітні освітні платформи, які дотримуються незмінних морально-етичних стандартів. Наслідуючи приклади Українського Католицького Університету, Інституту лідерства, управління та коучингу, Міжнародного центру розвитку і лідерства, важливо впроваджувати навчальні програми для представників бізнесу, соціальних працівників, волонтерів та активістів, представників ЗМІ. Окрім потужної спільноти та висококваліфікованих викладачів, навчання на цих програмах має характеризуватись акцентом на трансцендентні цінності, які важливо брати за основу у своїй діяльності. Є потреба усвідомити, що успіх окремих осіб ще не є успіхом народу. Для того потрібно формувати інтелектуальні середовища в депресивних суспільствах, і саме вони здатні формувати ефективні організації та інституції відповідно до потреб людей.

Українське суспільство завжди мало високий рівень добродійства, але сьогодні також важливо навчитися

допомагати не просто бідним, а талановитим. Хто вміє добре рахувати, той здатен ефективно працювати напередодні, аби не переплачувати працюючи за наслідками. Сьогодні перед нами стоїть важливе завдання — долучити талановиту молодь, аби вона допомогла Україні йти до перемоги. До повномасштабного вторгнення серед фермерів півдня України, зокрема на Херсонщині, була поширена практика супроводу дітей з родин, які опинились в складних життєвих обставинах. Логіка була проста: що більше в громаді родин у таких обставинах, то більша ймовірність росту соціального сирітства та міграції заробітчан. Тобто, якщо фермер або місцевий підприємець має далекоглядне бачення, він зацікавлений у тому, аби громада, у якій розміщено його виробництво, складалась з здорових сімей. Чому? Кризові родини — це головні «постачальники» дітей до інтернатів. Якщо вчасно не надати допомогу такій сім'ї, то дитина опиниться в сиротинці, а батьки будуть «вільними», щоб залишати країну та їхати на заробітки.

Термін «фінанси» має дві основні складові: це грошова маса та соціально-економічні відносини. Для реформ актуальнішим є не збільшення грошової маси, а покращення відносин, а це вже включає моральні принципи. Людина може купити сигарети, а може книги. Тому формування соціального капіталу на основі освічених і розумних громадян є запорукою успіху для плану Маршалла для відбудови України. «Наразі в нас один фронт, і найбільше ми маємо підтримувати Сили оборони, проте в новій реальності важливо зрозуміти, що одночасно варто вкладати в талановиту молодь. Адже інвестиції обдарованих — це те, що ми можемо робити вже, не чекаючи на перемогу». Тож важливо інвестувати в обдарованих, аби вони залишились в «українському золотому фонді геніїв та митців», так як це робили українські меценати в історії. Ще Богдан Гаврилишин казав про те, що формою колоніалізму є той лад, у якому є люди, які не можуть реалізувати свої таланти.

Підтримуючи ініціативи підприємців щодо партнерства із закордонними компаніями, варто не забувати держави, які надавали Україні найбільшу допомогу. Підприємства тих країн, які були нашими партнерами під час війни, повинні мати певні привілеї. І навики, інертні та проросійські держави не повинні бути допущені на ринок України. Тому що виникає ситуація, коли підприємства, банки з країн-диктаторів, де є низький рівень прав і свобод, згодом стають засобом для впливу, корупції та закликів до окупації. Бо, як показала війна в Україні, найвищий рівень корупції — це ставити на перше місце економічні та фінансові інтереси, а не демократію, але саме завдяки демократії є високий рівень добробуту та якості життя. Забуття історичної пам'яті є основою для нових воєн. Такі держави, як США, Канада, країни Балтії, Польща, країни ЄС, Австралія. Але тут потрібно теж зробити внутрішній коефіцієнт щодо рівня можливостей і рівня надання допомоги. І саме ці країни повинні мати пріоритет для участі у відбудові України. Інші ж країни, які загравали з Росією, мають бути повністю усунені від відбудови України.

Є кілька рівнів безпеки для суспільства: політичний, економічний, військовий, культурний. Але найвищий рівень безпеки — це здатність народу передавати управління собою професійним і розумним людям зі сталими моральними цінностями. Бо результат будь-якого ідеологічного популізму — це руїна і війна. Тому найефективніша інвестиція — це інвестиція в мудрість. ■

Власними силами

Як волонтери допомагають відновлювати зруйновані Росією будівлі українців

Ярослав Пустовий

Толока — давній український звичай. В селах люди зорганізовували толоку, коли треба було виконати термінові роботи, що потребували залучення значної кількості людей: збирання врожаю, вирубування лісу, спорудження будинків. Також звичайною справою було закінчення толоки народними гуляннями з танцями та піснями.

Таким принципом і назвою розпочали свої проекти учасники ініціативи Repair.Together. «Замість застілля з алкоголем використовуємо формат культурної програми, до якої залучаємо артистів, диджеїв або спеціалістів у певній сфері, проводимо майстеркласи. Тому такий *quid pro quo* (з лат. — «щось на щось»): люди жертвують своїм часом і силами, а ми влаштуємо їм дозвілля і можливість ментально відпочити», — розповідає **Тижню** Олексій Макеев, координатор волонтерів ініціативи.

Ініціатива Repair.Together займається відбудовою будинків у селах Чернігівської області. Ця область входить до переліку регіонів, що найбільше постраждали від повномасштабного вторгнення РФ. В одному з інтерв'ю заступник начальника Чернігівської обласної військової адміністрації Костянтин Мегем називав цифру 12 тис. об'єктів. 10 тис. із них — це житлові будинки. Зруйновані будинки для жителів сіл, які часто жили з власних господарств, — це велика катастрофа, адже коштів на відновлення у них немає. Саме тут допомога Repair.Together вкрай важлива.

Організація намагається фокусувати свою роботу на необхідних мешканцям секторах. «Десять треба дах трошки переладнати, вікна замінити. В такому напрямі ми скоординували відновлення сорока дев'яти будинків», — розповідає Макеев. Загалом від початку роботи організації вдалося відновити понад 120 будинків у більш ніж 15 селах.

«У нас також є інтернаціональний будівельний табір, який запустився в липні цього року. Там волонтери доробляють останні роботи з накриття будинків дахами, і ми будемо закінчувати цей сезон зважаючи на погодні умови, які є. Загалом за ці 3 місяці ми побудували десять коробок будівель», — додає Макеев. Потреба у волонтерах в Україні надзвичайно велика, тож долучаються також волонтери з-за кордону. Їх координують представники організації.

Громадська організація «Будуємо Україну Разом» (БУР) розпочала свою діяльність ще у 2014 році. БУР організовує різнопланові будівничі табори в невеличких містах чи селах України. Молодь з усієї країни та міжнародні волонтери за один табір здатні подарувати громаді: відновлену школу, сучасний молодіжний простір, фельдшерський пункт чи нове помешкання для сотень українців, які втратили свій дім через війну.

Ангеліна Щербик, координаторка відбудовчих таборів проекту БУР-південь, розповіла **Тижню**, як її організація координує нових волонтерів на південному напрямку: «Зазвичай в громаду їде команда із близько восьми людей, які займаються організацією табору... Далі при-

буває до п'ятнадцяти волонтерів. Один заїзд триває сім-десять днів».

Для тих, у кого небагато часу, але є бажання долучитись до локальних будівельних акцій своєї громади на кілька днів, є проекти БУРчик і БУР-Толока. Завдяки цим проектам можна допомогти зробити косметичний ремонт у важливих для громади просторах.

Для активістів БУРу одним із важливих пунктів є взаємостосунки між волонтерами та підтримка потреб самої молоді. Спеціально для цього є можливість стати волонтером довгостроково (3–6 місяців), що дозволяє хлопцям і дівчатам брати участь у поїздках до обраної громади тривалий час, аби на місці допомагати розвитку молодіжних ініціатив: долучатись до створення молодіжної стратегії, організовувати заходи та проекти з профорієнтації для школярів чи запускати молодіжну раду.

Як розповідає координаторка, спільнота волонтерів БУРу активно розвивається. «Наразі ми вже налічуємо більш ніж 6000 волонтерів по всій Україні і не плануємо зупинятися, хочемо ще більше нових унікальних волонтерів доєднати до себе. Зазвичай на сайті чи у соцмережах можемо просто виставляти інформацію про табори, і волонтери самі долучаються. Наприклад, на БУР-південь дуже багато охочих. Ми можемо взяти тільки двадцять волонтерів, а отримали вже 34 заявки», — розповідає Щербик.

Чи може волонтерити тільки молодь? За словами Ангеліни Щербик, до проектів її організації доєднуються люди геть різного віку: «У нас найстарший волонтерці було або 72 або 79 років, не пам'ятаю, але це дуже прикольне». Волонтерити хочуть і підлітки (14–16 років), але їм це можна робити тільки з кимось зі старших. Якщо вже 16–18-річні, то можуть і самі зі згоди батьків. «Справді цікаво спостерігати, коли долучаються до таборів якісь місцеві мешканці. У нас в проекті ми жартома називаємо таких наших волонтерів «молодь 50+». Саме у проекті БУР-південь так вийшло, що вся молодь регіону виїхала, натомість залишилась «молодь 50+». Коли ми до них приїжджаємо, вони дуже активно доєднуються до нас», — розповідає Щербик.

«Україна для Христа» — міжконфесійна християнська місія, що діє на території нашої держави з 1991 року. Представники організації намагаються виховати учнів, які примножують знайомство людей з християнською спільнотою та здоровим впливом на суспільство в Україні, можуть розвивати свою християнську ідентичність.

Місія має сім служінь: студентський рух, служіння для лідерів бізнесу, глобальний церковний рух, служіння військовим, спортивний рух, сімейне життя та гуманітарне служіння. Для представників організації важливою є комунікація. Представник місії «гуманітарне служіння» в організації «Україна для Христа» Дмитро Тищенко розповідає, наскільки важливою є побудова довіри та правильна комунікація: «Коли розпочинаємо якийсь проект із відбудови в одному із сіл, то треба при-

Потреба відбудови. На Чернігівщині зруйновані або пошкоджені 12 тис. об'єктів. 10 тис. із них — житлові будинки

йняти рішення, яким саме родинам допомагати. Якщо 70 родин повернулись в село й у всіх якісь пошкодження, тут виникає багато запитань. Люди, коли бачать, що щось відбувається в селі, починають комунікувати та просити допомоги, і тут може бути всляке, зокрема багато маніпуляцій, і не завжди люди кажуть правду... Тому обов'язково все самому бачити наживо: бачити людей, руйнування, бути там. Допомагаючи людям раніше, ми зрозуміли, що нашої допомоги тут недостатньо. Треба щось більше. Максимально видобути контекст, зв'язатися з організаціями, які вже там працюють. Можливо, щось вже зробили, наприклад, іноді люди намагаються зробити що завгодно, щоб отримувати допомогу від декількох організацій, просувати свої інтереси. До речі, це типово, з таким ми ще до війни стикались». Олексій Макєєв із Repair.Together також пригадає і такі недобросовісні випадки: «В когось дача була зруйнована, є де жити, але ця людина хоче, щоб їй відбудували дачу».

Часто волонтери у відбудові стикаються зі складностями, коли треба відновлювати будівлі, які є у власності громади. «Коли розглядали варіант зайнятись власністю місцевої громади, відремонтувати медпункт, то там було дуже багато запитань: чия це власність, які вимоги для відбудови», — розповідає Макєєв. У деяких регіонах є іноді проблема, що село може бути настільки маленьким, що не має навіть сільського старости, а голова ОТГ, якій підпорядковуються всі ці села, взагалі кудись виїжджає, тож у громаді панує фактично беззладдя.

«Теж був варіант ремонту невеличкої школи, але коли ми запитували місцевих мешканців, чи школа взагалі буде працювати, які плани? То ніхто не міг дати відповіді», — розповідає про комунікаційні виклики своєї організації Ангеліна Щербик.

Однак, незважаючи на всі перешкоди й виклики, велика різниця між нами й Росією у тому, що допоки вони продовжують масові обстріли, руйнуючи будинки й життя українців, — ми натомість не зупиняємось у відбудові й відновленні.

Львівський християнський благодійний фонд «Не одинці» за час свого існування започаткував чимало проєктів, які допомагають як військовим, так і цивільним вижити у цій війні. Один з них також пов'язаний із відбудовою пошкодженого житла на Сході України. «Моїм баченням є зробити не ідеальне житло, зі шпалерами тощо, але зробити, щоб там було тепло, дах і щоб, щонайменше, можна було залишити матеріали. Щоб люди вже самостійно могли доробляти якісь косметичні роботи, тому що це питання відповідальності, щоб люди не ставали співзалежними від допомоги ззовні», — розповідає керівник фонду Роман Бабінець. Робити людей залежними від твоєї допомоги — це погана допомога, вважає він. Навіщо тоді допомагати, якщо люди без тебе не зможуть вижити? Роман Бабінець наголошує, що найкраще у комунікації з тими, кому допомагаєш, націлюватися і на відбудову сердець. Не лише матеріальна, а й духовна відбудова є пріоритетною і для Ангеліни Щербик. «На Півдні України зараз дуже важливо не тільки просто відбудувати, а й показати, що про цих людей не забули, про них пам'ятають і готові їм допомагати, що є молодь, яка зацікавлена в спілкуванні з молоддю інших регіонів», — зазначає вона. Пріоритетним для учасників її організації є спілкування та спільне часопроведення із місцевими мешканцями: «Класно бачити, коли місцеві волонтери питають: «А що завтра у нас буде? Завтра можна прийти теж поспілкуватися?». Коли вони самі долучаються, діляться своїм досвідом. Це, знаєте, більше, мабуть, про якусь таку когнітивну деокупацію». ■

На роздоріжжі вибору

Як змінилася робота громадських організацій зі Сходу України після початку повномасштабного вторгнення

Анастасія Добаріна

ФОТО: НАДІЯ НЕ ВАННОЮ ВЕДІНЦЬ

Дбайлива інклюзія. Організація, яку очолює Ганна Авдіянець (на фото), — Платформа ініціатив «Теплиця»» почала займатися адаптацією та соціалізацією дітей-переселенців після релокації на Львівщину

24 лютого 2022 року — дата, яка перевернула звичне життя кожного українця. У перші місяці повномасштабного вторгнення війна паралізувала звичні процеси у нашій країні. Кожен намагався долучитися там, де міг бути корисним. Більше не існувало звичної рутини. Люди змінювали професії із цивільних на військові, підприємства намагалися в першу чергу забезпечувати потреби тих, хто зі зброєю в руках став на захист Батьківщини. Чимало громадських організацій, які в мирні часи мали найрізноманітніші цілі для функціонування, перелаштували власну роботу, аби бути найбільш корисними. Ба більше, від початку повномасштабного вторгнення кількість громадських організацій і благодійних фондів в Україні зростає. Про це, зокрема, повідомив заступник директора Департаменту державної реєстрації Міністерства юстиції України В'ячеслав Хардіков під час презентації результатів міжнародного фо-

руму «InterUAction. Позитивний сценарій відновлення і розвитку України». Отже, за час повномасштабного вторгнення в Україні зареєстрували близько 9 тисяч благодійних фондів та 6 тисяч громадських організацій.

Утім, існують громадські організації, для яких війна стала викликом не лише у плані цілей функціонування, але безпосереднього існування. Це організації, що працювали на територіях, де нині проходять активні бойові дії або які є прифронтовими.

Наприклад, краматорська громадська організація Shift до повномасштабного вторгнення підтримувала креативний розвиток молоді. Зокрема, організувала заходи, навчала підприємництва. Голова громадської організації Олена Кучерук у 2020 році (за два роки після створення своєї організації) відкрила креативний простір Art Coworking. По суті, це був простір, куди можна було прийти зі своєю ідеєю, а піти — з готовим виробом. Тут робили дуже різні речі: божевільні штани чи панамы у вигляді жабеняти. Молоді люди знаходили, наприклад, в інстаграмі ідею, приходили та казали, що хочуть таке втілити. І втілювали! Було обладнання, спеціалісти, які допомагали це реалізувати. Учасники зробили навіть мікропроект «Модний показ» — вони спробували себе в ролі дизайнера: створили колекцію вживаного одягу та продемонстрували його в краматорському парку Бернацького. Підлітки робили одяг для себе, збирались на тусовки на кшталт джаз-денсу. Говорили на різні теми: від стосунків з батьками до ЛГБТ. Або на якісь інші важливі теми, які їм здавалися значущими.

Інша організація, яка до повномасштабного вторгнення базувалася на Сході України, але врешті змушена була релокуватися — Платформа ініціатив «Теплиця» зі Слов'янська. Вона розвивала сучасну українську культуру та неформальну освіту, мала також соціальний напрям, підтримувала розвиток волонтерства. В межах соціального напрямку команда працювала з дітьми з інвалідністю, займалися їх соціалізацією та адаптацією, залучала до цього молодь — студентів місцевого педагогічного університету. Активісти «Теплиці» реалізовували проєкт з розвитку волонтерства, що був спрямований на громадські організації Донецької та Луганської областей. Також було багато різних культурних проєктів.

Активістів обох організацій війна застала в рідних містах. Жодна з них не намагалася одразу релокуватися, а навпаки, команди прагнули бути корисними на Сході. «Після вторгнення всі магазини у Краматорську були зачинені. Натомість людей прибувало дедалі більше. Поліція та прикордонники мали ночувати у своїх офісах, не їздили додому. І треба було облаштувати спальні місця, потрібні були спальники. Приїжджали військові. І знову потрібні спальники, а їх не було де взяти. Я принесла з дому свій спальник. Ми з колегою

роздивилися його і вирішили спробувати пошити», — розповідає **Тижню** Олена Кучерук, засновниця та голова Shift. Жінки купили все необхідне, хоч у місті, де всі магазини були зачинені, це теж було непросто. Для того щоб дістати тканину чи фурнітуру, Олена Кучерук спершу шукала контакти власників магазинів і вже тоді домовлялася про купівлю необхідного. «Таким чином ми пошили перший десяток спальників. Запит не зникав. Ми зробили оголошення у фейсбуці й зібрали 21 майстриню і майстра (три чоловіки), які приходили до нас. Ми забезпечували тканиною. Дівчата приходили, кроїли, вирізали, робили нескладні дії, а вже майстрині забирали додому, шили та приносили готові вироби», — додає активістка. Shift роздавав пошиті власноруч спальники усім, кому вони були потрібні: і волонтерам, і військовим, і поліції. «Хтось залишав донати, тобто гроші на матеріали. Хтось забирав просто так, по-різному було. Ми відшили десь близько 600 спальників за цей час. Це буквально за пару місяців. На початок до нас приходили 20-30 жінок. А потім дедалі менше, бо люди виїжджали», — розповідає Кучерук. Оскільки люди покидали місто, то й бізнес також переїжджав, купувати тканину та фурнітуру вже не було в кого. Не було рук, щоб шити спальники. Врешті у Shift також прийняли рішення про переїзд у Дніпро.

Активісти Платформи ініціатив «Теплиця» переїхали також не відразу. «24-го були в розпачі, як і всі, не очікували такого. Спочатку ми забезпечили безпеку своїм сім'ям... Пізніше до нас почало звертатися багато людей — наших друзів, знайомих із-за кордону і з інших частин України. Це були пропозиції допомоги», — розповідає **Тижню** Ганна Авдіянець, голова Платформи ініціатив «Теплиця». Таким чином, ця організація розпочала гуманітарні ініціативи з підтримки дітей і матерів, які виїжджали з гарячих зон. «Ми забезпечували їх пакунками першої необхідності, волонтери на вокзали. Коли Слов'янськ і Краматорськ стали розподільними пунктами, де Схід України виїжджав у безпечні громади, наші волонтери організували процес посадки у вагони на вокзалах. І також ми роздавали гуманітарні набори вже потім і місцевим. Такою діяльністю ми займалися до квітня», — пригадує Ганна. 4 квітня 2022 року Ганна та інші активісти Платформи ініціатив «Теплиця» переїхали на Львівщину, у Дрогобич.

Жодних юридичних проблем у зв'язку з релокацією ці організації не мали, а от складнішим став пошук вільних приміщень. Релоковані організації вимушені «тулитися» до вже наявних в інших регіонах ініціатив, і це трапляється тільки завдяки контактам, які були вбудовані раніше. Після переїзду громадські організації не відмовляються від своєї старої діяльності, але трансформуються під запити суспільства та часу.

Shift розмістився у Центрі сучасної культури Дніпра. Місцева організація «Культура медіальна» прийняла його у своє приміщення, де виділила цілий зал. Майже рік краматорська команда була в них безкоштовно. Shift бачив, що багато людей хочуть бути долученими до пошиття. Тож організація залучала всіх охочих, зокрема переселенців, які прибували до Дніпра. Шили, наприклад, балаклави, що робити не так складно. Аби артковоркінг продовжував жити, почали більш комерційну діяльність. Громадська організація залишалась безкоштовною для усіх, але її активісти, які вміли шити більш професійно, робили це на замовлення. Шили і футболки, і спальні мішки, і балаклави, плащі, кофти та інші нескладні речі й продавали

ФОТО НАДАЄ ОЛЕНА КУЧЕРУК

Творити неможливе. Краматорська громадська організація Shift до повномасштабного вторгнення підтримувала креативний розвиток молоді

їх через OLX, через людей, які звертались до Shift. І це переросло в діяльність, яка підтримує можливість існування самого коворкінгу, бо він є соціальним проектом. У Дніпрі у 2022 році було багато переселенців, які щойно приїхали з Краматорська, Слов'янська чи Лисичанська. Вони були налякані. Водночас щось створювали та шили, аби відволіктися. Це було несистемне, абсолютно хаотичне явище, за словами активістів Shift, утім, воно стало підтримкою для людей, у яких війна забрала звичне життя і дах над головою.

Свою чергою Платформа ініціатив «Теплиця» почала займатися адаптацією та соціалізацією дітей-переселенців, які приїхали в нові громади. Активісти організували інтеграційні табори денного перебування для місцевих дітей і дітей-переселенців. Щоб такі діти мали відчуття свята й познайомилися з місцевими традиціями, організували для них зимовий табір у Дрогобичі. В межах проекту «Тихо» команда зі Слов'янська сфокусувала свої зусилля на розвитку осередків молодіжних центрів у чотирьох громадах Львівщини.

Підсумовуючи, варто зазначити, що, незважаючи на повномасштабну війну, громадські організації не лише не припиняють активно працювати, а навпаки, з'являються нові. Окрім звичної сфери роботи, такі організації нині трансформуються, щоб працювати на перемогу України. ■

ФОТО: ДМИТРО ЧАВАЛАХ

ФОТО: ДМИТРО ЧАВАЛАХ

Дмитро Чавалах:

«Я не тиловий. Я польовий»

Спілкувалася **Богдана Садомська**

Дмитру Чавалаху із Соколівки на Хмельниччині 29 років. 11 з них чоловік присвятив навчання військової справи та службі. АТО, ООС і важке поранення в перший день повномасштабної війни, ціною якого допоміг вийти з оточення бойовим побратимам на Херсонщині. На початку березня Дмитру присвоїли звання Герой України з врученням ордена «Золота Зірка».

Нині Герой України викладає історію школярам і по можливості допомагає охочим опанувати тактику чи зброю за донати на військо. Про ставлення до запровадження режиму припинення вогню в період ООС, зв'язок з Одесою та дитячий спогад, який переконав маму, що син живий, Дмитро розповів в інтерв'ю **Тижню**

— Із чого почалася ваша служба?

— Я цікавився службою, але військовим бути не мріяв, поки не прийшов з однокласниками у військомат ставати на облік. То й був переломний момент. Згодом я та ще, здається, четверо хлопців з класу вирішили вступати до військового коледжу сержантського складу в Кам'янці-Подільському після закінчення школи. Два з половиною роки там провчився. Моя перша військова освіта — молодший спеціаліст, ремонт і експлуатація дорожньобудівельної та мостобудівельної техніки інженерних військ.

Після закінчення мене направили служити в Білгород-Дністровський, на Одещину, старшим техніком роти — відповідав за справність техніки. Уся вона стояла на зберіганні, тож я щодня перевіряв, чи не попустили колеса, виписував маршрутні листи, розвозив людей у наряди. Згодом почав заступати на варту — мені це завжди було цікаво.

А вже 2014 року, 1 березня, була перша бойова тривога. Усе сталося неочікувано. Ніхто не знав, що робити. Навіть досвідчені офіцери розгубилися: за весь період їхньої служби це була перша бойова тривога. Усі чекали команди. Згодом вона надійшла: відправляти першу групу людей у Маріуполь. Ми з товаришами хотіли їхати, але нам відмовили, сказали, що ще зелені. Нам по 19 було. За місяці чотири в частину надійшла телеграма про формування 310 батальйону територіальної оборони в Ніжині. Ми з другом доєдналися. Після злагодження батальйону поїхали на Лу-

ганцину, у Новоайдар. Там через місяць мені дійшло: війна — це не так, як пишуть у романах і знімають у фільмах. Насправді це зовсім інше.

Коли дослужився до сержанта, мені запропонували вчитися на офіцера. Приїхав у Львівську академію сухопутних військ подаватися на інженерний факультет, а вже на місці вирішив вступати на піхотний. У моїх очах це такі серйозні хлопці-воїни. Сидять в окопах, стріляють зі всього. З ними страшно було мати справу, з мого досвіду. Вирішив: буду піхотинцем.

— Складно після війни знову сісти за парту?

— Спочатку шкодував. Тоді я вже прослужив чотири роки, дев'ять місяців з них — у зоні АТО. Думав: чого мене ще можуть навчити? Але на другому курсі почалися профільні предмети, стрільби, водіння техніки, тактика. Так і втягнувся, мені почало подобатися. Я захоплююся військовою технікою, тож коли не вистачало пари, ми брали книжку, просили у викладача ключі від машини й вивчали, що і як у ній працює. Як не розуміли самі, дзвонили тому ж викладачу — він приходив і пояснював навіть у позанавчальний час. Так я збагнув, що академія мені дуже багато дала.

— Чому вирішили продовжити службу в бойових умовах, попри прохання рідних залишитися в тилівій частині?

— Я бойовий офіцер. От і знайшов у Вінниці 59 мотопіхотну бригаду. Ще й так втішився: додому недалеко, дві-три години електричкою — можна зовіхідних їздити. Аж поки не прийшло направлення в Подільськ тієї ж Одеської області — не відпускала вона мене. Ми навіть на стажування з академії їздили у 28 механізовану бригаду Одеси.

Досі пам'ятаю, як заступник командира батальйону здивовано дивився на мій диплом. Не розумів, за що мене в бойову частину направили, а не в тилову. А я ж її сам вибрав. Там почав службу командиром взводу. Перша ротація була в Троїцькому на Світлодарській дузі. Уже на посаді командира взводу. Уже офіцером. Відтоді я відповідав не лише за себе, а й за підпорядкованих людей, за техніку, за зброю — за все довірене. Я боявся, що в разі нападу не зможемо відбити, тож, окрім мотопіхотного взводу, мав приєднаних людей. Два розрахунки великокаліберних кулеметів ДШКМ, один розрахунок СПГ-9, гранатомет, 120-міліметровий міномет. Просив ще і ще, штурмував усіх — так і укріпилися.

Потім мого ротного призначили начальником штабу. Подзвонив, каже: «Збирайся на заручини», — жартував про комісію. Після її закінчення комбат сказав: «Скоро вихід, виведеш роту — станеш ротним». Я не хотів нової посади, бо ще з попередньою не до кінця розібрався, але людей підвести не міг. Ми вийшли без втрат — я і прийняв справи командира роти. Але ж кожна мітла по-своєму мете: спершу хлопці не дуже сприймали мої порядки, але вже через пів року військові з інших підрозділів просили перевестися до мене.

А там уже почали натякати на підвищення до начальника штабу, але ж я не тиловий, я польовий. Мені краще з людьми в лісі сидіти, ніж із папірцями в кабінеті. Краще почувати в спальнику, готувати на багатті, але знати, що люди, які з тобою, не пловатимуть у спину. Я ж сам хлопців у підрозділ вибирав, говорив з кожним. А в штабах одне одного загризти за чергове підвищення готові. Це не моє. Я цього дуже сильно не любив.

— Яким для вас був період припинення вогню в ООС?

— Це був 2021 рік. Тоді за дотримання режиму тиші давали грошову виплату, тобто не стріляєш — отримуєш додаткові гроші. Командиру роти належало дев'ять тисяч гривень на місяць. Одне порушення — мінус три тисячі. За дев'ять місяців я отримав виплату лиш раз — як їхав у відпустку. Знав, що вдома роботи багато, тож не реагував на провокації. Якось з оперативного командування приїхав підполковник з перевіркою, розізлилися на мене, бо я сказав, що не по гроші прийшов. Так я зрозумів, що патріотів не люблять. На жаль. Бо ж людьми з принципами важче керувати.

— Яким для вас було 24 лютого 2022-го?

— Читали в новинах про рухи біля кордону, морально готувалися до цього. Уже через тижні три після Нового року, у січні, отримали телеграму: передислокуватися в Херсонську область на полігон «Олешківські піски» для проходження злагодження. Поряд із тим якимось неквапом готували документацію на оборону. Не було поспіху — нам дали місяць на це. Не квапилися на рівні оперативного командування. 23 лютого знову прийшла телеграма — паролі, плани дій. За тією інформацією, приміром, ворог мав позначати техніку червоними смугами, а не білими зетками.

ТАМ ЧЕРЕЗ МІСЯЦЬ МЕНІ ДІЙШЛО: ВІЙНА — ЦЕ НЕ ТАК, ЯК ПИШУТЬ У РОМАНАХ І ЗНИМАЮТЬ У ФІЛЬМАХ. НАСПРАВДІ ЦЕ ЗОВСІМ ІНШЕ

24 лютого зранку я мав їхати в Одесу гайморит лікувати. Мама крізь плач телефоном запитувала, чи почалася війна. Пообіцяв їй дзвонити тричі на день. Набрал брата (він теж військовий), сказав, що нас підняли по бойовій тривозі. Він знав наше розташування, тож розумів, що нам буде складно виходити.

Мої хлопці на той момент уже виїхали. Я зібрав бронезилет, каску, зброю і рушив навздогін — якраз вантажівка везла їм боеприпаси. Догнав своїх хлопців, почали займати оборону. І раптом два літаки над нами. Так низько-низько. Свої, не свої? Подумав: якби не свої, уже б відбомбилися, мабуть. А вони розвернулись — і на нас. Це було страшно, дуже страшно. Але, на щастя, з'явився наш літак, тож ворог відбомбився неприцільно. Я зрозумів, що вибуховою хвилею пошкодило дві машини. Їх загалом мали 10, техніка була заряджена, а от у людей не було ні гранат, ні гранатометів, нічого: не встигли отримати.

«Хлопці, втікайте, там танків із сорок. Певно, не одна бригада. Ви їх не втримасте», — дорогою саме проїжджали прикордонники. І якраз тоді начальник штабу сказав відкочуватися назад. Відійшли. Начштабу вирішив виїжджати через міст в бік Херсона, закріплюватися на лівому березі. Я поїхав уперед — уже стояли побудовані в тому напрямку. Десь за кілометр до мосту назустріч рухався бригадний МАЗ — увесь простріляний, у водія все обличчя в крові. Уже висадився російський десант. Ми спішилися. Знову авіація. Уже розуміли, що оточені. Або здаватися в полон, або йти штурмувати. Вирішили йти на штурм. Тоді я бачив в очах багатьох страх, розгубленість. Знав: якщо відправлю хлопців уперед, а сам залишуся позаду — діла не буде. Стрибнув на центральну машину — і поїхали. Перед мостом знову

Дружнє плече. Дмитро Чавалах із побратимами

ФОТО: ДМИТРО ЧАВАЛАХ

спішилися. Поховалися за технікою. Знаєте, до того — АТО, ООС — окопні бої, а тут нічого, відкрита дорога. Лише за технікою і можна сховатися. Але ж ворог ховався і в будинках. Хтось перечекав і стріляв у спину. Це справді дуже важко було.

Прорвали ми міст, слава богу, дивом. Щоправда, на жаль, двох бійців втратили. Сказав командир взводу: «Прорвалися, добре». А він відповів: «Ще не вечір». Перезарядилися, перекурили, води попили. Отримали наказ відкотитися назад, прикрити іншу колону. Внутрішній голос не відчував нічого доброго, але наказ є наказ. Підходимо до мосту, і я чую перший постріл. Другий постріл. Третій постріл. Удар у живіт. Упав, думав, у броню попало, але встати не зміг — таки в мене. Зліва від дороги канава, поповз туди. Мені ще раз прилетіло — у ногу. По радіостанції сказав, що поранений. Як і ще четверо моїх хлопців. Близько місяця я пробув у лікарні.

ЦЕ БУВ 2021 РІК. ТОДІ ЗА ДОТРИМАННЯ РЕЖИМУ ТИШІ ДАВАЛИ ГРОШОВУ ВИПЛАТУ, ТОБТО НЕ СТРІЛЯЄШ — ОТРИМУЄШ ДОДАТКОВІ ГРОШІ

— Рідні знали, що ви живий?

— Брат знав хлопця з моєї бригади. Подзвонив, попросив дізнатися про командира роти 11 батальйону. Той за кілька годин зідзвонився: «Тримують оборону моста. Один ротний важкий трьохсотий — невідомо, чи встигнуть довести. Другий — середній трьохсотий, а третій веде бій. Хто є хто — не знаю». Як дізнався згодом, хтось мамі зателефонував: «Ваш син був важко поранений, не факт, що він вийшов. Вибачайте».

Десь 25 чи 26 лютого — не пам'ятаю — усе було затуменним, тиждень життя вирвано. Попросив у лікаря телефон. З третього чи четвертого разу згадав мамин номер. Лікар він, звісно, хороший, а от дипломат — такий собі: «Антоніно Іванівно, це реанімація херсонської лікарні». Ще й російською. Мама пригадує, що далі вже й не чула нічого. А потім я заговорив, але через трубку в горлі голос був зовсім іншим. Вона й не повірила, довелося пригадувати дитячу історію, як літачком вікно розбив. Я прив'язав його на шнурок, щоб не вибігати щоразу у двір, а просто потягнути, і спустив з балкона. А він узяв і вниз завернув, у вікно — бабах — і скло посипалося. Поки я спустився, мама вже чекала.

— Як дізналися про присвоєння Героя України?

— Прийшла медсестра й почала вітати. Я і не зрозумів із чим. Каже, президент нагородив. Мабуть, помилилася, подумав. Потім лікарі взяли вітати. Та не може бути. Я до останнього не вірив, аж поки не побачив відео виступу Зеленського. Тоді з нашої бригади за 24 лютого чотири офіцери отримали звання Героя України. Один, на жаль, помертньо. Ще й прізвище таке гарне мав — Українець. Це найважче для мене. З липня по вересень я двічі-тричі на місяць їздив на похорони своїх хлопців...

— Чому довелося залишити лікарню?

— Ми, військові, шифрувалися в лікарні. Медсестри розділяли на «середніх» — військових та «легких» — цивільних. Їсти першими кликали «середніх» — нам давали більшу пайку. Коли вже більш-менш почав ходити з милицями, якось зранку відчинив двері в коридор — за метри три від мене російський солдат. П'ятий поверх. А я не те що бігати, а й ходити добре не можу.

Дошкандибав до медсестер — не по мене, своїх привезли. Але після цієї зустрічі я зрозумів: треба забиратися.

— Хто вам допоміг?

— Спочатку я вийшов на одного священника — з ним не вдалося владнати питання. Як згодом зрозумів, на щастя. Він співпрацював з росіянами. По нього якось приїхали — забрали й відпустили. А відпускали вони тільки тих, хто погоджувався співпрацювати. Майже всіх, кого він переховував, упіймали. До слова, побратима, який дістав поранення разом зі мною, теж упіймали при виїзді з міста після одужання. Він уже майже два роки в полоні.

Тож я подзвонив до Любові Чернецької — волонтерки, з якою мені поталанило познайомитися. Вона все владнала, через два-три дні мене забрали. Товариш Любові Женья, який мене прихистив, їхав попереду й телефоном розповідав, де блокпости. Ми із самим Женею на іншому авто їхали до нього.

Отак єдиний раз за весь той час (місяць у лікарні та два в Жені) я був на вулиці. Весь інший період просидів у квартирі, це морально дуже складно.

— Як удалося виїхати на підконтрольну Україні територію?

— Завдяки брату на мене вийшли хлопці з ССО чи СБУ. Мені здається, що це ССО. Сказали: «Візьми теплі речі та їжу — будемо тебе забирати. Кілька разів операцію відклали через погану погоду. Код — “їдемо на рибалку”».

Виходжу: темний бусик, відчиняються двері — чоловіки в шкірянках, кепках-бандитках, на руках — татухи. «Ну що, поїхали?» І на що я згодився? Окей, уже як буде, так буде. У середині сиділо ще троє хлопців на евакуацію. Операцію розгорнули, щоб вивезти їх, а мені пощастило скласти їм компанію. Нас вивезли в посадку, сказали чекати до вечора, навіть курити сидячи. Пробыли там десь до восьмої вечора. Далі — з Херсона до Миколаєва на чотиримісному човні. Як проплили дачне село, сповістили: з нами катер з кулеметом. «Будеш другим номером. Стріляти вмієш? — дістав АК і два магазини. — Одиночними, бо на черги патронів не вистачить». І мені стало страшно. Я вже знав, що таке поранення. Це неприємно. Це боляче. І засобів захисту не було — ні каски, ні бронезилета. Ми з розгону влетіли в очерет, залягли, поки катер кружляв. Коли він повернувся, ми попливли далі. Мокрі. Змерзлі. Навіть покурити не могли: сигарети — і ті промокли.

Приплили кудись. Пірс, літак, військовий катер. Куди пливемо, ніхто не каже. Причал. Виходжу на палубу. Четверта ранку. Щоб зійти на берег, треба переступити з метр, а я не можу: нога ж травмована. Як уперше запитали, хто з нас трьохсотий, я і не зрозумів, що то про мене. За другим разом відповів, кинули кладку для переходу. Лише попросив прикурити, як різко простір залило світло прожектора, аж засліпило. То була камера. І голос: «Служба безпеки України. Вітаємо на рідній землі». От чесно, уперше в житті радів СБУ. Так я знову опинився в Одесі.

— Важко було адаптуватися до цивільного життя?

— Спочатку було дуже важко. Я не бачив себе в цивільному житті. Дуже багато пропустив. Та й тут часто таке ставлення одне до одного — багато корисливих людей. Вони завжди шукають вигоди. Але з дітьми, особливо з молодшими, класом шостим, комфортно працювати. Дуже комфортно, вони безпосередні та щирі. Колеги в школі часто кажуть, що по мені не видно, що воював: надто спокійний. А може, у мене вже нерви перегоріли. Уже немає чим нервуватися. ■

ФОТО: ДАНИЛО ЦЕВАКА

Не жіноча справа?

Як військовослужбовиці на власному прикладі розширюють межі людської спроможності в Україні

Олеся Василюк

Російсько-українська війна торкнулася кожного в Україні. Навіть якщо ви не безпосередньо у війську, ваше повсякдення обмежують закони воєнного часу, зобов'язання перед собою та близькими чи неспроможність бути там, де потрібні найбільше. Війна виділяє всіх та все, що трапляється тут і зараз, виокремлюючи людей одна від одної, а разом із тим — об'єднує, створюючи спільний простір змін і намагання пристосуватися до них. Одним з елементів цього простору існування держави в часі війни є зростання кількості військовослужбовиць у Збройних силах України.

Станом на 16 жовтня 2023 року в українському війську служить понад 43 тисячі жінок, що на 12 тисяч більше, аніж 2021 року, і майже на 29 тисяч більше, аніж на початку війни на сході та півдні країни 2015 року. Зростання жінок у війську відбувалося поступово й супроводжувалося відповідними змінами в законодавстві України. Найважливішими з них стали: 1) Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків...», завдяки якому в жінок з'явилася можливість отримати підвищення до генеральських посад, а також проходити службу до 60 років; 2) дозвіл вступати до вищих навчальних закладів військового спрямування, а відповідно — отримувати всі рівні професійної освіти (з 2019-го); 3) наказ «Про затвердження змін до Переліку військово-облікових спеціальностей осіб офіцерського складу...», яким було скасовано всі обмеження жінок у контексті вибору типу діяльності у війську (останніми для жінок у ЗСУ стали відкриті посади дайверок, пожежниць і працівниць із вибухонебезпечними речовинами); 4) введення обов'язкового військового обліку для жінок (з 2021 року).

Після початку повномасштабного вторгнення кількість жінок у ЗСУ сильно зростає: станом на липень 2022 року до війська приєдналося 7 тисяч жінок. Єдиним прецедентом цієї ситуації за роки війни на сході та півдні країни був 2014 рік, коли потреба в кадровому підсиленні війська вперше постала так гостро. Потоки жінок, які вирішили долучитися до війська, відрізняються за кількісними вимірами та якісними критеріями, адже війна в Україні була й залишається унікальною, з непередбачуваними наслідками в контексті змін соціокультурного, економічного й особового ландшафту. Реакція на кризу залишилася незмінною: мобілізація, згрупування та прояв сили жінок відбувся і влітку 2014-го, і взимку 2022 року, змінилися лише масштаби та умови, у яких мав місце прояв. Проте чи відбулися зміни у свідомості та сприйнятті такого формування збройних сил більшості українців?

Становище жінки на війні у всіх розуміннях трансформується відповідно до часу та плінних обставин, які ніколи не залишаються ідентичними чи такими, що повторюють самі себе. Фактично військовослужбовиці майже повною мірою мають такі самі права та обов'язки, що й чоловіки: вони отримали адаптовану під свої потреби форму, яку зараз активно впроваджують на усіх рівнях, їхні історії звучать у медіапросторі гучніше, ніж будь-коли. «Нормальність» жіночої присутності на війні артикулюється на рівні того, «як має бути», і не лише. «Якщо 2018 року більш як половина погоджувалася з тим, що жінкам в Україні мають бути надані рівні із чоловіками можливості працювати в ЗСУ та інших військових формуваннях, то 2023 року ця думка стала значно популярнішою. Фактично майже через рік після повномасштабного вторгнення половина респондентів повністю погоджується із цим твердженням. Тобто повна підтримка рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків працювати в ЗСУ та інших військових формуваннях за останні 4,5 року війни зростає вдвічі. І це не дивно, адже за майже 10 років війни все більше жінок доєднується до лав ЗСУ», — пояснює в коментарі **Тижню** експертка з гендерних студій та соціологиня Тамара Марценюк.

Жінки беруть у руки зброю та долучаються до лав ЗСУ або долучаються на тих посадах, де зброї брати не треба. Вони вступають у військові вищі, стаючи професіоналами, свідомі змін у сприйнятті, які саме зараз відбуваються в суспільстві. Адже кожна з них пройшла таку трансформацію поглядів самостійно. Не існує як такої сталої ролі жінки — є потреба розширювати загальнолюдську спроможність відповідно до зовнішніх обставин.

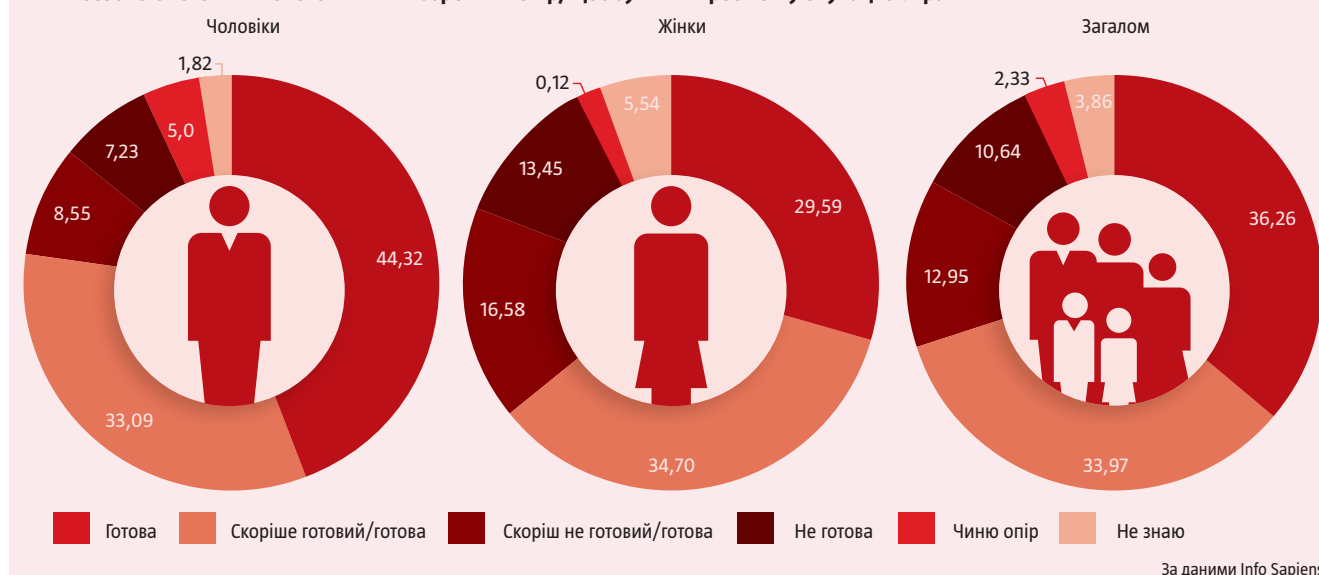
«Варто подивитися на результати опитування громадської думки щодо готовності українців, як чоловіків, так і жінок, чинити збройний опір, щоб зупинити російську окупацію України. Загалом більшість українців, як чоловіків, так і жінок, готова це робити. Якщо об'єднати варіанти відповідей “повністю готові” та “скоріше готові”, то маємо, що 70,2 % готові чинити збройний опір, щоб зупинити російську окупацію України. Звісно ж, чолові-

Жінкам мають бути надані рівні можливості із чоловіками працювати у Збройних силах України та інших військових формуваннях

За даними КМІС

Ви особисто готові чи не готові чинити збройний опір, щоб зупинити російську окупацію України?

ки більшою мірою вибрали ці варіанти. Маємо, що 77,4 % чоловіків і 64,3 % жінок готові чинити збройний опір, тобто більшість українських чоловіків та українських жінок», — зазначає Тамара Марценюк.

Жінки стають частиною простору, який постійно змінюється під їхнім впливом. Це і простір фізичний — казарми та військові бази, перебування на яких адаптують під потреби жінок та чоловіків, і дискурсивний, розмовний, той, у якому вибудовуються суспільні реакції на зміни. Жінки готові долучатися до Збройних сил України та вже активно це роблять, реформуючи військову сферу країни, доповнюючи її професійно. Ідеться не лише про бойові загони на передовій, а й про навчальні заклади ти вищі на мирних територіях.

Одна з тих, хто вирішив навчатися у військовому закладі освіти, — адвокатка Ірина Кваскова. Вона кілька разів задумувалася над тим, щоб піти навчатися бойової професії, у чому її підтримував брат Євген — доброволець та боєць 207 батальйону ТрО ЗСУ, який у квітні 2023 року загинув, захищаючи Україну. Остаточне рішення вона ухвалила після звільнення Київщини, а згодом лише переконалася в його правильності: «За півтора року я лише впевнилась у правильності рішення, зокрема у виборі бойової спеціальності (артилерія. — *Ред.*). Кафедра не зобов'язує долучатися до ЗСУ, а лише дає військову спеціальність на додаток до цивільної професії. Проте в Україні триває повномасштабна війна. Обов'язок щодо захисту Батьківщини в рівній мірі покладається як на жінок, так і на чоловіків. Ми не знаємо, де й коли може виникнути загострення, ми не знаємо, де й хто може опинитися у зоні боїв. Кожен має бути готовим до безпосередньої участі у війні в складі Сил оборони». Ірина визнає, що досі стикається зі стереотипами щодо її вибору навчатися у військовому закладі: «Одні вважають, що я шукаю пригоди та джерело адреналіну. Інші досі романтизують війну та вважають, що мені не терпиться опинитися на "нулі", тощо». Проте, за її словами, це здебільшого відбувається поза межами кафедри. Студенти, викладачі, колеги — усі, хто безпосередньо долучений в освітній процес, розуміють вибір Ірини, розуміють його звичайність і поважають.

Є певна подвійна скляна стеля, схожа на звичний концепт скляної стелі (його використовують для означення не-

видимих бар'єрів, що обмежують кар'єрне й не тільки просування жінок), яка створює невидимі перепони для жінок при входженні в стереотипно чоловічі професії чи заняття. Першу стелю в Україні здолали: суспільство розуміє, що жінки мають право та можливість активно діяти у війську на будь-якій посаді. Проте виникає інша — буцімто жінки роблять цей вибір через примху чи для того, щоб урізноманітнити своє життя. Однак мотивація жінок не відрізняється від чоловічої, адже захист батьківщини, близьких і тих, хто захистити себе не здатен, є загальнолюдською, яка не залежить від статі.

«Ніхто не дивується жінкам — бойовим медикам, хоча це надзвичайно важка та ризикована робота. Однак досі з подивом реагують на жінку, яка обіймає бойову посаду чи посаду командира. Проте кількість жінок у ЗСУ постійно зростає, особливо це відчутно після 24.02.2022. Саме ці жінки і є рушієм змін як у частині забезпечення рівних професійних можливостей, так і в адекватному сприйнятті жінок-військових суспільством», — зазначає Ірина Кваскова.

Роль жінки змінилася в часі війни, а краще сказати, стала повнішою, довідкривши можливості, що раніше були більш віддалені від жінок. Ця роль майже напевно зазнає змін і по завершенню війни, адже цілі, реакції, відповіді на виклики стануть зовсім іншими. Найбільший виклик у цьому постійному русі — уникнення ігнорування особи, жінки чи чоловіка, без апеляції до її статі, без гендерних упереджень, без необґрунтованих догм, які приписують належну діяльність людини на основі міфічних уявлень. «Війна триває, тому наївно не готуватися до тієї військової спеціальності, де ти можеш бути найбільш корисна або корисний. Думаю, я можу найкраще стати в пригоді як медійниця, менеджерка або якась писака. Тому вирішила вступити в академію сухопутних військ на військову кафедру. Не шкодую про свій вибір», — каже в коментарі *Тижню* ще одна студентка військового вишу Анна Герич. Життя в Україні тепер триває з постійним фоном запитанням, де я можу допомогти, що вже стало співзвучним із головами рідних та близьких, яких ми чуємо щодня. Жінки, що долучилися до війська в будь-якій ролі, змогли відповісти на це запитання. Можливості чоловіків та жінок рівні, права також, але здібності, уміння й бажання відрізняються. ■

Світ поза аудиторією

З початком повномасштабного вторгнення чимало студентів покинуло університетські аудиторії заради захисту держави. Що змотивувало молодь присвятити найкращі роки свого життя захисту Батьківщини

Олена Суліковська

Леся Квасовська (ім'я змінено задля безпеки), 23 роки, Чернівці / Львів. Студентка Українського католицького університету

Про рішення піти на фронт. За два тижні до повномасштабного вторгнення я повернулася з навчання за обміном у Бельгії. Як і всі, була на нервах і в очікуванні. За день до цього мала супроводжувати журналістів Reuters у Луганську область. Але не склалося.

Коли все почалося, я була у Львові. Пішла у волонтерку: шукала, куди привезти їжу чи як назбирати на броніки. Якщо знайомі виїжджали з небезпечних територій, зв'язувалася з друзями в Польщі, які забирали їх з кордону. Коли сповільнився темп, я пішла працювати в громадську організацію. Там мені було не дуже комфортно.

Я ніколи не хотіла бути у війську, бо не дуже люблю тамтешню ієрархію. Тому намагалася допомогти збоку, займалася кіберрозвідкою. Потім зрозуміла, що це все ще далі від того, що відбувається на фронті.

У травні оголосили набір у 47 бригаду, але набирали тільки військових, які мали досвід служби. Я дочекалася наступного набору, який був у серпні. Той самий батальйон переформатовувався в полк — їм потрібно було більше людей. Нарешті вдалося туди потрапити.

Життя на передовій. Я працювала на пункті управління розвідки, займалася обробкою інформації. Пізніше перейшла до служби тилу, де потрібні комп'ютерні знання. Ну й тут менший шанс загинути, ніж на будь-якому командному чи командно-спостережному пунктах, де постійно стріляють.

Армія — ієрархічна та сувора структура. Люди, які схильні до тиску й потрапляють на відповідальну посаду, можуть цим користуватися. Тож і довелося виконувати абсурдні завдання командирів. У них є певний набір поглядів, де сексизм — один з основних елементів.

Проте якщо бути корисним і компетентним, можна себе відстояти. Зазвичай у жінок вища планка вимог. Коли починаю спілкуватися з людьми вищого рангу, вони хочуть мене випробувати: ставлять складніші запитання. Але коли відповідаю — здатні слухати.

Осмилення нової реальності. Я ставлю мало екзистенційних запитань, бо не маю на це особливо часу. Але загалом мій характер зміцнів. Якщо раніше певні речі могли вилити з колії, то тепер цього не буде. Також в армії дуже специфічні стосунки між людьми, бо це травматичне середовище. Не кожна людина спроможна переносити будь-яке ставлення до себе та важкі умови. Коли ти стикаєшся з людьми в обставинах, у яких ні ти, ні вони не були, це дуже зближує. З побратимами зародилися ближчі стосунки, ніж у цивільному житті. Для мене є новим втрачати цих людей, тому не дуже знаю, як із цим справитися.

Багато разів я шкодувала, що пішла служити. Мій внесок значно менший, ніж у будь-якого штурмовика. Але здебільшого мене тримає те, що я безпосередньо впливаю на рішення, які люди ухвалюють на передовій. І що це приносить їм користь. Ще не було таких ситуацій,

ФОТО: PEXELS

які б змусили мене все покинути. Стільки людей покляло життя, а я просто розвернуся, бо щось не подобається?

Раніше думала, що ми це переживемо. Але думка, що ця перемога кристалізує з нас націю, до якої ніхто не зможе вдертися, скасовується обмеженими можливостями військових. Ми не в найкращих умовах, але те, що робимо, є дивом.

Про навчання на фронті. Я не бачу можливості нормально поєднати навчання та службу. Наш робочий день — 10–12 годин. Після чергувань у бригаді треба виспатися. Навіть коли є умовний графік, занадто багато змінних. Я сумніваюся, що могла б це робити. Водночас без освіти краще не йти в армію. Наприклад, я вже рік служу й не можу мати офіцерського звання без вищої освіти.

В університеті мені подобався філософський складник з абстрактними проблемами. Я часом вмикаю відео й нагадую собі, що є світ, де люди розглядають етичні питання. Пригадую студентські організації та те, як займалася молодіжними проектами. Але так сталося, що одна спільнота змінила іншу. В Українському католицькому університеті людей об'єднують цінності, тут — теж. Крім тих випадків, коли це «консерви» й колаборанти, які прийшли в армію, щоб її зруйнувати.

Володимир Шипіцин, 21 рік, Одеса / Львів. Студент Українського католицького університету

Про рішення піти на фронт. Піти служити було для мене очевидною реакцією на те, що відбулося 24 лютого. Я подумав лише кілька днів, щоб упевнитися: так, це треба зробити. Не було довгого діалогу із собою чи думок, як

ФОТО НАДАНЕ ВОЛОДИМИРОМ ШИЦІНИМ

це позначиться на подальшому житті. Про свій вибір не шкодую, але що швидше це завершиться, то більше буду радіти.

Під час служби я спробував багато різних спеціальностей, і коли це не був «нуль», не відчував себе на своєму місці. Хотів бути з тими, хто переживає це все та є рушієм. Зараз я командир відділення й перебуваю у відпустці через поранення. Коли виконував одне з рутинних бойових завдань на передовій, поруч розірвався снаряд 40 мм.

Осмилення нової реальності. Пам'ятаю перші дні війни, які я зустрів як цивільний у колегу університету. Усе відбувалося хаотично, бо люди не знали, що таке війна. І я був одним із них. Це час, коли ти будеш увлечений на новинах із телеграму чи спогадах із фільмів, а далі — військова рутинна. Другий період я постійно осмислюю, а перший залишився десь дуже давно в пам'яті.

Хоч би якою важливою людиною ти був для Збройних сил, впливовим та освіченим, усі зусилля зводяться до того, щоб якийсь хлопець із лопатою просунувся на умовні 100 метрів землі. Це банально. Але це те, із чого треба починати. Я зрозумів, що таки треба піти на передову й робити чорну фізичну роботу, щоб побачити, як усе влаштовано. І в майбутньому, можливо, зробити щось більше.

Під час повномасштабної війни почав більше дяти та менше думати. Хоча це не дуже позитивна характеристика для студента. Так, треба обдумувати й аналізувати всі дії, але треба робити це лаконічно. Де можна — уникати.

Життя на передовій. Звісно, нова реальність охоплює і мільйон інших моментів — від базової денної рутини до тих, хто мене оточує, та способу життя. Моя рутинна змінилася від сидіння на одному місці й навчання із частими приїздами в рідне місто до багатомісячного застою на території однієї військової частини та постійних змін місця розташування під час ротації.

Якщо раніше можна було покладатися на те, що друзів, сусідів, родичів, викладачів буде цікавити твій комфорт, то з приходом в армію найбільшим розривом цієї бульбашки стало розуміння, що я цікаво себе найбільше. І якщо ти сам не створиш собі умови, ніхто цього не зробить.

Для мене таким комфортом були хороший сон, можливість у вільну хвилину заварити чаю, почитати книжку та

послухати музику, а не бігти в інший край копати позиції. А ще — можливість сприйняти цю ідею людьми, які стояли наді мною в ієрархії. Коли ти нічого не робиш, це теж нормально. Це не є щось критичне. Невеликий відпочинок — фізичний і психологічний — може навіть допомогти.

Завдяки цілком адекватному підрозділу, командирам й товаришам по службі вдалося зберегти нормальні умови. Звісно, їх не порівняти із цивільним життям. Але я чув історії своїх друзів, які теж долучилися до ЗСУ, тому в мене все було доволі непогано.

Я досі жив у сучасному суспільстві, де в мене був доступ до інтернету, де була можливість закупитися в магазині та випити кави, — це згладжувало рутину. Такі моменти були саме тим, що потрібно.

Про навчання на фронті. Я старався робити те, що мене цікавило як хобі, — читати художню літературу чи нонфікшн і проходити курси. Але те, що пов'язане з моєю програмою, — ні. Я повністю від неї абстрагувався й навіть не думав повертатися, поки все не завершиться.

Коли отримав поранення, я мав потрібну допомогу завдяки знайомим в УКУ, друзям і викладачам звідти. Зокрема, навіть у переведенні з одного госпіталю в той, що був ближче, де були кращі лікарі та люди, які б могли мені допомогти.

Після перемоги я хочу взяти рік перерви, коли нічого не робитиму й ні за кого не буду відповідальним. А далі вже треба буде рухатися до навчання та кар'єри. Зараз це видається рівнянням, у якому багато мільйонів невизначених іксів.

Дмитро Димид, 23 роки, Львів. Студент Українського католицького університету

Про рішення піти на фронт. До повномасштабного вторгнення життя було більш безтурботним. Я старався бути доброю та щасливою людиною, і це більш-менш вдавалося. Потребу в суспільній користі я вбачав передусім у своєму оточенні. А під час війни ця відповідальність розширюється на всю націю.

Піти служити — зрозумілий вибір. Нас виховували в цінностях служіння суспільству. Тут важливо не наважитися на службу, а відповідально підійти до неї. Я загалом вважаю, що протягом півторарічної служби діяв згідно зі

ФОТО НАДАНЕ ДМИТРОМ ДИМИДОМ

ФОТО НАДАНО МИКОЛОЮ ЛІЙЧУКОМ

своїм рішенням. А є досить багато людей, які зробили цей крок добровільно, але не були готові нести тягар обов'язку на невизначений період. І їх теж частково можна зрозуміти, бо всі виснажуються.

Життя на передовій. У мене не було думки, що я хочу щодня вбивати по москалю. Але хотілося приносити додану вартість — рятувати чи відбирати життя, нищити техніку, допомагати з аналітичними справами, учти того, що я знав. У моїй службі не все було так просто й зрозуміло. Я був стрільцем-зенітником. Займався фронтовою протиповітряною обороною. Це коли ти близько до лінії зіткнення намагаєшся збити ворожі безпілотники чи авіацію. Треба щодня сидіти в полі й чекати. Бувають кращі періоди й гірші. У кращі ти щодня бачиш ворожу авіацію, вона працює по наших позиціях, але з трохи більшої відстані, ніж можливий постріл. Дивишся, доповідаєш і чекаєш, коли вона наступного разу прилетить.

Якщо твоє завдання сидіти в лісі й дивитися на горизонт, є небагато варіантів: лягти спати або втикати в телефон. Тому сумлінність тут відіграє важливу роль. У нас було неідеальне командування, підготовка та побратими, тому результати були доволі низькі. Але я не спішу нікого звинувачувати, бо дехто в подібних обставинах був результативнішим.

Осмислення нової реальності. Я демобілізувався за сімейними обставинами, у зв'язку з тим що загинув мій брат Артем. Зараз перебуваю в академічній відпустці та планую завершити навчання.

Життя після армії сповнене запитаннями про сенс: чи маю я моральне право насолоджуватися ним і що маю робити? чи чесною є відповідь на запитання про подальше навчання та розвиток?

Служба мене суттєво змінила, але щоб зрозуміти ці зміни, треба пожити в мирних умовах. Чи дійсно я ефективний і чи приношу користь? Це запитання, на які я досі шукаю відповіді.

Армія — складне середовище. Не тільки через бойові дії. Я адаптувався, але це були постійні компроміси. Наприклад, робити не так, як вважаю за потрібне, а так, як вимагають обставини й накази, починаючи від побутових питань, як-от сміття, і завершуючи допомогою місцевому населенню. Іноді це можна було робити, а іноді не дозволяли.

Про навчання на фронті. Під час війни продовжувати навчання майже неможливо. Але одного разу я записався на письменницькі курси. Тоді був період, коли мене не залучали до завдань, і я хотів його використати. Але після першого заняття з'явилося багато роботи, тому я не зміг продовжувати.

Нині відновився в УКУ й буду закінчувати бакалаврат наступного семестру.

Микола Лійчук, 26 років, Прикарпаття / Чернівці. Студент Буковинського державного медичного університету

Про рішення піти на фронт. 27 лютого пішов у ТЦК, але зрозумівши, що нову частину тільки створювали й роботи скоро не буде, повернувся додому. За день-два мій товариш Катана — ветеран батальйону «Донбас», священник та бойовий офіцер — запитав, чи не хочу я приєднатися до його мінометної батареї як бойовий медик. Я погодився й наступного дня поїхав із ним.

Мінометна батарея починалася з небагатьох людей — деякі з нас були знайомими й друзями задовго до війни.

Життя на передовій. Минув місяць, доки ми виїхали в зону бойових дій. Це був період роботи над собою і батальйоном. Я виконував обов'язки інструктора з тактичної медицини. Коли вже виїхали на позиції, наш батальйон став в оборону на донецькому напрямку.

У нас виявилися дуже продуктивні липень і серпень. Усе починалося з роботи на полігоні: вивірка, пристрілка, вивчення балістики мін. Уперше виїхали із суміжним підрозділом — мінометниками, а потім працювали самі. Це мало такий вигляд: приїхали, розклалися та відпрацювали по цілях. Були такі моменти, що п'ята міна долітає, а ми, уже спаковані з мінометом, переїжджаємо на другу точку.

Проте моя стихія — медицина. Виїжджаєш з мінометом, а із собою завжди медичний рюкзак. Під час роботи зосереджений на рації. У моменти, коли з медиків ти найближче до позицій, розумієш, що в будь-який час можеш стати потрібним не тільки своїм хлопцям.

Коли є поранені, ти з холодним розумом і завжди говориш впевнено. А от у момент, коли їх ще нема, майже завжди в напруженні. Як кажуть, очікування смерті гірше самої смерті.

Осмислення нової реальності. З одного боку, кожного виїзду просив, щоб не було поранених і не довелось застосовувати знання з медицини на побратимах. З іншого боку, хочеш завжди бути поряд, коли щось станеться. Це відбувається на рівні інтуїції — коли відчуваєш ворожі обстріли. І щойно в рації лунають перші слова, ти чуєш інтонацію та відразу надіваєш бронезилет, не очікуючи запиту на евакуацію. Професійні військові розповідають про поранених побратимів спокійним, урівноваженим і методичним голосом. У «свіжих» це крик.

Про навчання на фронті. Не буває заочної медицини. Але саме коронавірус відкрив можливість дистанційного навчання. Коли я не був на виїздах, мав можливість підключитися на заняття, вечорами читав книжки та вдосконалювався — так минув п'ятий курс. На шостому пішла серйозна робота, тому часу було менше. Але університет пішов мені назустріч. Якщо подумати, чи я щось втратив... Теорію старався підтримувати на рівні. А у зв'язку з карантинною роботою з пацієнтами було небагато, тому надіюся, що практика теж не постраждала.

Єдине — здебільшого тут я набуваю навичок в інтенсивній терапії. Але моє покликання — хірургія. У цьому я відчуваю себе обділеним. Навіть зараз, коли передаю поранених, стараюся затриматися якомога довше в операційній. ■

о. Андрій Шестак

ДИРЕКТОР ШКОЛИ
ЖУРНАЛІСТИКИ ТА КОМУНІКАЦІЙ УКУ

« Школа журналістики та комунікацій УКУ націлена на творення простору довіри, відстоювання етики правдомовності і відповідального громадянства, формування гідного середовища для молоді, яка готова протистояти викликам.

Ми добре розуміємо: після нашої великої перемоги Україна, як, можливо, ніколи раніше, потребуватиме фахових і ціннісно сформованих журналістів та медіаспеціалістів.

Тож запрошую долучитися до спільноти, яка готова працювати і брати на себе відповідальність за творення нової України! »

Анастасія Ярошук

ВИПУСКНИЦЯ ПРОГРАМИ
"ЖУРНАЛІСТИКА"

« Навчаючись в УКУ, кожен із нас хотів знайти свій подальший шлях. Так, ми обрали свою професію, але саме тут наші викладачі допомогли нам розібратися не лише з професією, а й з тим, за яким профілем ми б хотіли працювати.

Так, ми обрали свою професію, але саме викладачі Школи журналістики та комунікацій допомогли нам справді розібратися з усіма особливостями нашого фаху і тим, за яким напрямком краще працювати. »

Олександра Ткач

ВИПУСКНИЦЯ ПРОГРАМИ
"МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ"

« Медіакомунікації – це загалом дуже розгалужена спеціальність: від копірайтингу чи PR до відеопродакшну.

Програма в ШЖК дає можливість спробувати себе в різних нішах цієї сфери і зрозуміти, що потрібно саме тобі.

Тому ця багатогранність програми дозволяє максимально себе пробувати і знаходити. »

ФАКУЛЬТЕТ
СУСПІЛЬНИХ
НАУК

Український Католицький
Університет
ШКОЛА
ЖУРНАЛІСТИКИ
ТА КОМУНІКАЦІЙ

+380 (95) 537 32 01

SJC@UCU.EDU.UA

JOURNALISM_UCU

MEDIA_UCU

Шрами духу й тіла

Як українці з опіковими та мінно-вибуховими травмами повертаються до життя

Богдан Химера

На захисті. Данило Євтухов під час служби в ЗСУ

1986 року в Лондоні вийшла книжка під назвою «В СССР инвалидов нет!..». Назва взята з відповіді радянського уряду на запит організаторів Паралімпійських ігор 1976 року щодо участі радянської збірної. Автор книжки дисидент Валерій Фелелов описує тогочасне сприйняття інвалідності й травм війни в СРСР як дефекту, патології, яку треба виправити. Адже в ілюзорній ідеальній державі немає місця покаліченим неідеальним людям. Результатом було створення інтернатів і колоній для людей з інвалідністю та відсторонення суспільства від їхніх проблем.

ПОХОДЖЕННЯ ТРАВМИ НІЯК НЕ ВПЛИВАЄ НА ЇЇ ВАЖЛИВІСТЬ

В Україні рух за права людей з інвалідністю почав набирати сили відразу після здобуття незалежності. Хоча закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» гарантував рівну можливість участі в житті держави всім людям, на практиці це було далеко не так. Ядром боротьби за права людей з інвалідністю стали новостворені громадські рухи. Активними учасниками таких рухів були люди, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи 1986 року, і ветерани війни в Афганістані. Спортивні й реабілітаційні об'єднання по

всій Україні, форуми й табори активної реабілітації із запрошеними іноземними інструкторами — усе це готувало ґрунт для повноцінної інклюзії. Саме ця проблема, на жаль, усе гостріше проявлялася в реінтеграції та соціальному забезпеченні осіб з інвалідністю.

Від початку російсько-української війни 2014 року, яка до 24 лютого 2022 року визначалася як АТО, покращується правове врегулювання питання надання статусу інваліда війни. Майже відразу після початку повномасштабного вторгнення почали розвиватися сучасні центри реабілітації та протезування, а також громадські організації, які допомагають оплатити лікування. Водночас є окрема група людей з інвалідністю, для інтеграції та розуміння потреб якої після повномасштабного вторгнення потрібно ще більше знань, — це люди з опіковими та мінно-вибуховими травмами. На щастя, уже є програми та організації, які займаються саме цими питаннями. Зокрема, це проєкт з реабілітації «Неопалимі», у межах якого постраждалим від війни надають потрібні лікарняні послуги; ініціатива NoScar; співпраці з іноземними хірургами, як-от Face to Face. У грудні 2023 року очікується відкриття відділення черепно-лицьової хірургії в реабілітаційному центрі Superhumans. Окрім лікування, такі програми створюють медійні кампанії з привертання уваги до проблем і потреб людей зі шрамами. Завдяки зусиллям правозахисників та історіям хоробрих людей, які попри травми й рубці заявляють про своє місце в сучасній Україні, успадкована від СРСР трагедія сприйняття людей з інвалідністю залишається позаду.

Мінно-вибухові травми й опіки трапляються далеко поза зоною бойових дій. Те, як вчасно постраждалий отримає лікування, вплине на подальшу реабілітацію. Довгий процес відновлення іноді вимагає хірургічних втручань, які не проходять безслідно. На важливості правильної співпраці медиків на всіх етапах наголошує хірург Олександр Туркевич, засновник проєкту «Неопалимі». Не менш важливе розуміння пацієнта процесу лікування. За словами хірурга, ускладнення часто трапляються через ігнорування пацієнтами порад спеціалістів.

Через повномасштабне вторгнення зростає кількість опіків як серед військових, так і серед цивільних. Блекаути, складні умови життя, зокрема для тих, хто втратив власний дім, збільшили ризик побутових опіків, від яких найчастіше страждають діти. Варто розуміти, що походження травми ніяк не впливає на її важливість. Але, як показує практика, робота з пацієнтом із цивільною травмою різко відрізняється від лікування військової травми. «Цивільна травма — системна, вона добре вивчена. З військовою травмою ти ніколи не знаєш, що тебе чекає. Ти туди лізеш і поняття не маєш, що знайдеш через п'ять хвилин, тобто все вирішується на кінчиках пальців. Останній рік ми витратили, щоб напрацювати хоч якісь протоколи роботи з посткомбатними травмами», — каже в коментарі

Проживаючи травму. Данило Євтухов отримав множинні опіки обличчя на службі в Чернігові

Тижню Олександр Туркевич. Для лікування складних посткомбатних опіків треба звертатися до спеціалістів з відповідним досвідом роботи, контакти яких можна отримати в реабілітаційних центрах.

ТРУДНОЩІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Одна з головних проблем реабілітації опіків — незнання того, як косметологічна хірургія та реабілітологи можуть допомогти. Шлях, який пацієнт пройде до консультації з лікарем, може бути довшим за саме лікування. Причиною цього є сприйняття опіків як чогось, що не лікується або не варте уваги. Як стверджує хірургиня опікового відділення лікарні святого Миколая у Львові Галина Саян, часто пацієнти звертаються по допомогу тоді, коли стягнена шрамами шкіра вже заважає рухатися. Цього можна уникнути, якщо вчасно звернутися до лікаря та не ігнорувати реабілітацію. Однак шрами, які не обмежують рухів, не менш важливі. Вони можуть негативно впливати на психічне здоров'я та сприйняття себе, навіть якщо не видимі іншим людям. Варто розуміти, що сприйняття травми індивідуальне й не піддається узагальненню.

Є багато історій людей, які пережили ампутацію та опіки й повернулися до життя незламними, але кожна з них унікальна. Розмір шраму чи те, як постраждалий його отримав, ніяк не впливає на важливість і цінність шляху реабілітації. Також посткомбатні травми часто йдуть у комплексі з іншими ускладненнями, зокрема психологічними. Це створює додаткові перешкоди на шляху до початку реабілітації військових.

Психологічна підтримка під час реабілітації потрібна для повернення до повноцінного життя. Реабітолог центру Superhumans Володимир Лихач у коментарі Тижню розповідає, що для початку треба забезпечити базові потреби постраждалого. Це житло, харчування,

безпека, спілкування та інші. Тільки тоді реабілітація матиме ефект. Потім збирають інформацію про всі супутні проблеми й потреби пацієнта, враховуючи психологічні, біологічні та соціальні чинники. Усе це відбувається в процесі співбесіди з пацієнтом, під час яких він разом зі спеціалістами складає індивідуальний план реабілітації.

Не існує сталих термінів одужання. Комусь потрібні декілька тижнів, у когось на лікування підуть роки. Реабілітацію можна вважати закінченою, коли пацієнт готовий до самостійного повноцінного життя. Це включає здатність самостійно рухатися, працювати, вести активне соціальне життя та прийняти своє тіло.

Мешканка Вінниці Вікторія Головіна отримала поранення та 45 % опіків після обстрілу її міста російськими військами 14 липня 2022 року. Проект «Неопалими» допоміг жінці впоратися зі шрамами. Частиною реабілітації була також фотосесія з фотографинею Маргою Сирко. Терапія, підтримка близьких людей і фотопроєкт допомогли Вікторії пройти складне лікування та повернутися до життя. «Я живу далі, я прийняла себе такою, як я є. Фотопроєктом я хотіла показати всім українцям, що треба прийняти таких хлопців і дівчат, яких з кожним днем буде все більше й більше. Тому що це війна. І знаєте, коли ми бачимо людей зі шрамами або з ампутаціями, то не треба від них шарахатися і не треба якось по-особливому жаліти. Треба просто їх сприймати такими, як усі», — розповідає Вікторія Головіна **Тижню**.

Данило Євтухов отримав множинні опіки обличчя на службі в Чернігові. Контрактури, які порушують функцію кисті, постраждалі повіки, які не закриваються повністю та не дають спати, — Данило справився зі всім і повертається до роботи. Він наголошує на тому, як важливо знайти цікаву, корисну й складну справу, яка приносить задоволення та поверне ресурс боротися. А з гумором легше справлятися навіть з болючими перев'язками.

ЗУСТРІЧНІ ЗУСИЛЛЯ СУСПІЛЬСТВА

Реабілітація та зусилля людини прокладають шлях до здорового сприйняття себе. Вирішальними тут є бажання й воля до змін самого пацієнта. Поза владою людини є те, як її сприймає соціум. Тому може виникнути дисбаланс між сформованим примиренням із собою та неприйняттям оточення. Наслідок — захисні механізми, як-от сором, заперечення, відчуження самотності. Тому зусиллям людей, які повертаються до повноцінного життя, мають відповідати зусилля всього українського суспільства.

Щоб правильно когось підтримати, треба розуміти потреби людини та її індивідуальні особливості. Не завжди те, що, на вашу думку, мало б допомогти, буде приємним співрозмовнику. Олександр і Максим Туркевичі розповідають про те, як невміла підтримка може нашкодити постраждалому. «На людей з опіками не треба звертати спеціальної уваги, вони не потребують жалю. Вони потребують активного дієвого співчуття. Жаль — це сказати, а співчуття — це допомогти», — каже Олександр.

Зайва жалість та увага посягають на гідність людини. Якщо ви відчуваєте співчуття до випадкового перехожого, але не знаєте, як це висловити, — подумайте про те, як можна допомогти. Ви завжди можете підтримати реабілітаційні фонди, що займаються безоплатною допомогою. Якщо вам випало спілкуватися з людиною зі шрамами або тією, яка пережила ампутації, головне — не боритися й приймати співрозмовника таким, яким він є. ■

Не на часі?

Чи дійде реформа інтернатів в Україні, результатом якої має бути повне їх зникнення, свого логічного завершення

Марта Шийко

На засіданнях ООН в офіційних доповідях чи зверненнях про права дітей можна почути справедливо вжите формулювання «той, що вижив». Його використовують, коли кажуть про дітей, які виростили в сиротинцях. Пережити побут інтернатських буднів до снаги далеко не кожному. Тож виходить, що в спільному для всіх українців марафоні на виживання завдання із зірочкою — вижити у притулках на тлі виснажливої та затяжної війни — дісталось неповнолітнім дітям.

У суспільстві про інтернати заведено згадувати, коли наближаються свята. Тоді діти, позбавлені найголовнішого — батьківської любові та опіки, — й вимушено стають об'єктами благодійності. Дарувати подарунки — це добре, та все ж це не задовільняє навіть найменших базових потреб сиріт. Бо в самій своїй суті існування інституційних закладів (інтернатів) шкідливе.

Інституалізація — це форма догляду, коли люди вимушені жити разом в одному закладі, дотримуватися певного режиму та вимог. Характерними ознаками інтернатів є примусове спільне проживання, нестабільність стосунків з вихователем, відсутність розуміння з боку виховате-

ля, не пристосований до потреб дитини розпорядок дня, фізичні обмеження. Трапляються психологічне, фізичне та сексуальне насильство, свавілля з боку керівництва закладу.

Ніхто краще не розповість про ці інституції, ніж той, хто в них виріс. Василь нині боєць 23 окремого батальйону спеціального призначення. До 15 років він ріс у «неволі інтернату». Йому вже минуло 30, але він і досі пам'ятає «інтернатське» ставлення вихователів: «Ставилися, як у тюрмі. Ти щось не те зробив — отримував за це 10 ременів. От не виконав домашнього завдання — 15 ременів», — розповідає чоловік. Хоч таке з ним трапилося лише один раз, той досвід запам'ятав на все життя. «Я бачив, як били інших. На мою думку, це неправильно. Це був садизм. У хід ішли підручні матеріали, як-от ніжка від стільця або пряжка ременя. Синці були жахливі», — ділиться Василь. Через це хлопець з дванадцяти років почав втікати з інтернату. Каже, що любив подорожувати, тож коли вдавалось вирватися з притулку, подорожував по Україні. Так з'їздив до Києва, у Сімферополь: «Мені сказали, що там море. Навіть на карті шукав, де то є», —

Відсутність розуміння. Характерними ознаками інтернатів є примусове спільне проживання, фізичні обмеження, інколи насильство

каже чоловік. На запитання, чи не боюся таких далеких мандрівок, де їв, жив, спав, Василь переконали, що це, навпаки, веселиє його й та додавало ризику в житті. А коли в поїзді запитували, де батьки, то брехав, щоб не зловила поліція. «Батьки? А я тільки їду до них», — відповідав він.

Коли таки не вдавалося втекти від поліції, по Василя приїжджали виховательки, для яких, як каже, це було просто черговою нагодою за кошти держави кудись поїхати та щось побачити. Після повернення з хлопцем не працювали психологи чи вихователі, щоб пояснити наслідки таких утеч чи допомогти емоційно з ними ладнати. «Зазвичай ми всі — ті, хто з інтернату, — коли бачили психолога, то мали відчуття, що нас вважають хворими або неповноцінними, або якимись зовсім дурними. Думаєш: нащо мені ще той психіатр?» — розповідає Василь.

Чинна система догляду за дітьми, які й так опинилися у важких життєвих обставинах, втративши батьків, додає ще більшої шкоди й зовсім не сприяє їхньому належному розвитку та добробуту. Однак, якщо система не працює, її треба змінювати. Питання реформ в Україні вже протягом тривалого часу залишається чимось складним і таким, за що ще треба поборотися.

Не виняток й розформування дитячих будинків.

Якщо запитати громадян більшості країн ЄС, чи є в них інтернати, вони здивовано похитають головою. Останній такий інституційний заклад, наприклад, в Італії був закритий ще 2006 року. Натомість є структури, де опиняються діти, що потрапили в кризову ситуацію: будинки сімейного типу (приймають до шести дітей), прийомні сім'ї, освітні заклади (вміщують не більш як 12). У цих закладах на кожну дитину є кваліфікований соціальний працівник. Тоді як в Україні в одному дитячому будинку може налічуватися 300 дітей.

Станом на початок 2023 року за даними Мінсоцполітики в українських інституціях налічувалося понад 93 тис. дітей. Варто зазначити, що з них лише 5786 — це діти без обох батьків або позбавлені батьківського піклування.

Гойдалки «ухвалимо — не ухвалимо» реформу реорганізації інтернатів (або ж реформу деінституціалізації) почалися в Україні ще 2017-го. Того ж таки року затвердили стратегію реформи деінституціалізації за підтримки Світового банку. Створили Національний офіс з деінституціалізації, який проіснував лише рік, тоді його відразу й ліквідували. 2019-го проект деінституціалізації призупинено. 2021 року мав розпочатися другий етап.

«З того, що маємо, — стратегія деінституціалізації та урядовий план дій, де чітко зазначалися етапи реформи. На першому етапі — робота із суспільством щодо підвищення обізнаності, важливості не потрапляння дітей до інтернатних закладів», — розповідає в коментарі **Тижню** Уповноважений Президента України з прав людини протягом 2014–2021 років Микола Кулеба. За його словами, у межах стратегії робили наголос на важливості підтримки сім'ї. «Що практично зробили — регіональні плани деінституціалізації (ДІ). Реформа мала план, який напрацьовувався на 10 років. Але у зв'язку з тим що, перше, закінчувалася децентралізація, яка мала б посилити ДІ, коли відповідальність пішла б на місцевий рівень, виявилось, що ця відповідальність була непридатна місцевим органам влади. І якийсь час державі треба було реформувати систему в питанні захисту дітей. Тому після 2019 року й змін урядів реформа ДІ не змогла закріпитися», — пояснює Кулеба.

Початок повномасштабного вторгнення Росії фактично поставив дітей і сім'ї України в ситуацію виживання, тому під тиском Європейського Союзу реформу віднови-

ли. За словами експосадовця, нині українські урядовці пишуть нову стратегію, згідно з якою мають посилити комунікацію із суспільством, щоб пояснити важливість реформи деінституціалізації. «Мають розвинути соціальні послуги для сімей, дітей, щоб не допустити потрапляння в інтернатні заклади. Очікуємо на розробку системи альтернативного догляду для дітей-сиріт. З початком війни багато сімей з дітьми тікали від війни за кордон. Інтернати також переміщувалися за кордон. Через це вдвічі скоротилася кількість дітей. І водночас за два роки війни спостерігаємо тенденцію до збільшення кількості дітей в інтернатах», — зазначає Кулеба.

На тлі нових викликів, спричинених повномасштабною війною, питання покинутих дітей не стоїть так гостро. Та якщо переймаємося питанням вступу України в Європейський Союз, то спершу треба поцікавитися, як ідуть справи з розформуванням інтернатів. Одне з вимог ЄС до українського уряду є проведення реформи ДІ.

Що ж передбачає деінституціалізація та чому стільки труднощів на шляху до її впровадження? Зміни завжди зустрічають опір. Не так просто розформувати те, до чого звикли. Складні питання потребують мудрих рішень. А це — волі керівництва держави. Деінституціалізація базується на таких принципах: 1) кожна дитина гідна того, щоб зростати в сім'ї; 2) збереження й підтримка сім'ї є запорукою благополуччя дитини; 3) дитина не має почуватися відкинутою. Її потреби треба задовольняти.

Відчуття приналежності до сім'ї є базовою потребою кожної дитини. І в цій ланці держава теж має свою місію: вивчати й задовольняти потреби сімей, які переживають труднощі, сприяти усуненню факторів, які штовхають батьків на відлучення дитини інтернат, готувати фахових спеціалістів, збільшувати кількість соціальних працівників. Це все вимагає клопіткої роботи та залучення відповідного ресурсу, постійного моніторингу даних та контролю за виконанням.

Натомість поки що маємо протилежне: система налаштована утримувати інтернати, бо це фінансово вигідніше й простіше, ніж підтримувати сім'ї. Не для всіх органів влади права дітей у пріоритеті. Інертність в ухваленні рішень щодо трансформації системи — ще одна значна перешкода для змін.

Микола Кулеба вбачає три ризики у впровадженні реформи: «Перше — це війна, яка призводить до зубожіння сімей. Друге — соціальні послуги на рівні громад не розвинені через економічну неспроможність. І третє — спротив системи інтернатів і тих, хто її підтримує і досі вважає цю згубну пострадянську систему найкращим рішенням».

На думку експосадовця, якщо президент особисто і його дружина не стануть амбасадорами ДІ й не покажуть, що реформа покликана довести, якою цінною є дитина для держави та яким важливим є те, щоб вона зростала в сім'ї, а ще не закриють рота противники реформи, то ДІ в Україні може провалитися.

Хотілось би нагадати, що ми — платники податків — утримуємо дитячі будинки — державні установи, де діти зазнають чи не всіх видів насильства та страждають. Те, що діється за закритими стінами похмурих дитячих будинків, — це спільна відповідальність кожного громадянина України. Як і відповідальність за тисячі, зламаних системою життів.

Тож питання дитячих будинків в Україні та проведення реформи деінституціалізації на часі. Переформатування та трансформація цієї системи сьогодні може стати надійною цеглинкою в стійкому фундаменті нової української повоєнної держави. ■

Пошук шостого органа чуття

Чи змінило повномасштабне вторгнення РФ ставлення українців до віри

Вікторія Масляна

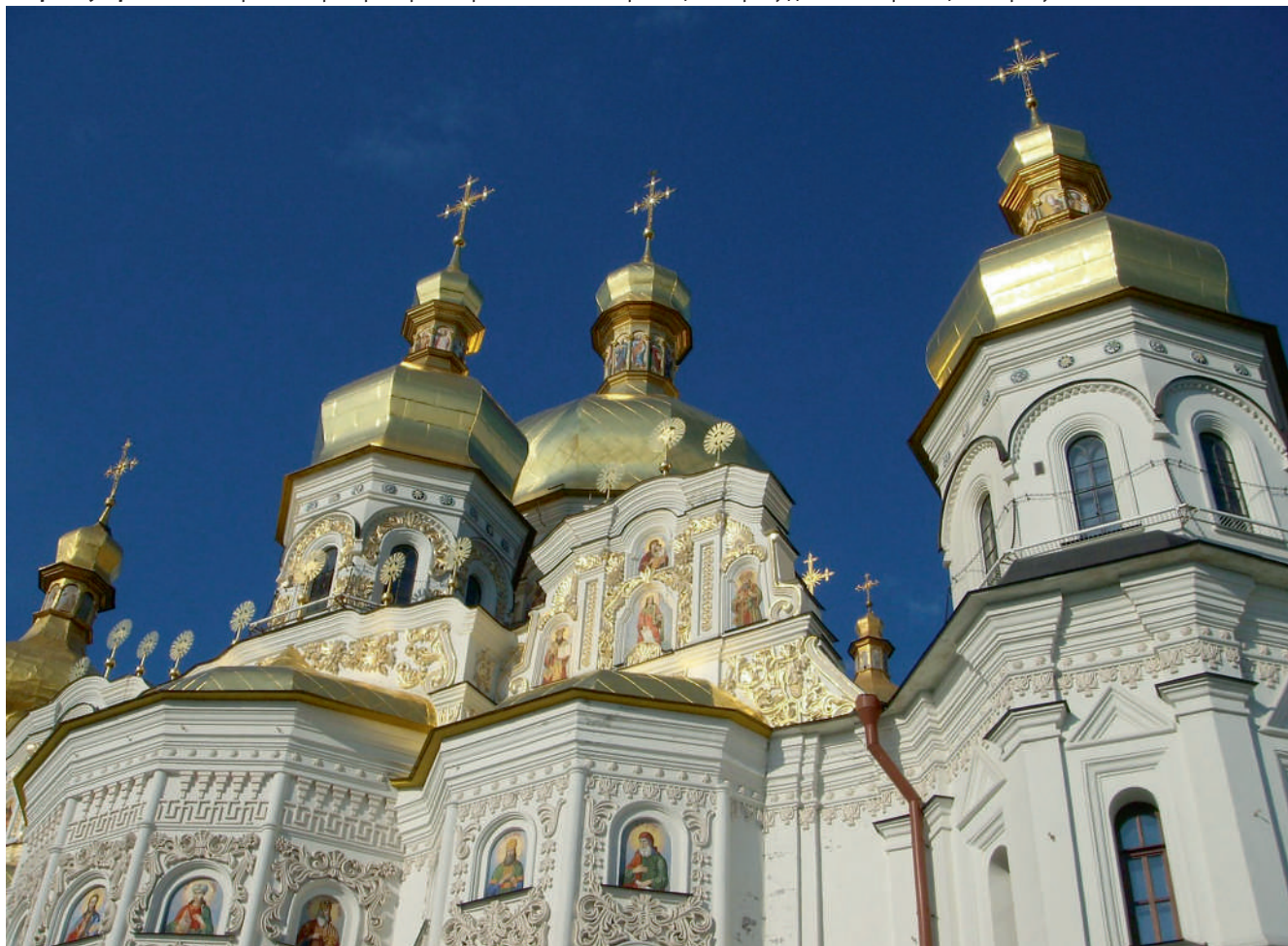
У часі повномасштабного вторгнення Росії на територію України поняття віри зайняло особливий дискусійний майданчик у сфері суспільно-духовного життя українців. Це породило чимало запитань, серед яких: чи помер Бог в часі війни, як він допускає стільки смертей; якщо він взагалі існує, то чому нічого не робить, або ж чи існує він взагалі?

Віра, яка є динамічною, завжди рухається під впливом чогось, що запускати цей мисленнєвий процес. Сьогодні саме війна постає новим рушієм переосмислення низки екзистенційних питань, до яких перманентно приходять індивід у часі свого земного життя. Однак, перш ніж дати для себе відповіді на вищеперчислені запитання, людина проходить численні стадії

сумнівів, зневіри чи заперечень. Бо у світі, де не існує об'єктивного знання та абсолютної правди, з'являється потреба в перманентному пошуку шостого органа чуття. І, власне, тут з людьми завжди працюватиме особиста історія вибору.

Завдяки результатам соціологічного дослідження, що проводилось Центром Разумкова, в період з 4 по 11 листопада 2022 року маємо інформацію про церковно-релігійну ситуацію в Україні у той час. У процесі дослідження вдалося опитати 2018 осіб віком від 18 років. Згідно з цією статистикою, кількість вірян території України зросла: з 68% наприкінці 2021 року до 74% наприкінці 2022 року. Якщо вдаватися до порівняння різних вікових категорій, зокрема старшого

Потреба у вірі. Кількість вірян на території України зросла: з 68% наприкінці 2021 року до 74% наприкінці 2022 року

і молодого покоління, то рівень релігійності значно переважає у першій групі. Така статистична інформація дає вагомий простір для розуміння важливого факту: з часу повномасштабного вторгнення РФ на територію України потреба у вірі серед українського населення зростає.

«Із моїх спостережень люди зараз керуються більше страхом, аніж вірою. І саме страх мотивує йти до церкви. Але спостерігаю дуже живі стосунки з Богом в молодих людей, що зріло пізнають віру. Церква втрачає кількісно, але здобуває якісно. Тому така тенденція допомагає усвідомити лиш одне: тепер на першому місці не обряд, а бажання крокувати за живим Христом. І лиш коли зустрічаєш живого Бога, обряд та заповіді стають бажаними, а не обтяжливими», — коментує цю ситуацію священнослужитель та представник греко-католицького духовенства Михайло Квасюк.

Зрозуміти і проаналізувати цю тенденцію допомагають особисті історії людей. Вони чи не найбільше спонукають до переосмислення і формування нових запитань. Однією з таких історій є історія 25-річного Кирила з Києва. Події повномасштабного вторгнення застали його у Каховці, де довелося зіткнутися з численними викликами і побачити чимало свідоцтв Божої дії у часі великої бурі. Кирило переконаний, що саме віра стала моментом спокою і рівноваги у часі війни, давши простір і можливості бути корисним для людей, які потребували допомоги. «Були моменти, коли я опустився на саме дно у результатах моїх пошуків, і останньою надією був Ісус. Я звернувся до Нього. І з того часу дивним чином все пішло так, як треба. У мене з'явилися сенс і чітка ціль у житті. Тепер, куди б я не направлявся, я знаю, що у Бога є план, і я знаю який. Це план спасіння. У цей час я молився і просив, щоб Бог дав мені нове серце. Коли ти шукаєш Бога, то ти шукаєш того, кого не можна досягнути своїм розумом. Для людини все сумнівне. Особливо те, що вона не може окреслити для себе. Тому тільки вірою ми справді можемо прийти до Нього», — каже він.

У своїй історії Кирило ділиться переживанням про перші дні повномасштабного вторгнення Росії, згадуючи про окупацію територій, обшуки будинку, де перебувала його сім'я, нестачу харчових продуктів та те, як йому врешті вдалося виїхати з окупованої Каховки. Кожну зі своїх розповідей Кирило називає свідченням Божої дії, яка має бути почутою сьогодні. «Я переконаний, що немає любові більшої, ніж коли віддають життя за друзів. І це є свідченням Божої дії у житті людини. Я не турбувався багато, бо знав, що у Бога є план. І якщо Бог так вирішив, то Він використовує мене на Свою славу. Проте лише я вибрався в дорогу, як до мене телефонує мама і просить про молитву. У їхньому населеному пункті залишився лише один блокпост на виїзді із села. Тому моя сім'я також відправилася у дорогу. І я всю ніч і весь день молився за них. Мені здавалося, що молитва циркулює в моєму організмі з кров'ю. Уже в 12 годині дня моїм батькам вдалося виїхати з окупованих територій на вільні українські землі», — розповідає чоловік. Для нього це свідчення ще одного Божого чуда, а далі, вірить він, буде більше.

Про видозміну віри в часі війни також розповідає 20-річна студентка Лілія зі Львова. У лютому 2023 року дівчина разом із сім'єю емігрувала до Польщі, де довелося переосмислити власне розуміння віри та існування Бога. Сьогодні Лілія живе у Канаді і ділиться досвідом сумнівів та руйнації так званого правильного галицького християнства. «Я зараз почуваю себе у пошуку. У по-

шуку правди. Я завжди думала, що знаю, хто такий Бог, але насправді лише у 20 років я познайомилася з ним особисто. Моє ставлення до Нього одноznaczно змінилося з часу війни. Відверто кажучи, спершу я зовсім не помічала за собою фарисейства. Ми наче зовні віряни, ходимо у церкву, притримуємося обрядів, але в цьому майже немає Бога. Війна і особисті переживання дали простір для нового знайомства з Ним. Це той випадок, коли правильне галицьке християнство набуло зрілості. Якщо до 20 років у цих стосунках не було живості, то зараз моя взаємодія з Богом є набагато правдивіша, бо я приходжу до Нього такою, яка я є. І часто це болісно. Простіше все загорнути у фантики. Але був момент, коли цієї обгортки стало мало. Мені бракувало живості. І війна дала цьому поштовх», — каже Лілія.

У контексті цього дослідження варто також звернути увагу на роль Церкви та християнських спільнот, які в часі війни стали рішучим штабом волонтерської і соціальної допомоги. Про вагомий внесок протестантської Української біблійної церкви розповідає 21-річна львів'янка Ірина. Дівчина згадує, що в цей час її Церква лише зростала. «Вона зростала не лише кількісно, а і якісно», — зазначає дівчина. Зокрема, люди, які доєдналися до служіння, не залишили Церкву по сьогоднішній день, а лише формуються у вірі і новому для них середовищі.

«На третій день повномасштабного вторгнення я прийшла у церкву. Пам'ятаю, що під час богослужіння усі плакали. Я цим сильно прониклася, оскільки уже було багато переселенців, які знайшли тут прихисток. Попри всі страхи і події перших днів, люди поверталися у церкву», — розповідає Ірина. Дівчина разом із іншими вірянками близько місяця волонтерила на львівському вокзалі: роздавала їжу, гарячий чай і намагалася допомагати людям, які були у тривожному стані. «У цьому була нагальна потреба. І в той момент відчувалося, що Бог також був там. Звісно, я розуміла, що люди потребують фізичної допомоги сьогодні, але, окрім цього, їм потрібна якась надія. Вони втратили все і їм потрібне підбадьорення», — ділиться вона.

Отець Михайло Квасюк зазначає, що війна радше сприяла згуртуванню різних Церков і дала простір для взаємодіяння між людьми різних особистих переконань, оскільки в кожного були свої історії, рідні, які захищали країну, а також свої страхи, сумніви і непевності. Все це сприяло єдності між ними. Варто згадати, що протягом століть віра і Церква займали особливе значення у житті людства. Вони переживали мучеництво, переслідування, тортури, гоніння і інші карколомні моменти свого існування. Сьогодні, у часі нової війни, питання віри зазнає чергового переосмислення. Бо у світі, де не існує абсолютної правди завжди буде простір для пошуку шостого органа чуття.

«Церква Христова тепер ще більше прагне Бога, зокрема Його справедливості щодо ворогів. Це єднає усіх», — каже отець Михайло. За його спостереженнями, церква стала волонтерською і соціальною, але така зміна має свої плюси та мінуси. «Якщо храм наповнений молитви і живої віри — тоді решта є великим надбанням, а якщо храм живе без спілкування з Богом, тоді волонтерство і соціальні проекти зроблять цей храм лиш ще одним благодійним фондом», — зазначає він. — «Зараз Церква переживає втрати добрих і світлих людей. І попри болючі втрати продовжує свідчити правду. Багато хто цю правду намагається перефразувати задля своєї користі. Однак, вірю, хто витримає до кінця, той спасеться». ■

Один за всіх?

Як змінився соціальний капітал українського суспільства за час повномасштабної війни

Анастасія Крупка

Після завершення війни Україну чекатиме чимало викликів, серед яких буде й формування нового суспільного договору. Він має спиратися на актуальні колективні цінності взаємодопомоги й довіри українців до держави, її установ та організацій, податкової і судової систем. Які тенденції ми можемо побачити вже тепер?

Теорія соціального капіталу визначає, як зв'язки між людьми, довіра та спільні норми й цінності допомагають функціонувати суспільству та сприяють добробуту. На відміну від звичних економічних теорій, які переважно беруть до уваги матеріальні ресурси, соціальний капітал базується на цінностях відносин і зв'язків між людьми.

Одним з головних чинників міцного й розвинутого соціального капіталу є довіра, яка визначає, наскільки надійне й безпечне середовище. Згідно з нещодавнім опитуванням соціологічної групи «Рейтинг», що його опубліковано 27 листопада 2023 року, в українському суспільстві загалом позитивний рівень довіри: тих, хто довіряє іншим, дещо більше, ніж тих, хто не довіряє. Водночас доктор філософських наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Вахтанг Кебуладзе звертає увагу на те, що українське суспільство посттоталітарне, отже, воно було пронизане недовірою. «Наші Майдани були певною мірою шкалою довіри й солідарності для суспільства, яке виходило з цього хворобливого посттоталітарного стану. Проте іноді довіра і солідарність можуть мати викривлений характер через наш історичний спадок і перетворитися на кумівство, клановість, замовчування злочинів усередині певних спільнот», — зазначає він.

Дослідження фіксують, що з перших днів повномасштабної війни в Україні відбулося стрімке зростання довіри до вищих органів влади, викликане зміщенням фокуса уваги суспільства на питання пріоритетних проблем захисту та оборони. Як наголошує координатор київського осередку Аспен Інститут Андрій Кулаков, нині цей рівень солідарності знижується. «Це цілком природно, адже українці зазвичай об'єднуються проти якоїсь загрози. Проте якщо раніше українське суспільство роз'єднували штучно (згадаймо, як політтехнологи придумали три сорти українців або як політики ділили людей через мову і релігію), то тепер такі розломи можуть статися на тлі війни», — додає він. Причин може бути безліч: дискусія між чоловіками, які виїхали з України під час повномасштабного вторгнення, тими, хто залишився воювати чи працював у тилу, між самими військовими, у бізнесі або інших соціальних сферах. На думку експерта, такі розломи можуть з'явитися між українцями й трудовими мігрантами, яких, імовірно, треба буде залучати до відновлення наших територій.

Водночас Вахтанг Кебуладзе вважає, що стрімке зростання довіри до держави й інституцій можна пояснити двома чинниками. «З одного боку, на цей процес впливає страх утратити державність, свободу, бути знище-

Довіра як фундамент. Одним із головних чинників міцного й розвинутого соціального капіталу є довіра

ним, оскільки перед нами один з найжахливіших воєн в історії людства. З іншого — хочеться вірити, що це об'єктивний процес, унаслідок якого ми зможемо будувати сильні державні інституції, однією з яких, безперечно, буде армія», — зазначає філософ.

Опитування «Рейтингу» свідчить, що питання національної ідентичності та єдності стало головним чинником, який згуртував суспільство на початку повномасштабного вторгнення. Зокрема, відбулися зміни в національній самоідентифікації: абсолютна більшість українців ідентифікує себе як громадян України. Якщо порівнювати цей показник з 2021 роком, то він зріс з 76 % до 94 %. Крім того, зараз 92 % опитаних вважають себе українцями за національністю, 5 % — росіянами. З 2008 по 2014 роки до першої категорії себе відносило близько 83 %, до другої — ще близько 15 %. Після окупації Криму та частини Донбасу у 2014-го кількість респондентів, які ідентифікували себе як росіян, зменшилася до 11 %, а кількість українців зросла до 87–88 %.

Вахтанг Кебуладзе сподівається, що в наступних поколіннях рівень національної ідентифікації зростатиме, спираючись на цінності свободи, гідності й прав людини. «У нашій ситуації цей процес дуже потужно пов'язаний

з мовою. Російська формує ядро імперської ідентичності, натомість українська може слугувати інструментом нової ідентифікації, нашого об'єднання навколо справжніх цінностей вільного світу», — додає він.

Тим часом Андрій Кулаков переконаний, що нині змінюється стандарт українців: якщо раніше він був двомовним і нейтральним, то тепер він доволі український і патріотичний. На думку експерта, рух у західному векторі додаватиме до цього цінності сучасного західного світу, тобто культурно-політичне поле ставатиме ширшим. «Наприклад, німці, коли їх запитують про ідентифікацію, вважають себе німцями, але водночас кажуть, що вони європейці. Навіть британці, які вже не є членами Європейського Союзу, все одно відчують свою належність до більшого середовища», — уточнює він. На цей процес дуже впливатиме євроінтеграція і те, що чимало українців тепер мають досвід проживання за кордоном у різних спільнотах.

Опитування групи «Рейтинг» зафіксувало велику відмінність у вікових групах щодо довіри: найстарші (66+ років) — найбільш відкриті до інших, наймолодші (18–29 років) — найбільш закриті. Сучасні дослідження показують, що проблема довіри серед молоді є не тільки в Україні, а й у країнах Заходу. Причиною, на думку фахівців, є те, що сучасне молоде покоління не застало у свідомому віці хороших, стабільних часів.

Як зауважує Вахтанг Кебуладзе, в контексті України важливо розуміти, що до досліджень залучено українців, які старші за 18 років. «Це означає, що серед респондентів є люди, які народилися до 2005 року. Тобто в опитуванні не взяли участі ті, хто народився після обох Майданів і початку війни. Тому ті, хто в дослідженні сприймається як молодь, це здебільшого так звані міленіали, що народилися наприкінці дев'яностих — на початку нульових», — каже він. За словами філософа, ситуація може докорінно змінитися, коли у вибірку потраплять люди, які народжувалися і зростають в іншій Україні. Тоді додасться новий український досвід, який стосуватиметься солідарності й довіри до спільної справи.

На думку Андрія Кулакова, саме молодь у майбутньому шукатиме спільну мову (у широкому розумінні) з нашими сусідами — не так з політичною елітою, як із суспільством. «Водночас через свій максималізм молодь може бути більш радикальною у своїх оцінках, ніж старші. Адже вони більш схильні до компромісів, розуміючи, що всі життєві ситуації контекстуальні: в одному контексті щось може бути чорним, в іншому — навпаки», — додає він.

Згідно з дослідженням групи «Рейтинг», 49% українців вважають, що «більшість людей не платить податки, якщо є така можливість». Така сама кількість опитаних переконана, що українці неправомірно отримують пільги. Дослідники зазначають, що корупційні схеми, кумівство тощо активно використовують частина респондентів: Україна тут схожа на країни Південної Америки й Африки.

Такі практики викривлюють суспільний договір, позбавляють більшість людей справедливого розподілу ресурсів і можливостей, призводять до нестачі соціальних ліфтів, які в Україні погано працюють або взагалі зламані, дозволяють збагачення окремих категорій громадян, тоді як більшість залишається бідною. Середній клас у таких суспільствах представлено невеликим відсотком, а отже, вони мають слабко розвинені економіку й інституції.

Як зауважує Андрій Кулаков, плату податків і надання пільг варто розділяти. За його словами, на по-

чатку повномасштабної війни для українців стала очевидною роль держави як захисниці. Саме тому в перші місяці після лютого 2022 року бізнес сплатив рекордні суми податків.

«Інша річ — соціальні пільги. Оскільки ми соціальна держава, то скасувати їх неможливо, адже положення про них закладено в Конституції. Однак ми маємо усвідомлювати, що державний бюджет може не потягнути такого величезного тягаря пільг. Тому нам варто трансформувати їх у якісь інші соціальні стимули, які існують у світовій практиці. Важливо також, щоб пільги не були мінімальними й не існували лише для формальності», — додає координатор київського осередку Аспен Інститут.

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІКСУЮТЬ, ЩО З ПЕРШИХ ДНІВ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ВІДБУЛОСЯ СТІМКЕ ЗРОСТАННЯ ДОВІРИ ДО ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ, ВИКЛИКАНЕ ЗМІЩЕННЯМ ФОКУСА УВАГИ СУСПІЛЬСТВА НА ПИТАННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ПРОБЛЕМ ЗАХИСТУ ТА ОБОРОНИ

Важливим інструментом згуртування суспільства в розвинених демократіях є суспільний договір — спроба окреслити межі колективних цінностей довіри до держави, установ та організацій, податкової і судової систем. За словами Вахтанга Кебуладзе, у політичній філософії є щонайменше три засадничі варіанти концепції суспільної угоди. Ідеться про праці англійських філософів Томаса Гоббса та Джона Локка і франкошвейцарського філософа Жана-Жака Руссо.

Перший із них розглядав суспільну угоду як договір між членами суспільства, а не з владою. На концепцію Джона Локка спиралася ліберальна демократія, зокрема США: конституція країни фактично містить основні тези його трактатів. «Щодо Руссо, то його концепція має натяки на тоталітаризм, за якого бажання окремих людей зникає в удаваній спільності нації або держави. А це може призвести до узурпації влади, — зазначає Кебуладзе. — Тому для України, як на мене, найкраще підійшла б концепція Лока, яка будується на фундаментальних цінностях свободи й гідності кожної людини».

Водночас колишній міністр економічного розвитку і торгівлі України, засновник Києво-Могилянської бізнес-школи Павло Шеремета вважає, що для того, щоби бути конкурентоспроможною на ринку й масштабувати свій потенціал, Україна має спиратися на ті самі чинники, на які спирається весь розвинутий світ. «Маю на увазі безпеку й захист своїх територій, підприємництво, що творить і впроваджує інновації, освіту, яка піднімає продуктивність праці. А також внутрішні заощадження, які фінансують внутрішні інвестиції та державу, що плекає і розвиває все вищезгадане. Крім того, Україні треба якнайшвидше перейти із солідарної системи на індивідуальні пенсійні рахунки — заощадження на майбутню пенсію, а не в «спільний котел», як зараз. Це дасть суттєве зростання внутрішніх заощаджень і інвестицій», — зазначає експерт.

На думку Андрія Кулакова, щоб сформувавши суспільний договір, українцям варто реально оцінювати ситуацію. «Так само як перед повномасштабним вторгненням, нам варто було б не задуруманювати себе обіцянками й ілюзіями, що очевидна тенденція, яку бачать усі, зміниться», — додає він. ■

Надійний тил

За потреби Львів готовий прийняти нову хвилю внутрішньо переміщених осіб

Микола Карпенков

Артур і бабуся Люба евакуювалися із села Верхньоторецьке, що на Донеччині, у середині березня 2022 року. З перших днів повномасштабного вторгнення їхнє село руйнували «асвабодітелі». Сьогодні воно окуповане. «Тиждень ми прожили в підвалі. Страшно згадувати той холод. На вулиці — мінус 20, а ми мусимо тримати двері відчиненими, щоб, якщо буде приліт, нас змогли витягнути. Їжі було мало. Я майже не їла, щоб Артур міг поїсти. Через переохолодження захворіла, мала температуру 38. Через безвихідь зрозуміли, що треба виїжджати», — розповідає **Тижню** жінка.

Евакуація була складною. Постійні обстріли дуже лякали хлопця, і він не відпускав бабусі ні на крок, кажучи: «А якщо ти підеш — і прилетить бомба? Я ж тоді залишуся сам». Пані Люба відповідала, що якщо за вісім років під обстрілами вижили, то й зараз мусять.

Два їхні будинки зруйнували. Один на очах пані Люби розкололо на чотири частини. «У нас було все: город, одяг, їжа. Ми дуже добре жили. А тепер у мене нічого нема, тільки він — мій онук», — зітхає жінка.

П'ята ранку. Село горить. Бабуся Люба, Артур і дві жінки шукають способів виїхати. Із собою взяли небагато речей, найважливіше — документи. Пройшли 23 кілометри пішки до траси в Костянтинівці. До вокзалу підвіз військовий. Далі — електричка в Київ. Приїжджають — там горить усе. Їдуть у Полтаву — теж обстріли. Тоді взяли курс на захід. Прибули до Львова, де врешті поїли й зігрілися. Потім автобус «Школяр» відвіз їх у школу, де вони пробули якийсь час. Самопочуття пані Люби погіршувалося, температура висока, ноги обморожені. Лікарка допомогла знайти будинок. Так вони поселились у маленькому селі Ганнівці на Стрийщині. Будинок був старенький та не мав потрібних зручностей. Прожили там рік і чотири місяці.

Львів — одне з міст, яке, приймаючи внутрішньо переміщених осіб, стало логістичним хабом, рятівною соломинкою для наляканих, розгублених, спустошених утікачів від війни

Одного разу до села завітали представники благодійної організації «Карітас». Вони зустрілися з родинами, у яких є молодь з інвалідністю. Працівники розповіли пані Любі про Центр для молоді, що діє в Стрию. Артур почав приїжджати на зустрічі спершу раз на тиждень, потім — двічі, а згодом бабуся й онук переїхали та поселились в одному з гуртожитків Стрия. Коли при «Карітасі» відкрили Будинок підтриманого проживання й запропонували Артурові переїхати туди, хлопець погодився. І там йому дуже сподобалося.

Таких історій нині безліч. З початку повномасштабного вторгнення мільйони українців втратили свої

У пошуках підтримки. Працівники «Карітасу» розповіли пані Любі та Артуру (на фото) із Донеччини про Центр для молоді, що діє в Стрию, куди вони переїхали

домівки та вимушені були шукати прихисток для себе й рідних у безпечніших місцях. Чимало цих людей покинули територію України, користуючись можливостями, які надавали партнери нашої країни. Частина вирішила залишитися в Україні та допомагати воїнам, волонтерам, проживаючи на Заході країни.

Львів — одне з міст, яке, приймаючи внутрішньо переміщених осіб, стало логістичним хабом, рятівною соломинкою для наляканих, розгублених, спустошених утікачів від війни. З перших днів кожен старався допомогти чим міг: їжею, теплим одягом, засобами гігієни, медикаментами. Створювалися волонтерські центри, куди за покликом серця приходили люди різного віку й статусу, щоб допомогти тим, хто цього потребує. Гуртожитки, власні квартири, шкільні спортзали, сільські народні доми — усе це стало місцем, де люди, які приїхали з різних областей країни, могли оселитися, оговтатися від пережитого та перебути перші тижні / місяці війни.

Згодом почали будуватися модульні будиночки, які стали більш комфортним місцем проживання для переселенців. Налагоджувалися процеси інтеграції в нову для них систему, відбувалася соціалізація, три-

вав пошук місця роботи, щоб люди могли почати все із чистого аркуша й забезпечувати себе та свої сім'ї.

За даними Львівської міської ради, перші модульні містечка у Львові почали встановлювати з квітня 2022 року, зокрема в Стрийському парку, де проживало 352 людини. На початку травня на вулиці Пулюя відкрито модульне містечко на 320 внутрішньо переміщених осіб. Згодом, 20 травня 2022 року, відкрилося модульне містечко на 380 осіб у житловому масиві Сихів. Усі три містечка — літнього типу. У січні 2023 року відкрилося зимове двоповерхове модульне містечко на 1408 осіб. Відповідно, усім, хто до цього проживав у літніх модульних містечках, запропонували переселитися в більш пристосоване до осінньо-зимового періоду житло. Літні ж містечка законсервували.

Керівник центру підтримки осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і внутрішньо переміщених осіб Львівської міської ради Володимир Головатий у коментарі *Тижню* розповідає: «Станом на 6 листопада у Львові перебуває 105 597 внутрішньо переміщених осіб, які зареєстровані в органах соціального захисту. Також ми впевнені, що є частина осіб, які не реєструвалися. Є розуміння, що офіційну інформацію можна помножити на два — тоді буде приблизна картина про те, скільки зараз у Львові внутрішньо переміщених осіб. Третина ВПО — це діти до 18 років, одна четверта — це чоловіки та дві четвертих — жінки. Тобто якщо брати 1000 людей, то 250 — це будуть чоловіки, 350 — діти й 400 — жінки».

Інтенсивність бойових дій прямо пропорційна переміщенню людей з окупованих територій чи місцевості, де безпосередньо тривають важкі бої. За більш ніж півтора року повномасштабної війни можна виділити певні етапи масового приїзду людей до Львова.

«Перший етап — це кінець лютого й середина березня 2022 року, тоді прибула основна кількість переселенців. Частина з них перебувала лише тиждень-два на наших теренах, та вже після цього вирішувала, чи залишатись у Львові чи вирушати за кордон або ж, можливо, повертатися додому чи їхати в іншу область, — пояснює Володимир Головатий. — Це пов'язано з тим, що евакуаційні поїзди рухалися до вокзалу у Львові. Відповідно, за весь час з 24 лютого 2022 року, за інформацією нашої пресслужби, близько п'яти мільйонів українців використали Львів як транспортний хаб. Другий етап — із середини березня до кінця квітня, період, коли вже менше людей їхало за кордон і вирішувало залишитися в Україні. Третій етап — зима 2022–2023 року, коли люди активніше приїжджали до Львова й залишалися в модульних містечках та інших прихистках. Це пов'язано з активізацією ворожих обстрілів та блекаутами. З весни 2023 року ми маємо період відносного затишшя, коли потік людей зменшився, як порівняти з першими трьома місяцями війни».

Коли люди оговтуються від вимушеного переїзду та облаштовують побут, у них виникає потреба в працевлаштуванні. Соціальні виплати від держави, гуманітарна допомога від різних благодійних фондів — це той мінімум, який забезпечує існування. Для повноцінного життя потрібна робота.

Володимир Головатий розповідає, що влада працювала певний механізм взаємодії центрів зайнятості та ВПО: «Ми співпрацюємо з ними в розрізі того, що запрошуємо на різні семінари, де вчать, як правильно написати резюме, як правильно поводитися на співбесіді, як побудувати діалог так, щоб краще показати свої силь-

ні сторони. Чіткої статистики про працевлаштування ми не маємо. Це пов'язано з тим, що похибка може бути значною через те, що дуже велика кількість переселенців і не всі оформлювали статус безробітного чи зверталися до центрів зайнятості по працевлаштування».

Зрозуміло, що Львів не залишився сам на сам з проблемою облаштування комфортних умов перебування для внутрішньо переміщених осіб завдяки співпраці з міжнародними донорами. У Міста Лева з'явилося чимало закордонних партнерів. Це Червоний Хрест, Данська рада у справах біженців, Норвезька рада у справах біженців, Угорська екуменічна служба, Neal Tribe та ще з десяток інших організацій. Влада дотримується основних критеріїв співпраці, бо є розуміння, хто й чим може допомогти людям у скруті.

На запитання, яку кількість людей ще зможе прийняти Львів, Володимир Головатий зазначає: «Міський голова Андрій Садовий завжди каже до цього питання підходити з розумом. Звичайно, що Львів має в запасі модульні містечка літнього типу, які законсервовані, але важливо розуміти, які це прийдуть люди. Чи це будуть ті, хто вирішив повернутися з-за кордону, чи це люди прийдуть з евакуації? Бо це різні повноваження. Тому, якщо ми беремо людей з евакуації, це вже не повноваження міської адміністрації, а компетенція рівня Львівської ОВА, оскільки на цьому шаблі вирішується, відправляти людей безпосередньо у Львів, Дрогобич чи Стрий. У Львові нині немає проблеми з тим, щоб розмістити нових біженців. Тому, якщо буде потрібно, до цього питання підключаються всі, як це було на початку повномасштабного вторгнення. Це й релігійні організації, й освітні заклади, й громадські, й благодійні, й місто, й область — навіть пересічні люди, які пропонували в себе вдома приймати переселенців. Тому за потреби Львів готовий до нової хвилі внутрішньо переміщених». ■

Допомога у скруті. Коли при «Карітасі» у Стрию відкрили Будинок підтриманого проживання, то запропонували Артурові переїхати

Війна як буденність

Чи може людина звикнути до війни

Марта Воловодівська

У пошуку оптимальних умов. Психологи наголошують на тому, що немає єдино правильного рецепта звикання до війни

Людина може звикнути до багато чого в житті, ми ж бо так влаштовані. Але чи можна звикнути до реалій війни? Чи може настати час, коли жити у війні стане для українців цілковитою буденністю? Чи, можливо, ми вже на цьому етапі?

На початку повномасштабного вторгнення українці поставили своє звичне життя на паузу, максимально мобілізували всі зусилля з надією на швидку перемогу. Але день за днем відбирав рожеві окуляри, закликаючи повернутися до сюрреалістичної дійсності, у якій війна надовго й треба до цього звикати. У довгостроковій перспективі час формує усвідомлення затяжної війни, міняє наше ставлення до неї, присипляє пильність та емоційну вразливість.

Нині не дивина побачити господарів, що пораються на городі, у якому неподалік загруз російський танк. Безстрашні фермери працюють на замінованих полях, які часто можуть обстрілювати окупанти. Відновилося очне навчання в більшості університетів та школах, проводяться публічні події, віряни відвідують храми... навіть коли карта України повністю червона через оголошення тривоги. Цивільне населення навчилася розрізняти реальну ракетну небезпеку від чергового злету «МіГ», який, як сподівається більшість українців, нарешті вже «долітається».

Водночас волонтерам усе важче закривати збори коштів на потреби ЗСУ. Соціальні мережі повні різного роду таких оголошень із красивою картинкою, щоб хоч якось спонукати користувачів задонейтити. Ті, хто жив колись

на широку ногу, знову відкрито можуть дозволити собі не дешеві гуляння та весілля.

Здавалось би, життя потроху стає на свої звичні рейки. Але проблема в тому, що ті рейки будь-якої миті можуть знищити чергові ворожі «шахеда» чи ракета. У контексті довгострокової війни явище звикання видається небезпечним сценарієм, адже, коли людині все вже звично, таке сприйняття реальності демотивує її діяти далі. Утім, звикання, як зазначають психологи, буває різним, і його нам не уникнути. У цих головоломках людської психіки **Тижню** допомогли розібратися клінічна психологиня, психотерапевтка в напрямі КПТ й схема-терапії Леся Федорович і кандидат психологічних наук, доцент кафедри клінічної психології Українського католицького університету Олександр Аврамчук.

Під час будь-якої травматичної події (а війна — це точно травматична подія для всього нашого суспільства) людина проходить через певні етапи усвідомлення ситуації, пояснюють психологи. Щоб з'ясувати, що відбувається з людською психікою, нам варто прорефлексувати, як було на самому початку повномасштабного російського вторгнення. Тоді нас заповонив стан гострого стресу, який протривав до місяця. Залежно від ступеня небезпеки, що загрожував кожному українцю різною мірою, перші стресові реакції були на зразок «бий, втікай чи завмирай». Тоді люди з більш активним типом реагування були надміру активними, а в когось, навпаки, вми-

калася реакція відсторонення або замороження. Варто лише пригадати, як багато українців у лютому — березні 2022 року не могли повірити й зрозуміти, що коїться, не могли спати, їсти, заїдали стрес або ж максимально мобілізувалися на роботу й невтомно волонтерили. Словом, поводитися парадоксально нетипово, як порівняти з нашим звичним станом.

Але що відбувається під час тривалого стресу (у випадку України — під час затяжної війни)? Спочатку наш організм мобілізується, згодом звикає до обставин, але закономірно настає виснаження. На жаль, коли стрес тривалий, то надзвичайно важко уникнути етапу виснаження, тому що мобілізація потребує значного залучення наших ресурсів, віддачі та напруження. А бути в напруженні тривалий час надзвичайно складно. Утім, кінцевого стану виснаження можна уникнути, якщо на попередньому етапі вибрати правильну стратегію звикання. Так, звикати можна по-різному, зазначає Олександр Аврамчук.

Перша стратегія полягає в тому, що ми самі можемо почуватися комфортніше й відмовитися від активного спротиву. Інакше кажучи, ми прийнемо дійсність такою, якою вона є, і змиримося з нею. Цей варіант звикання, на жаль, найбільш масове та найменш бажане явище в контексті війни.

Серед українців є також ті, хто відчуває, що їм цього люзорного комфорту в часі війни недостатньо, як порівняти з періодом до повномасштабного вторгнення. Часто такий підхід може спонукати до відважних дій і проривних рішень. Але часом це може бути просто вибух як наслідок накопичених емоцій, після якого знову захочеться сховатися. Зрештою, ось цей варіант можна розділити на два підтипи: один — «хай несе мене ріка», інший — «я знову в хатці». У першому ми вириваємося й рухаємося за інерцією. Така ініціативність може бути дуже продуктивною, щоб збудити революцію, як-от Революція гідності 2014 року. Але вона може й діяти за принципом «вирвався, спробував, подивився й назад у хатку сховався». За таким сценарієм відбулася революція в Білорусі 2020 року.

Є ще й четвертий сценарій звикання до війни, який, на думку Олександра Аврамчука, найбільш оптимістичний. Ми умовно укладаємо суспільний договір між собою та людьми, що тимчасово зменшуємо обороти, беремо перепочинок, щоб відновити свої ресурси й рухатися далі. Ми діємо загальноузгоджено, приймаємо й усвідомлюємо ситуацію, але, що важливо, не змиряємося з війною. На цьому етапі ми ставимо перед собою маленькі короткострокові завдання, які є підготовкою до активних дій. Наприклад, така стратегія накопичення ресурсів була частиною контрнаступу українських військових улітку 2023-го. Ця сама стратегія може бути застосована й щодо нашого психічного здоров'я під час війни.

Зрештою, думати треба стратегічно, а діяти — тактично. Стратегія звикання до війни — це довготривалий процес, протягом якого ми маємо робити маленькі кроки, а саме розвивати в собі навичку стресостійкості, або ж резильєнтності. Що стається, коли на підлогу падає скляна ялинкова іграшка? А тенісний м'ячик? Перша вдаряється об підлогу й розбивається, а другий відскакує від поверхні, адже володіє властивостями відбивати, як людина — резильєнтністю. Так само людська психіка може ламатися під час зіткнення з різними стресовими чинниками, а може «відстрибувати». Резильєнтність — це набуття навичок цього тенісного м'ячика. Власне, цей процес передбачає тренування. Яка ж тактика мислення допоможе українцям прокачати навичку стресостійкості в період російсько-української війни?

Перший важливий компонент стресостійкості — цінності. Вони є компасом або полярною зіркою, яка, особливо на складних етапах, дає розуміння, навіщо рухатись у вибраному напрямку. Так, у кожного можуть бути різні цінності. Але під впливом війни ієрархія цінностей українців якісно змінилася. Наприклад, нас об'єднали цінності збереження нашої країни, свободи й справедливості.

Якщо людина спирається на свої цінності, то отримує відповідь на запитання «навіщо?» (навіщо треба прожити ще один день, наприклад) і щодня робитиме маленькі кроки, які наблизять її до власних цінностей. Тоді вона діятиме з надією, що є другим компонентом стресостійкості. Віктор Франкл, австрійський психотерапевт, який пережив Голокост, у книжці «Людина в пошуках справжнього сенсу» ділиться своїми спостереженнями, як цей принцип допомагав вижити ув'язненим євреям у нацистських концтаборах. Першими ламалися та гинули ті, хто вірив, що війна закінчиться скоро, і сам виставляв делайн закінчення війни. Другими не витримували ті, хто втратив надію та не вірив, що це закінчиться взагалі. Але була категорія в'язнів, які з дня на день жили маленькими кроками, маленькими цінностями, маленькими діями з надією. Саме ці люди змогли пережити жахливі тортури нацистських концтаборів.

«Ми не можемо в нашій рутині дозволити запанувати хаосу. Інакше хаос запанує в нашій голові та в нашому серці. І тому дотримання простих щоденних ритуалів, які для нас були частинкою довоєнного минулого, неймовірно важливо переносити у своє теперішнє життя», — нагадує Леся Федорович. Надзвичайно важливо діяти згідно із цінностями, які наближають до перемоги. Але це не означає повністю відмовитися від свого щоденного життя, навіть у часі війни, адже це базовий рівень упорядкування думок.

Також важливо формувати навколо себе спільноту людей, які поділяють ваші цінності. Хоча їхні погляди на способи розв'язання певних проблем можуть відрізнятися, але ви разом рухатиметеся заради спільної мети, що вас єднає. Тож тут ідеться не так про компроміс, як про домовленість.

«Треба пам'ятати, що шлях війни не може бути легким, адже будь-які зміни завжди супроводжуються піднесеннями та падіннями», — наголошує Олександр Аврамчук. Тут у пригоді стане ще один інструмент стресостійкості — мудрі помічні думки. Це якраз про те, що, коли накриває хмара безнадії, саме людина вирішує, яким буде її ставлення до ситуації. Тут вартий уваги досвід захисника «Азовсталі» Михайла Діанова. Якщо ви не пам'ятаєте його за іменем, то точно згадаєте за фото, на якому він із забинтованою рукою в бомбосховищі «Азовсталі» показує пальцями жест перемоги. Після виходу з «Азовсталі» боєць потрапив у полон до російського табору в Оленівці, де пережив нелюдські випробування, але не збожеволіти йому допомогла, здавалось би, проста думка, що кожен наступний день наближає його до звільнення.

Війна за своєю природою — процес нелінійний. Буває період затишшя, коли здається, що ми вже як риба у воді, а тоді знову сплеск емоцій у відповідь на черговий акт терору з боку Росії. Так, звикання до війни за своєю природою — також процес нелінійний. Тому психологи наголошують на тому, що немає єдиного правильного рецепта звикання до війни. Людина сама у своєму досвіді вибирає ті шляхи, які допомагають їй почуватися комфортно, безпечно або принаймні не почуватися надмірно виснаженою чи тривожною за різних обставин війни. ■

Олег Щербakov:

«Біда в тому, що ми говоримо лише про російське лобі, але ми не можемо говорити про українське лобі у світовому спорті»

Спілкувався **Вадим Ільчук**

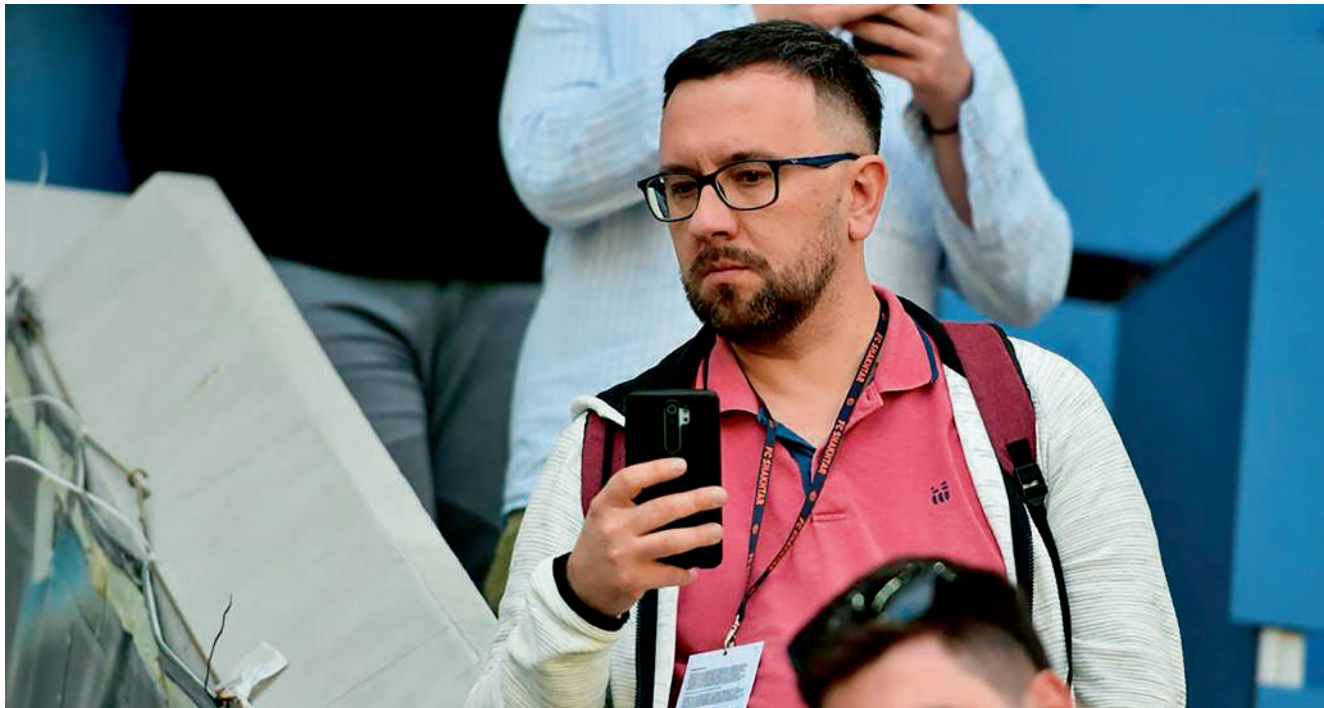

ФОТО: ОЛЕГ ШЦЕРБАКОВ

— Яку роль політика відіграє у формуванні спортивного порядку денного?

— Жодне суспільне явище не існує в бульбашці. Візьмімо кіно, у якому ми часто бачимо прояви пропаганди. Росіяни знімають свої телесеріали, де ефесбівці, «морські котики» та решта рятують їхню «необ'язную родину». Американці, французи, британці знімають про своє, однак скрізь є частина пропаганди. Спорт, як і будь-яке інше масове явище, залучає людей до перегляду своїх подій і до того, щоб вони вболівали за певних спортсменів. У зв'язку із цим політики зрозуміли, що вони можуть використовувати цих людей і загалом змагання для просування як своїх інтересів, так і інтересів держави.

А ДОПОКИ ОЛІМПІАДИ, ЧЕМПІОНАТИ СВІТУ З ФУТБОЛУ, ЧЕМПІОНАТИ ЄВРОПИ З ФУТБОЛУ ТА ВСІ ІНШІ ВАЖЛИВІ ЗМАГАННЯ ВІДДАЮТЬ ПЕВНИМ КРАЇНАМ, ДОТИ ЦЕ БУДЕ ВЕЛИКОЮ ПОЛІТИКОЮ, ТОМУ ЩО ГРОШІ — ПОЛІТИКА — СПОРТ, СПОРТ — ПОЛІТИКА — ГРОШІ

Коли ми говоримо про Росію, то вона робить дві дії, щоб прямо залучити політику до спорту. По-перше, використовує спорт і спортсменів для внутрішньої пропаганди. Це

коли для президента (у цьому випадку — для Путіна) створюється його PutinTeam, куди залучають різних спортсменів, як-от Александр Овечкін (російський хокеїст), Елена Ісінбаєва (російська легкоатлетка) та інші. Водночас у Росії є люди, які недостатньо якісно аналізують інформацію або яким загалом байдуже на те, що відбувається в них у країні, однак вони цікавляться хокеєм і думають, що якщо Овечкін підтримує Путіна, то за останнього треба голосувати. По-друге, Росія використовує спорт для зовнішньої пропаганди, для якої спорт важливий як демонстрація статусності країни. Вважається престижним, коли держава приймає потужні міжнародні змагання, як-от олімпіада, чемпіонати світу з будь-яких видів спорту. Туди завжди приїжджають політики, які відкривають усі ці змагання, завжди чомусь там присутнє керівництво держави та керівництво Міжнародного олімпійського комітету або міжнародних спортивних інстанцій, наприклад Джанні Інфантино (президент Міжнародної федерації футболу) або Томас Бах (президент Міжнародного олімпійського комітету). Вони приїжджають, зустрічаються з російськими політиками, тиснуть їм руки, а потім відходять і кажуть, що спорт поза політикою.

Це очевидний самообман. Ми прекрасно розуміємо, що, якщо умовно є якесь голосування за проведення чемпіонату світу, Ізраїль не проголосує за арабську країну, так само

як Вірменія не проголосує за Азербайджан. Тобто якщо ми говоримо, що спорт має бути поза політикою, тоді всьому спортивному світу треба відмовитися від прив'язки до країни, щоб місце проведення змагання не відіграло важливої ролі. А допоки олімпіади, чемпіонати світу з футболу, чемпіонати Європи з футболу та всі інші важливі змагання віддають певним країнам, доти це буде великою політикою, тому що гроші — політика — спорт, спорт — політика — гроші.

Усе пов'язане, тому що не зможе країна провести олімпіаду, якщо немає спортивних ковзанок, гірськолижних спусків і біатлонних трас. Відповідно, виділяючи кошти на побудову потрібної інфраструктури, керівництво держави заробляє собі із цього політичні бали.

І, до речі, треба визнати, що Україна тут далеко не в лідерах. Ще до початку повномасштабної війни говорили про можливість проведення Олімпійських ігор 2030 чи 2032 років в Україні. Але постало питання, де ці ігри проводити. Тож очевидно, що це такий самий спосіб як внутрішнього, так і зовнішнього політичного промоду.

— **На початку повномасштабного вторгнення багато спортивних федерацій заявили, що вони не будуть допускати російських спортсменів до міжнародних змагань. Однак уже зараз стає помітним, що тиск на росіян починає послаблюватися і їх допускають до змагань у певних видах спорту. Чому деякі спортивні федерації далі бойкотують росіян, тоді як інші намагаються повертати їх у спорт, навіть попри те що війна триває?**

— Насправді відповідь і проста, і складна одночасно. Усе залежить від російського лобі в тих чи інших міжнародних спортивних федераціях та організаціях. Якщо воно серйозне, то зазвичай знаходяться певні зв'язки та можливість з кимось домовитися чи когось купити. Для когось це бізнес, як, наприклад, у дзюдо, де є історичний зв'язок, як у фехтуванні, де колишній керівник федерації — російський мільярдер Алішер Усманов. А де є цілковито бізнес-історія, як у тенісних лігах WTA й ATP, які існують як комерційні організації, тому зацікавлені в більшій кількості спортсменів, за допомогою яких вони можуть генерувати гроші. Те саме стосується й Національної хокейної ліги, яка є величезним бізнесом і в якій як грали, так і далі грають російські хокеїсти. Тобто якщо це або велике лобі, або великий бізнес, тоді випиляти звідти росіян дуже складно.

Однак біда в тому, що ми говоримо лише про російське лобі, але ми не можемо говорити про українське лобі у світовому спорті. Звісно, в Україні є міністри, керівники організацій різних рівнів, які намагаються впливати на ситуацію та ухвалювати певні рішення на міжнародному рівні, однак якщо проаналізувати кількість росіян і проросійських чиновників, пов'язаних зі спортом, то Росія відіграє тут дуже серйозну роль. Вони роками займалися не просто спортом у контексті підготовки спортсменів, а спортивною дипломатією чи радше агресивним захопленням та охопленням різноманітних видів спорту.

А тепер просто подумаймо та порівняймо, хто з українців є в керівних органах міжнародних спортивних організацій чи федерацій. Їх просто на пальцях порахувати можна: Вадим Гутцайт — член виконкому Міжнародної федерації фехтування, однак очевидно, що самотужки він там нічого не змінить, тому що там Усманов; Андрій Павелко — член виконкому УЄФА, звинувачений у корупційних скандалах; Сергій Бубка — член Міжнародного олімпійського комітету, проти якого відкрито кримінальну справу в посольстві Росії; Валерій Борзов — ще один член Міжнародного олімпійського комітету, який меганеактивний. І ніби все. Допускаю, що когось міг забути, але суттєво це на ситуацію не впливає. І це ми говоримо про керівні органи найбіль-

Олег Щербаков — український спортивний журналіст, головний редактор спортивного видання Tribuna.com з 2018 року. Розпочав свій шлях у виданні 2012-го. До 2014 року працював завідувачем інформаційного відділу в компанії «Севастопольська держтеле-радіокомпанія» та був спеціальним кореспондентом у компанії «Телерадіостудія МО України Бриз».

ших світових спортивних організацій чи федерацій! Нас просто більше ніде немає! А подивіться на інші нації: угорці, румуни, болгары — деє керують, деє члени виконкому, а українців немає взагалі серед керівництва. І як тоді нам намагатися лобювати свої інтереси? Тільки завдяки тому, що в нас є підтримка партнерів? Ми знову, як бідні родичі, просимо допомоги в американців, у наших друзів поляків, шведів, данців, естонців, литовців, латвійців тому, що вони там деє якось є, а нас ніде немає. Росія ж роками цим займалась і намагалася захопити владу у світовому спорті.

А в нас спорт існував для багатих людей, які забирали собі українські національні федерації з певних видів спорту, однак це для них було як додаткове навантаження. Тобто якийсь великий бізнесмен або політик подумав: «Так, ану я собі там ще якусь федерацію під крило візьму». І от чи будуть ці бізнесмени думати над тим, щоб виховувати менеджерів, відправляти тих менеджерів у міжнародні організації? Це ж теж непросто. Треба вчитися, знати іноземну мову — словом, системно займатися спортивною дипломатією. У нас же ніхто й ніколи цим не займався. У нас усі федерації були зроблені так, аби було. Наприклад, Нестор Шуфрич, який є президентом федерації стрільби з лука. От яке в нього може бути лобі для України? Або Павелко, член виконкому УЄФА. Ну смішно. І в цьому головна проблема.

ТОМУ ЩО НАМ НЕ ТРЕБА БОРОТИСЯ З РОСІЯНАМИ, ДЛЯ ТОГО ЩОБ МИ ЇХ ВИПИЛЯЛИ. МЕНІ ЗДАЄТЬСЯ, ЕФЕКТИВНІШИМ БУЛО Б, ЯКБИ МИ ЧЕРЕЗ СПОРТ, ФІКСУЮЧИ ФАКТ ТОГО, ЩО БІЛЬШІСТЬ РОСІЙСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ НАСПРАВДІ ПІДТРИМУЄ ВІЙНУ, ДОВОДИЛИ, ЩО ЦЕ НЕ ЛИШЕ ВІЙНА ПУТІНА

— **На вашу думку, яких помилок припустилося наше міністерство після початку війни, щоб не допускати цього впливу лобістських груп росіян або білорусів?**

— Мені здається, що перша й головна помилка полягає в тому, що в нас не було чіткої стратегії та розуміння того, чого ми все ж таки хочемо. Якщо ми хочемо, щоб не було жодного російського спортсмена в цивілізованому світі й будь-де за межами Росії, то це, знову ж таки, просто самообман. Тому що будь-яка розсудлива людина розуміє, що це неможливо. Це по-перше, а по-друге, чи ефективно це? Усе ж таки випилювати спортсменів заради випилювання спортсменів — не впевнений, що це абсолютно правильно.

Мені здається, що нам варто було із самого початку зосередити увагу не на тому, щоб спортсмени з російським і з білоруським паспортами не могли виступати на міжнародних змаганнях, а на тому, щоб міжнародні спортивні організації перевіряли цих спортсменів на предмет будь-якої підтримки війни, державного фінансування, використання їх як засобів пропаганди для російського злочинного режиму тощо. Сьогодні, якщо в тебе російський паспорт, є один дуже простий механізм, як обійти це. Ти пішов і змінив громадянство. ❧

ФОТО: ОЛЕГ ЦЕРЬКОВ

Усе. Чого ми добилися? А ми там сидимо, стратегії якісь прописуємо.

Так, ми не вимагали від росіян, щоб вони підписували антивоєнні декларації, і не просто антивоєнні, а такі, які були б на користь Україні. До того ж те, що вже зараз ми будемо це вимагати (а я думаю, будемо), більше схоже на конвульсії з нашого боку. Мені здається, якби ми із самого початку почали вимагати від них робити якісь заяви про те, що вони проти цієї злочинної війни, це було б ефективніше. Чому? Тому що нам не треба боротися з росіянами, для того щоб ми їх випиляли. Мені здається, ефективнішим було б, якби ми через спорт, фіксуючи факт того, що більшість російських спортсменів насправді підтримує війну, доводили, що це не лише війна Путіна.

Хай там як, а в європейській та світовій спільноті є думка, що спортсмени не винні. Тому варто відправляти своїх журналістів, щоб вони висвітлювали реальну позицію російських спортсменів, щоб наші спортсмени про це розповідали, але все це треба робити системно. Ми ж системно займалися тим, що ходили направо й наліво та кричали: «Ми проти Росії».

Гарним є кейс із тенісисткою Аріною Сабаленка. І не так важливо, що вона насправді думає та яка вона людина, а важливо те, що, врешті-решт, від неї, топової тенісистки світу, прозвучала фраза, що вона нині не підтримує дії Лукашенки. Для кого ці слова були? Для нас? Ні. Вони важливі для європейської спільноти, для європейських уболівальників тенісу, яким щодня в соціальних мережах або через інші засоби масової інформації розказують, що не все так однозначно, що Путін та Лукашенко — молодці, що це Україна сама на себе напала тощо. І коли майже перша ракетка світу, топова спортсменка каже: «Ні-ні-ні, я не підтримую Лукашенку», то ті, на кого впливає ця пропаганда, можуть замислитися: якщо навіть Сабаленка, білоруска, яка була за політику Лукашенки, тепер каже, що вона його не підтримує, то, напевно, й Україна все ж таки має рацію. Тобто так само, як її в Білорусі використовували для підтримки режи-

му Лукашенки, Україна могла скористатися цією ситуацією на свою користь. І так вийшло, що в цьому випадку скористалися. Тобто тут просто має бути хитріша гра, а наша гра абсолютно дерев'яна, банальна: ми проти, бо ми проти, якщо росіян допускають, то ми бойкотуємо.

І це друга помилка української спортивної влади — стратегія бойкоту або сам факт наказу про бойкот. Я сильно його критикував. Чому? Наказ складався з п'яти пунктів, і там було просто описано, що українцям не можна виступати на змаганнях, де є представники Росії та Білорусі. Його потім тричі змінювали, але ми самі не виконували той наказ уже тоді, тому що збірна України з футболу, наприклад, грає в одному турнірі зі збірною Білорусі. Формально наявність цього наказу мала змусити збірну України знятися з відбору. Ба більше, видів спорту ж більш як сотня. Деякі змагання проходять в один день, деякі тривають тиждень, деякі, як-от футбол, мають цілі кваліфікації. Плюс є індивідуальні, командні змагання, є клубні змагання, врешті-решт, де може бути якийсь росіянин.

До того всього я не вважаю абсолютною помилкою бойкот, але вкладаю в це трошки більше змісту, а саме те, що ми зробили пасивний бойкот. Тобто нічого не робимо. Є росіяни — нічого не робимо. Натомість ефективнішим був би активний бойкот, у якого можуть бути різні форми. Наприклад, та сама історія Ольги Харлан — теж свого роду бойкот. Але це активний бойкот, який пробудив усю спортивну спільноту. Не лише українську, а й світову. Дійшло навіть до Томаса Баха, який врешті віддав ліцензію українській спортсменці.

— Яким ви бачите майбутнє спортсменів з Росії у світовому спорті?

— Я впевнений, що спортсмени з російськими паспортами будуть виступати на Олімпіаді — питання лише в тому, за якими критеріями їх будуть допускати. Звісно, було б добре створити щось подібне до антидопінгового комітету, який би перевіряв росіян на предмет підтримки війни та дотримання олімпійських цінностей. Але нині в цьому напрямі нічого не робиться. Тому нам треба зосередитися на тому, щоб знаходити докази, які підтверджують підтримку війни російськими спортсменами, і в такий спосіб відсторонити їх від змагань. Якщо доказів не буде, тут уже нічого не вдієш.

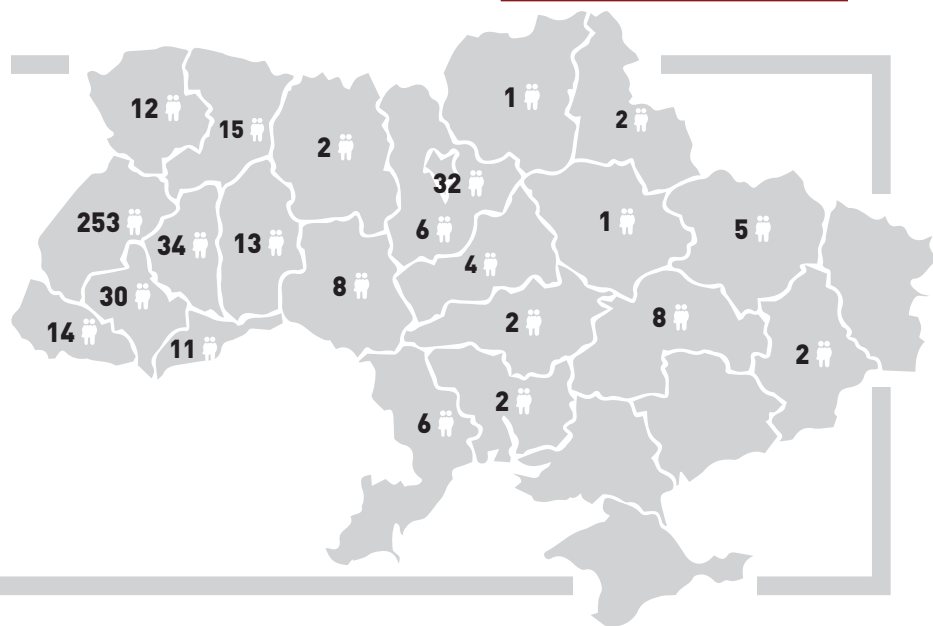
Єдиний шанс, що росіяни не виступатимуть на Олімпіаді, — це якщо російська держава та Олімпійський комітет Росії все ж таки вирішать проводити альтернативні ігри та не дозволятимуть своїм спортсменам їхати на Олімпіаду. Гадаю, також будуть повернення й у неолімпійські види спорту. Тому що Росія не зупинилася, вона активно працює на цьому спортивно-дипломатичному поприщі.

Умар Кремльов, який є президентом Міжнародної асоціації боксу, побував у багатьох країнах Африки та Азії — і так вони намагаються розширювати свій вплив. З командними видами спорту, я думаю, росіянам буде важче, тому що Міжнародний олімпійський комітет у цьому аспекті виступив доволі жорстко. Найперше це стосується футболу, і тут, знову ж таки, важливу роль відіграє фінансовий складник. Узяти, наприклад, повернення на футбольну арену російських команд віком до 17 років. Спочатку їх допустили, а потім, після тиску європейських асоціацій, усе ж таки відмовилися від цього. Чому? Тому що фінансово незалежні асоціації, як-от британська, сказали «ні». Британська асоціація не залежить від УЄФА так сильно, як Федерація дзюдо Британії залежить від Європейського союзу дзюдо. Тому в тих видах спорту, де є велика кількість фінансово незалежних організацій і ці організації підтримують Україну у війні, повернення росіян буде найдовшим. ■

ГЕОГРАФІЯ ПЕРШОКУРСНИКІВ

460

ПЕРШОКУРСНИКІВ
З УСІХ КУТОЧКІВ
УКРАЇНИ

МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО 2022-2023

діючих угод
про двосторонню
академічну співпрацю

88

діючих угод
про обмін студентами,
викладачами та працівниками
в межах програми **Еразмус+**

46

іноземців брали участь в
Україномовній онлайн-школі
та **37** студентів
на кампусних програмах
Школи української мови
та культури

165

3 (три) діючі
міжуніверситетські
консорціумні проекти
KA2 Еразмус

79 іноземних гостей
викладачів читали повний або
частковий курс в УКУ, з них 16
були викладачами зі світовим
визнанням або походили з
університетів, що входять у
топ-100 за World University
Rankings

362 студенти отримали
міжнародний академічний досвід

- 157 – семестрове навчання за кордоном
- 103 – короткострокові програми
- 77 – віртуальна мобільність в іноземних університетах
- 12 – міжнародне стажування
- 13 – міжнародне волонтерство

- МЕРЕЖА СОЛІДАРНОСТІ
ТА СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКУ**
- 3 (три) континенти
 - 17 країн
 - 48 закладів вищої освіти

James Branch Cab...

ЗДІЙСНЮЙ КНИЖКОВІ МРІЇ РАЗОМ З КНИГАРНЕЮ Є!

Книгарня Є - це великий вибір на будь-який книжковий смак, знижки, розіграші подарунків серед покупців і безкоштовна доставка. Обирай книжки, а про все інше потурбується Книгарня Є.